PHILIP DE SOUZA

RĂZBOAIELE MEDICE



499–386 Î.HR.

istorie esențială

campanii & bătălii

PHILIP DE SOUZA

Războaiele Medice

499 –386 î.Hr.

istorie esenţială

campanii & bătălii

The Greek and Persian Wars
499–386 BC
Philip de Souza

Ediţie publicată de Grup Media Litera
prin înţelegere cu Osprey Publishing,
un imprint al Bloomsbury Publishing Plc.



Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe



Războaiele Medice
499–386 î.Hr.
Philip de Souza

Traducere din limba engleză
Teodora Nicolau

Editor: Vidraşcu şi fiii
Serie coordonată de Ilieş Câmpeanu
Redactor: Ilieş Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Bogdan Mitea
Concepţie grafică, tehnoredactare
şi prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DE SOUZA, PHILIP

Războaiele Medice: 499–386 î.Hr. /
Philip de Souza. – Bucureşti: Litera, 2018

ISBN 978-606-33-3049-0

ISBN EPUB 978-606-33-5913-2

94

philip de souza

Războaiele Medice

499 –386 î.H r.

LITERA
București
2020

Dr. Philip de Souza, membru al Royal History Society, a studiat istorie și filologie clasică la Royal Holloway College, Londra. A scris *Piracy in the Graeco-Roman World* (Cambridge, 1999), pe lângă numeroase articole și eseuri despre istoria greco-romană. Este coautor al volumului *Cambridge History of Greek and Roman Warfare* și lucrează la o carte despre războaiele navale în Antichitate. Este lector în filologie clasică la College University din Dublin.

Prof. Robert O'Neill este editor-șef al seriei „Istorie esențială". Cunoștințele și competențele sale vaste modelează conținutul seriei și oferă cercetări și teorii aduse la zi. Născut în 1936 cu cetățenie australiană, a făcut serviciu militar în armata australiană (1955–1968) și a deținut funcții prestigioase în cercurile de istorie, inclusiv profesor de istoria războiului la All Souls College, Universitatea Oxford, 1987–2001, și președinte al consiliului Imperial War Museum și al consiliului Institutului Internațional pentru Studii Strategice din Londra. A scris numeroase cărți, inclusiv lucrări despre armata germană și Partidul Nazist, dar și despre războaiele din Coreea și Vietnam. Locuind în prezent în Australia, după ce s-a pensionat de la Oxford, este director al Institutului Lowy pentru Politici Internaționale și director de planificare al Centrului de Studii Americane de la Universitatea din Sydney.

Nota autorului

Cuprinsul acestei cărți se bazează ferm pe Herodot și pe alte surse antice. În câteva situații, unde detaliile sunt insuficiente în aceste surse, ofer ipoteze plauzibile bazate pe cercetare istorică detaliată. Le mulțumesc din nou Rebeccăi Cullen și lui Sally Rawlings pentru sârguința și răbdarea lor. Le datorez mii de mulțumiri și lui Marion și Bob pentru ospitalitate și Debrei pentru tot.

Nota redacției

Numele proprii, fie antroponime, fie toponime, au fost transliterate după formele lor din greaca veche, cu excepția celor care s-au încetățenit altfel în limba română.

CUPRINS



INTRODUCERE

HERODOT ŞI INVENTAREA ISTORIEI

O parte din fascinaţia Războaielor Medice constă în faptul că au exercitat o influenţă enormă asupra istoriei lumii occidentale. Împiedicându-i pe perşi să cucerească Grecia, atenienii, spartanii şi alţi greci au permis culturii lor unice şi extrem de influente să se dezvolte independent de dominaţia persană. La fel de important, pe de altă parte, este faptul că evenimentele din războaiele cu perşii, aşa-numitele Războaie Medice, sunt relatate într-una dintre cele mai importante şi marcante lucrări ale literaturii greceşti clasice, *Istoriile* lui Herodot. Herodot s-a născut în prima jumătate a secolului V î.Hr. în cetatea grecească Halicarnas, pe coasta Asiei Mici (azi Bodrum, Turcia) care era la graniţa cu Imperiul Persan. A călătorit mult, adunând informaţii despre viaţa oamenilor şi a strămoşilor acestora. Era în stare să stea de vorbă cu cei care trecuseră chiar ei prin anumite evenimente sau care auziseră relatări directe de la alte persoane implicate. Războaiele cu perşii sunt, prin urmare, primele războaie pentru care există o naraţiune istorică detaliată scrisă de cineva care a reuşit să obţină informaţii amănunţite şi de încredere. Istorisirea lui Herodot poate fi, într-o oarecare măsură, suplimentată de alte surse, inclusiv scrieri târzii greco-latine şi documente oficiale ale Atenei şi Persiei, dar ea este sursa cea mai importantă.

Ideea consemnării pentru posteritate a faptelor de vitejie nu era nouă. Conducătorii egipteni, babilonieni şi asirieni obişnuiau de multă vreme să ridice monumente în cinstea propriei măreţii şi să le graveze cu versiuni oficiale ale evenimentelor. Lucrarea lui Herodot este diferită prin aceea că a căutat să depăşească simpla consemnare a acestor fapte, cercetându-le originile şi cauzele. El căuta conştient explicaţii ale evenimentelor. În această privinţă, Herodot

poate fi considerat parte a unei tradiţii intelectuale şi culturale mult mai vaste, bazate pe speculaţie şi cercetare filosofică şi ştiinţifică. Există şi un element care priveşte lecţiile ce reies din aceste evenimente. Herodot oferă cititorilor modul lui de cercetare a originilor şi cauzelor evenimentelor pe care le narează, precum şi interpretarea proprie a semnificaţiei lor mai largi. Îşi invită cititorii să înveţe din *Istoriile* sale, deşi unele dintre lecţii le-ar putea părea ciudate oamenilor moderni. Iată cum îşi începe relatarea:

> *Acestea sunt cercetările* (cuvântul grecesc este *historiai) lui Herodot din Halicarnas, pe care le consemnează în scris pentru a păstra amintirea isprăvilor acestor bărbaţi, astfel încât victoriile extraordinare ale grecilor şi perşilor* (el foloseşte cuvântul grecesc *barbaroi,* care înseamnă „străini“) *să nu îşi piardă binemeritata faimă şi să amintească, de asemenea, de ce s-au războit unii cu alţii.*



Fragment din *Istorii* de Herodot

CRONOLOGIE

559 Cirus cel Mare devine rege al ţinutului Anshan, în Persia

550 Cirus preia controlul Imperiului Med

547 Cirus cucereşte Lidia şi îl ia prizonier pe Cresus (Kroisos)

539 Cirus cucereşte Babilonul

530 Moartea lui Cirus şi ascensiunea lui Cambise

527 Moartea lui Pisistrate; Hippias devine tiranul Atenei

525 Cambise invadează Egiptul

522 Moartea lui Cambise; asasinarea lui Bardiya; Darius devine rege al Persiei; moartea lui Policrate (Polykrates), tiranul din Samos

520/519 Campaniile lui Darius împotriva sciţilor

519–518 Darius extinde controlul persan asupra ionienilor (grecii stabiliţi în coloniile din Asia Mică, în special pe litoral)

510 Hippias e alungat din Atena

508/507 Reformele lui Clistene (Kleisthenes); democraţia populară instaurată la Atena

499 Perşii atacă insula Naxos; Aristagoras vizitează Atena şi Sparta

498 Ionienii, eretrienii (locuitori din oraşul Eretria din insula Eubeea) şi atenienii atacă şi incendiază oraşul Sardis

497 Încercare nereuşită a ionienilor de a-i ajuta pe grecii din Cipru împotriva perşilor

497–496 Contraofensiva perşilor împotriva grecilor în Asia Mică; moartea lui Aristagoras

494 Perşii îi înfrâng pe ionieni în bătălia de la Lade

493 Dominaţia persană reinstaurată în Persia şi estul Mării Egee; Temistocle (Themistokles) ales arhonte al Atenei

492 Perşii îi înlătură pe tiranii din statele ionice greceşti

491 Darius porunceşte ca toate statele greceşti să se supună domniei persane

490 Egina înfrânge Atena într-o bătălie navală; perşii cuceresc insula Naxos; perşii înfrânţi în bătălia de la Maraton

486 Moartea lui Darius; Xerxes devine rege al Persiei

484 Se naşte Herodot

483/482 Ostracizarea lui Aristide (Aristeides); atenienii încep să construiască o flotă din 200 de trireme

481 Xerxes adună forțe armate la Sardis; soli perşi trimişi în Grecia; Liga Elenă formată în Sparta; Atena şi Egina cad la pace

480 Xerxes invadează Grecia; bătăliile de la Artemision şi Termopile; Xerxes cucereşte Atena; bătălia de la Salamina; Xerxes se întoarce în Asia Mică

479 Bătăliile de la Plateea şi Mycale; unii ionieni intră în Liga Elenă

478 Expediții greceşti în Cipru şi Bizanț; rechemarea lui Pausanias în Sparta

478/477 Formarea Ligii de la Delos

459–454 Expediție ateniană în Cipru şi Egipt

454 Tezaurul Ligii de la Delos transferat la Atena (începe impunerea tributului)

449 Pacea lui Callias între Atena şi Persia

431–404 Războiul Peloponesiac

401 Revolta lui Cirus cel Tânăr; Marşul celor Zece Mii

387/386 Pacea Regelui

336–323 Domnia lui Alexandru cel Mare

NOTA AUTORULUI PRIVITOARE LA DATE:

Toate datele sunt î.Hr. Anul atenian oficial, folosit adesea de istoricii greci ca sistem de datare, începea şi se încheia la mijlocul verii. Prin urmare, unele date din cartea de față au forma 478/477, ce indică anul atenian care a început în vara lui 478 şi s-a încheiat în vara lui 477.

FUNDALUL RĂZBOIULUI

SOSIREA PERŞILOR

Cercetările istoricului grec Herodot asupra războaielor dintre greci şi perşi l-au dus la concluzia că originea lor rezidă în ascensiunea la putere a Imperiului Persan sub domnia primului rege din dinastia Ahemenizilor, Cirus cel Mare, care a cucerit regatul Lidiei în 547 î.Hr. Regele Lidiei, Cresus, a încercat să profite de tulburările provocate după cucerirea de către Cirus a Imperiului Med invadându-i teritoriile vestice. Cirus s-a ciocnit cu regele Lidiei într-o bătălie în Cappadocia şi l-a silit să se retragă. Cresus şi-a lăsat la vatră armata, crezând că nu vor mai fi lupte, dar Cirus a înaintat spre Sardis, capitala Lidiei, şi a asediat cetatea, pe care a cucerit-o doar după două săptămâni. Cresus supusese înfloritoarele cetăţi greceşti ale Ioniei, pe coasta de vest a Asiei Mici, şi le făcuse să plătească tribut. După înfrângerea sa, acestea au intrat sub domnia lui Cirus, dar multe au participat la o revoltă a lidienilor şi au trebuit să fie readuse cu forţa sub stăpânirea perşilor. Unii greci au preferat să îşi părăsească ţinuturile decât să se supună perşilor. Jumătate din populaţia din Foceea a emigrat în vestul Mediteranei, unde înfloreau numeroase cetăţi greceşti, şi majoritatea locuitorilor din Teos s-au refugiat în cetatea Abdera, pe coasta Traciei. Insulele mai mari din largul coastei Ioniei şi-au păstrat independenţa o vreme, dar în 518 î.Hr. perşii controlau toată Asia Mică şi majoritatea insulelor din estul Mării Egee, inclusiv Lesbos, Chios şi Samos.

În conformitate cu obiceiul lor din celelalte teritorii cucerite, regii persani au finanţat sau au instalat aristocraţi locali drept conducători ai cetăţilor greceşti din Asia Mică şi din insulele învecinate. Aceşti oameni erau numiţi „tirani“, un cuvânt lidian folosit de greci pentru a descrie un conducător individual care nu era neapărat

monarh ereditar, dar care nu fusese ales sau adus la putere printr-un sprijin popular copleşitor. Aceşti conducători locali răspundeau în faţa unui guvernator persan numit „satrap“ – un vechi cuvânt persan ce înseamnă „păzitor al pământului“ –, care locuiau în mod normal în Sardis. Perşii, la rândul lor, le cereau tribut ionienilor, probabil la acelaşi nivel ca regii lidieni de dinaintea lor.

REVOLTA IONIANĂ

În 499 î.Hr., perşii au lansat o expediţie navală majoră împotriva Naxosului, cea mai mare şi cea mai prosperă dintre Insulele Ciclade. Herodot prezintă expediţia ca un rezultat al rugăminţilor unor aristocraţi din Naxos către Aristagoras, tiranul din Milet, de a-i ajuta să îşi constrângă compatrioţii să-i primească înapoi şi să le redea puterea. Miletul era una dintre cele mai mari şi mai importante cetăţi ioniene. Se bucurase de un statut privilegiat, semiindependent în relaţie cu regii lidieni, pe care perşii îl tolerau în continuare. Potrivit lui Herodot, Aristagoras a spus că nu avea suficiente resurse să atace Naxosul, dar l-a convins pe Artaphernes, satrapul persan al Lidiei, să dea o mână de ajutor. Artaphernes a obţinut apoi acordul lui Darius să adune o flotă de 200 de corăbii şi o armată persană considerabilă, ca să invadeze Naxosul. Este puţin probabil ca o asemenea forţă armată să fi fost autorizată de rege, doar dacă nu cumva se aştepta să cucerească insula, deschizând drumul expansiunii persane în Marea Egee. Din Naxos nu este decât o distanţă scurtă până în insulele Paros şi Andros, iar de aici până în Eubeea (azi Evia) şi Grecia continentală. Pare probabil, aşadar, ca iniţiativa expediţiei să fi venit din partea perşilor, iar rugămintea aristocraţilor în faţa lui Aristagoras să fi fost un pretext al atacului. Se pare că şi Aristagoras ar fi încercat să plătească o mare parte din costurile expediţiei, după ce ar fi înţeles că putea să îşi recupereze cheltuielile din jefuirea Naxosului. Efectivul pentru flota de 200 de trireme de război a fost adus în cea mai mare parte din cetăţile greceşti din Asia Mică, dar armata includea un contingent substanţial de trupe persane şi se

Imperiul Persan



afla sub comanda lui Megabates, un văr al Marelui Rege. Dar când invadatorii au ajuns în Naxos, locuitorii erau pregătiţi. Auziseră probabil de pregătirile ample, mai ales de strângerea flotei, de la negustori pe mare care navigau între Ciclade şi partea continentală. Aceştia şi-au strâns populaţia şi o rezervă de provizii în principalul oraş din Naxos, numit tot Naxos, care avea ziduri de apărare solide, şi au rezistat unui asediu de patru luni. După ce perşii şi-au epuizat proviziile, s-au dat bătuţi şi forţele lor s-au întors în oraşul Myous, pe continent.

În acest moment, Aristagoras a decis să grăbească o revoltă generală a grecilor ionieni împotriva perşilor. Motivele sale sunt greu de stabilit. Se pare că s-ar fi certat cu Megabates, comandantul persan, deşi motivul banal al conflictului dintre ei, oferit de Herodot, şi anume că Megabates ar fi maltratat un căpitan de corabie ionian pe nume Skylax, nu pare să fie întregul adevăr. Aristagoras garantase costurile expediţiei eşuate, iar acum el sau, mai bine spus, cetatea Milet nu îşi permitea să plătească. Se pare şi că propria lui cetate, Miletul, ca multe alte cetăţi greceşti ale vremii, devenea un focar de nemulţumiri politice. Tiranii finanţaţi de perşi nu erau populari în rândul majorităţii cetăţenilor, care cereau să aibă un cuvânt mai greu de spus cu privire la modul în care le erau guvernate cetăţile. Aristagoras a decis să se autopropună lider al mişcării revoluţionare de reformă din Ionia, care avea să răstoarne povara domniei persane, să înlăture tiranii şi să instaleze guverne bazate pe principiul numit *isonomia* (drepturi egale) pentru toţi cetăţenii. Aristagoras a declarat că renunţă la poziţia de tiran al Miletului, deşi a continuat să fie figura politică dominantă. Tiranii din principalele cetăţi şi insule ioniene, inclusiv Erythrai (ulterior Litri), Teos, Samos şi Chios, au fost adunaţi şi alungaţi. Majoritatea au mers la Sardis, unde s-au alăturat anturajului satrapului Artaphernes, cu speranţa că stăpânii lor perşi îi vor reinstaura la putere. Cetăţenii ionieni recent eliberaţi şi-au ales generali pentru confruntarea militară iminentă cu perşii.

Entuziasmul cu care ionienii au reacţionat la chemarea la revoltă a lui Aristagoras s-a datorat în parte caracterului autocrat al domniei persane. Asta nu înseamnă că tiranii sau satrapii persani care îi

Revoltaioniană
499–494 î.Hr.





Amfiteatruldin Milet

numeau erau excesiv de aspri în modul în care îi guvernau pe greci, dar ionienii clar nu priveau cu ochi buni faptul că trebuiau să se supună unor tirani aleşi dintre semenii lor, la cheremul unui rege îndepărtat, ale cărui priorităţi rareori coincideau cu ale lor. Unele cetăţi şi insule ioniene îşi dezvoltaserăo formă de guvernaredemocratică atunci când au intrat sub influenţă persană. O asemenea dezvoltarea continuat în Grecia continentală,mai ales la Atena, dar imboldul de a extinde participarea populară la guvernare a fost întreruptprematur în Ionia. Regele Darius, pe care grecii îl numeau „neguţătorul",a cerut oameni pentru expediţii militare şi bani, sub forma unui tribut regulat,plătit în argint, la un nivel mai mare decât înainte. Campaniile erau împotriva unor populaţii precum sciţii, pe care grecii nu aveau cum să îi vadă ca o ameninţare la adresa pământurilor lor, iar argintul era tezaurizat în îndepărtata Persie sau

cheltuit pe daruri şi salarii pentru alţi străini. Ionienii nu primeau mare lucru în schimb pentru anexarea lor de către perşi. Studii arheologice au arătat că, spre sfârşitul secolului VI î.Hr., câştigul lor din comerţul maritim pe Mediterana era în declin. Şi-au făcut probabil socoteala că şi cetăţile din Grecia continentală, din Peninsula Italică şi din Sicilia, precum şi fenicienii o duceau bine pe seama lor şi că trebuiau să se elibereze de sub controlul persan pentru a-şi recăpăta prosperitatea economică.

Ionienii nu erau într-atât de naivi încât să creadă că pot răsturna jugul domniei persane fără ajutor şi au căutat imediat sprijinul conaţionalilor din Grecia continentală. Aristagoras a călătorit la Sparta ca să ceară ajutorul celui mai puternic dintre statele greceşti, dar fără succes. Spartanii erau prea ocupaţi cu propriile probleme, inclusiv o veche rivalitate cu cetatea Argos, ca să mai trimită o armată peste hotare. Locuitorii Argosului, numiţi argieni, primiseră recent o prevestire cumplită de la sanctuarul zeului Apollo din Delfi, care profeţea propria pieire iminentă, alături de cea a Miletului, aşadar nu erau dispuşi să ajute. Probabil că Aristagoras a abordat şi alte câteva state greceşti importante, cu rezultate asemănătoare, dar a reuşit să convingă Atena şi oraşul Eretria din Eubeea să trimită câteva corăbii de război.

De ce atenienii şi eretrienii au fost de acord să îi ajute pe ionieni, având în vedere refuzul spartanilor şi al celorlalţi? Unul dintre motive ar putea fi un sentiment mai mare de legătură cu ionienii. Vorbeau mai mult sau mai puţin acelaşi dialect grecesc, sărbătorile lor religioase erau foarte asemănătoare şi credeau că împărtăşesc o origine comună. Se credea că Atena era locul din care grecii care se aşezaseră în Ionia porniseră prima oară pe Marea Egee. De asemenea, avuseseră legături diplomatice şi economice strânse înainte de venirea perşilor, iar acum aveau un interes comun în guvernarea democratică. Atenienii formaseră înainte o alianţă cu satrapul Artaphernes, căutând să îi obţină sprijinul în disputele lor cu alte state greceşti, dar nu mai respectau acest tratat deoarece perşii îl adăposteau pe Hippias, fostul tiran al Atenei, la Sigeion. Hippias spera că va fi reinstaurat la putere în Atena cu ajutorul perşilor.

În faţa adunării cetăţenilor atenieni, Aristagoras a zugrăvit o imagine a perşilor ca fiind slabi din punct de vedere militar şi uşor de jefuit de către o forţă aliată grecească. Atenienii au votat să trimită o expediţie militară în 20 de corăbii, sub comanda lui Melanthios, pentru a-i ajuta pe ionieni împotriva perşilor. Herodot, anticipând bătăliile de la Maraton, Termopile, Salamina şi Plateea, comentează că aceste corăbii au stat la baza necazurilor ce aveau să vină atât pentru greci, cât şi pentru perşi.

Încurajându-i şi ajutându-i pe rebeli, atenienii şi eretrienii, care au trimis cinci corăbii în sprijinul revoltei, au sperat probabil să descurajeze expansiunea perşilor către vest. Poate că erau conştienţi de cât de vulnerabili erau la atacuri dacă perşii ar fi reuşit cucerireaCicladelor.

În 498 î.Hr., contingentele ateniene şi eretriene s-au alăturat la Efes unei armate alcătuite în principal din milesieni. De aici,

ORACOLE

Oracolele erau luate foarte în serios de greci, mai ales cele emise de preoteasa lui Apollo de la Delfi, deşi nu aveau întotdeauna o formă uşor de înţeles. Istoricul Herodot citează câteva oracole delfice despre care spune că mai târziu aveau să fie considerate profeţii exacte cu privire la triumful şi căderea grecilor şi perşilor.

Oracolul privitor la Milet spunea astfel:

Atunci şi tu, Milet, făcătorul atâtor fapte rele,
Şi tu vei deveni un ospăţ şi o răsplată de preţ pentru mulţi,
Soţiile tale vor scălda picioarele multor bărbaţi cu păr lung;
Şi templul meu de la Didyma va fi îngrijit de alţii.

Estelimpede că oracolul este un avertisment cu privire la pieirea iminentă a Miletului. Descrierea Miletului drept „făcătorul atâtor fapte rele“ arată că exista o prejudecată larg răspândită în rândul celor din Grecia continentală împotriva acestei cetăţi bogate şi puternice. Herodot explică faptul că această profeţie se referă la capturarea şi incendierea Miletului de către perşi, care aveau păr şi bărbi lungi. Ei au ucis majoritatea bărbaţilor şi au luat femeile şi copiii în sclavie. Didyma era un sanctuar al lui Apollo pe teritoriul Miletului, care adăpostea şi un oracol. Acesta a fost prădat şi incendiat de perşi.

forţele combinate au mărşăluit spre interiorul continentului ca să atace Sardis, capitala de provincie a Persiei. Astfel, l-au luat prin surprindere pe satrapul Artaphernes. El a abandonat oraşul de jos şi s-a refugiat în citadelă. I-a respins pe ionieni şi pe aliaţii lor şi a aşteptat sosirea întăririlor. Chiar şi incendierea accidentală a unei mari părţi din oraş, inclusiv a templului lui Cybele, Marea Zeiţă Mamă, nu a înfrânt hotărârea lui Artaphernes şi a trupelor sale lidiene şi persane.

Când s-a apropiat o puternică forţă de cavalerie persană, atacatorii s-au retras, dar au fost luaţi prin surprindere la Efes, suferind o înfrângere categorică. Prezicerea lui Aristagoras cu privire la prăzile uşoare s-a dovedit greşită. Atenienii şi eretrienii s-au îmbarcat pe corăbii şi s-au întors acasă cu istorii despre îndârjirea perşilor şi superioritatea cavaleriei lor. Ionienii au fost lăsaţi să înfrunte mânia regelui persan pe cont propriu.

Ionienii au decis să ia încă o dată iniţiativa şi să trimită trupe la nord şi la sud, către Hellespont şi Caria, spre a încuraja răscoale tot mai mari în rândul supuşilor regelui Darius. Ei au sprijinit şi o revoltă printre cetăţile greceşti din Cipru, care a fost însă de scurtă durată. În 497 î.Hr., o mare armată persană a fost detaşată în Cipru pe o flotă strânsă din oraşele Feniciei. Tiranii pe care perşii îi numiseră conducători în oraşele Salamis şi Kourion au dezertat la perşi într-un moment vital şi, în ciuda asistenţei navale din partea ionienilor, ciprioţii au fost înfrânţi.

Tot în 497 î.Hr., Darius a trimis mai multe armate persane pentru a recâştiga controlul în regiunea Hellespontului şi în Caria, dar una dintre ele, sub comanda ginerelui său Daurises, a fost prinsă într-o ambuscadă a carienilor la Pedasos şi distrusă aproape complet. Deşi ceilalţi comandanţi s-au bucurat de un succes mai mare în nord, această înfrângere a fost un eşec atât de mare, încât Darius a trebuit să aştepte până în 494 ca să lanseze o ofensivă puternică pe uscat şi pe mare împotriva centrului principal al revoltei, oraşul Milet. În această perioadă, Aristagoras fusese alungat din Milet de rivalii săi politici şi ucis. Pierderea principalului lider avea să afecteze serios coeziunea revoltei, iar neîncrederea celor care au încercat



SUS Tetradrahmă ateniană din secolul V î.Hr., o monedă de argint de mare valoare. Atenienii aveau resurse bogate de argint, pe care îl exploatau intensiv în secolele V–IV. Ei câştigau şi numeroase monede de argint de la aliaţii lor supuşi, care plăteau tribut atenienilor la o rată similară cu aceea pe care mulţi dintre ei o plătiseră perşilor înainte de 478 î.Hr.

Ancient Art and Architecture

DREAPTA Tăbliţă de aur dintr-un tezaur important din secolul IV, găsit lângă fluviul Oxus, în nord-vestul Imperiului Persan. Personajul este un preot în veşmântul tipic al mezilor – tunică şi centură, pantaloni şi cizme. Poartă o cuşmă moale, cu urechi care să-l apere de frig, şi o „bărbie“ care să-l apere de vânt. Ritualurile religioase persane şi medice evidenţiau puterea fenomenelor naturale precum focul, apa şi pământul roditor.

Ancient Art and Architecture



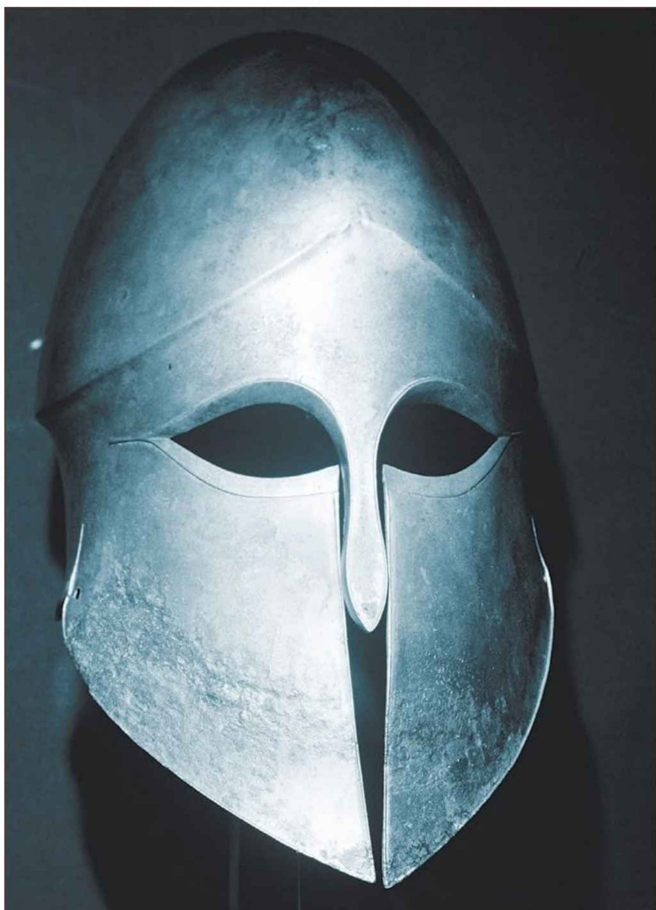


SUS **Această cupă ateniană cu figuri roşii din secolul V î.Hr., realizată de artistul Epiktetos, arată un arcaş îmbrăcat cu tunica tipică, pantalonii şi gluga unităţilor de mercenari iranieni din armatele persane care au invadat Grecia. Deşi grecii au folosit şi ei arcaşi şi alte trupe cu proiectile, acestea nu reprezentau un procent substanţial din armată, în timp ce perşii şi alte popoare din Orientul Apropiat se bazau adesea pe ele în bătălii.**

Ashmolean

DREAPTA **Acest coif din bronz, ce a aparţinut unui hoplit, este de tip corintic şi este inscripţionat cu numele Dendas, probabil cel care l-a dedicat într-un sanctuar în jurul anului 500 î.Hr. Asemenea coifuri ofereau o bună protecţie, dar limitau sever văzul şi auzul, ceea ce i-a făcut pe hopliţi să depindă de coerenţa formaţiunilor.**

Ancient Art and Architecture



să îi ia locul a împiedicat coordonarea luptei împotriva perşilor. Când Histiaios, socrul şi predecesorul lui Aristagoras ca tiran al Miletului, s-a întors în cetatea sa, din câte se pare într-o misiune de pace din partea lui Darius, dar de fapt spre a se oferi ca nou lider al revoltei, a fost alungat de milesieni şi a trebuit să se refugieze în Mytilene, pe insula Lesbos.

Forma de organizare politică a ionienilor era *koinon*, o adunare religioasă care se întrunea anual la Panionion, un sanctuar al lui Poseidon în teritoriul cetăţii Priene. Această adunare nu era menită a fi de natură politică şi îi lipseau structurile pentru a produce o conducere unitară. Când ionienii au reuşit să îşi adune forţele navale pe ţărmul insulei Lade, în largul coastei Miletului, a izbucnit o ceartă legată de cine ar trebui să preia comanda. Forţele navale din bătălia de la Lade arată mărimea, prosperitatea şi puterea relativă a ionienilor. Existau 80 de corăbii din Milet, 12 din Priene, trei din Myous, 17 din Teos, opt din Erythrai şi trei din Foceea. Insulele principale au furnizat unele dintre cele mai mari contingente – 100 din Chios, 60 din Samos şi 70 din insula Lesbos, ale căror cetăţi nu erau oficial membre ale Ligii Ioniene, dar care participau la revoltă. În cele din urmă a fost pus la comandă Dionysios din Foceea, care conducea cel mai mic contingent, dar, deşi numirea lui a împiedicat conflictele între statele mai mari, el nu a avut autoritatea de a ţine laolaltă diferitele contingente. În orice caz, flota ioniană combinată era doar cu ceva mai mare de jumătate din forţa navală persană de 600 de corăbii, care cuprindea nave din Egipt şi Cilicia, dar care fusese sporită în primul rând de cetăţile feniciene. Primii care au dezertat au fost cei din Samos, cu excepţia a 11 căpitani curajoşi, dar temerari. Următorii care s-au alăturat au fost cei din Lesbos, care au fugit spre ţinuturile de baştină. Fără o forţă navală majoră care să îl protejeze, Miletul era vulnerabil la atacuri. Comandanţii perşi au adus din Fenicia ingineri militari pricepuţi, care şi-au croit drum în cetate cu ajutorul tunelurilor şi al berbecilor. Restul cetăţilor şi al insulelor au fost aduse treptat la supunere şi pedepsite pentru revoltă. Herodot spune povestea cumplită a cetăţilor şi a principalelor sanctuare care au fost arse, a bărbaţilor ucişi, a fetelor

luate în haremuri, însoţite de băieţi castraţi pe post de eunuci, în timp ce femeile şi copiii erau vânduţi ca sclavi.

În cele din urmă au existat şi unele efecte pozitive ale revoltei pentru grecii ionieni. În 493 î.Hr., satrapul Artaphernes le-a cerut reprezentanţilor statelor greceşti să vină la Sardis şi să depună jurământ că vor supune arbitrajului toate disputele dintre cetăţi. Aceasta implică faptul că guvernarea lor individuală funcţiona suficient de bine încât să poată fi aleşi soli; arbitrii erau aleşi probabil de *koinon*-ul ionian. Artaphernes a reevaluat şi tributul anual pe care fiecare cetate şi insulă trebuia să îl plătească regelui, făcând această povară mai acceptabilă şi mai puţin probabil să provoace revolte. În anul următor, regele Darius şi-a trimis un alt ginere, Mardonios, să preia comanda în regiune. Acesta a înlăturat tiranii rămaşi şi a îngăduit grecilor controlaţi de el să stabilească o guvernare democratică, potrivit principiului *isonomia,* care fusese una dintre revendicările revoltei. Numirea lui Mardonios, totuşi, avea alt scop: să înceapă următoarea etapă a înaintării persane în Marea Egee. Acesta şi-a purtat flota şi armata peste Hellespont, spre Tracia, şi a primit supunerea insulei Thasos, împreună cu flota sa de trireme. De acolo s-a deplasat de-a lungul coastei nordice a Mării Egee, spre Macedonia. O furtună înfiorătoare a distrus 300 de corăbii în largul promontoriului Muntelui Athos, dar Mardonios pregătise terenul pentru o posibilă invazie a Greciei continentale.

PĂRŢI ÎN CONFLICT
PERSIA, SPARTA ŞI ATENA

CIRUS CEL MARE ŞI IMPERIUL PERSAN

Perşii făceau parte dintr-un grup de populaţii străvechi care vorbeau limbi asemănătoare cu iraniana modernă. Ei îşi au originea probabil în Asia Centrală, fiind crescători de vite nomazi, dar la sfârşitul secolului X î.Hr. se stabiliseră în regiunea cunoscută ca Persia (Farsul modern), în capătul sud-estic al Munţilor Zagros. Documente siriene începând cu secolul IX îi menţionează alături de mezi, care ocupau o regiune în nord şi în vest. Puternicul regat Elam controlase Persia până la mijlocul secolului VII, dar, după ce puterea elamită a fost slăbită de regele asirian Asurbanipal, în 646 se pare că perşii au devenit tot mai autonomi, dezvoltând un mic stat propriu sub domnia unei familii regale care îşi avea centrul de putere în oraşul elamit Anshan. Al patrulea conducător al acestui nou regat, Cirus al II-lea, cunoscut drept Cirus cel Mare, a acces la tron în 559. Regatul său a fost atacat în 550 de regele med Astyages. Cirus a convins armata lui Astyages să se revolte împotriva regelui lor, iar aceasta l-a predat pe rege lui Cirus ca prizonier. Apoi Cirus a mărşăluit în cetatea medică Ecbatana şi a fost recunoscut drept nou conducător al mezilor. În următorii 20 de ani, Cirus a folosit puterea combinată a perşilor şi a mezilor pentru a cuceri Lidia, Asiria şi Babilonia şi şi-a extins imperiul spre est preluând controlul în Bactriana şi Sogdiana. În 530 a fost ucis în timpul unei lupte pentru a înăbuşi o revoltă a unor triburi bactriene, iar la tron i-a succedat fiul său Cambise.

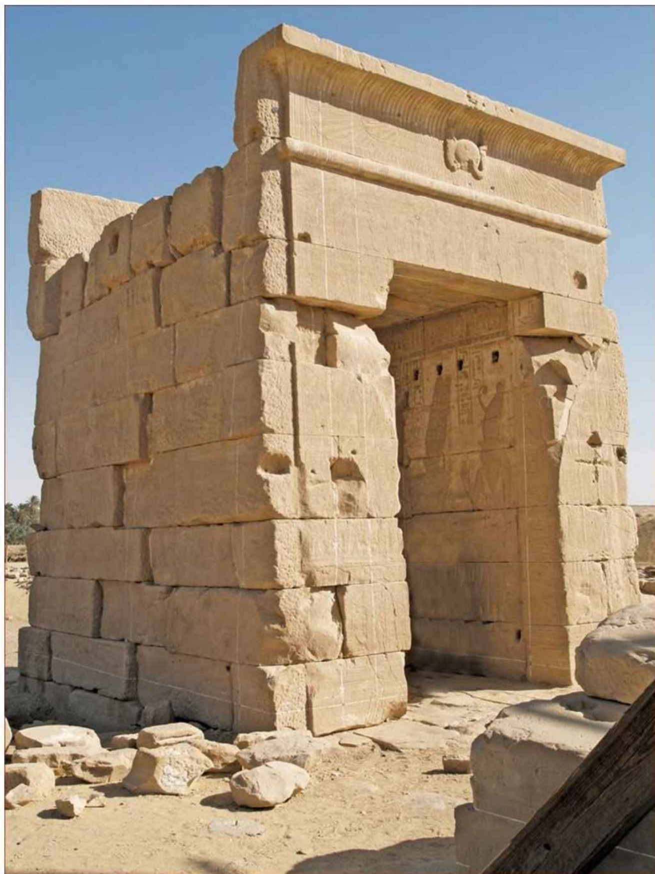
Cambise şi-a îndreptat eforturile în direcţia cuceririi Egiptului. Faraonul Amasis crease o puternică forţă navală şi căuta alianţe cu câteva state în regiunea mediteraneeană, inclusiv cu grecii din



Cirusal II-lea, regeal Persiei



Stelă din timpul domniei lui Cambise care îl înfăţişează pe taurul sacru Apis, Saqqara, Egipt



TemplulHibis, construitde Dariusîn oazaKharga

Sparta şi Samos, într-o încercare de a ţine piept înaintării persane. Cambise a trebuit să îşi creeze propria forţă navală, acţionată de supuşii săi maritimi din Ionia, Fenicia şi Cilicia. A lansat atacul în Egipt în 525 şi l-a capturat pe noul faraon, Psamtik, după un asediu de 10 zile la Memfis. În următorii trei ani avea să îşi consolideze controlul în Egipt.

În 522, Cambise se întorcea din Persia când a căzut de pe cal şi a murit. Circumstanţele morţii sale sunt misterioase şi există o ipoteză că nu a fost un simplu accident. El nu avea urmaşi, iar la tron ar fi trebuit să îi succeadă fratele său Bardiya, dar un aristocrat ambiţios pe nume Darius a condus o lovitură de palat care a dus la asasinarea lui Bardiya şi întronarea drept nou rege a lui Darius, o rudă îndepărtată a familiei regale. Aceste evenimente dramatice au aruncat Imperiul Persan în haos şi război civil timp de peste un an. Darius putea să conteze pe sprijinul câtorva perşi de vază, ale căror armate i-au rămas loiale în ciuda modului neortodox în care a pus mâna pe putere. În cele din urmă a supus toţi aristocraţii rivali şi câteva dinastii locale care au văzut în tulburările locale o ocazie de a se elibera de stăpânirea persană. Darius a inaugurat o nouă dinastie, cunoscută cu denumirea de ahemenidă, dat fiind că se trăgea din persanul Ahemenes, un strămoş al lui Cirus cel Mare. Darius a adăugat Imperiului Persan regiuni din Asia Centrală şi cea mai mare parte din nord-vestul Indiei, a purtat campanii nereuşite împotriva sciţilor, în regiunea vestică a Mării Negre, şi în timpul domniei sale şi-a extins teritoriul în Europa cucerind părţi din Tracia, situată de-a lungul coastei nordice a Mării Egee.

Deşi regele persan era cunoscut oficial drept „Marele Rege, regele regilor, rege peste toate pământurile“, puterea lui nu era absolută. Practic, el se baza pe sprijinul şi pe cooperarea unei mari părţi a aristocraţiei persane, faţă de care era obligat să îi asigure poziţii de putere şi bogăţie în ţinuturile nou cucerite. Astfel, aceste ţinuturi erau împărţite în provincii şi fiecare provincie era administrată de un aristocrat persan, un satrap. Un mod de a explica ascensiunea considerabilă a Imperiului Persan are legătură cu ambiţiile aristocraţiei sale. Nevoia de a satisface ambiţiile acestor bărbaţi a fost un

motiv major pentru care Cirus şi succesorii săi au pornit campanii de expansiune imperială.

Nobilii persani erau prin tradiţie războinici înverşunaţi şi aristocraţi independenţi, prin urmare nu acceptau un rol minor în ierarhia imperiului. Cei care aveau legături apropiate cu regele erau adesea numiţi satrapi ai unor provincii mari sau de importanţă strategică, în timp ce alţii primeau comanda armatelor sau alte funcţii de răspundere. Ei trăiau în palate magnifice şi aveau în folosinţă proprietăţi importante în provincii. Împărţirea publică a darurilor de preţ, mai ales obiecte din aur şi argint, era o metodă folosită de regi pentru a arăta cine erau cei mai privilegiaţi nobili. Perşii şi-au menţinut coeziunea şi caracterul distinct în câteva moduri, inclusiv

DARIUS MARELE REGE

Regele persan Darius a fost un uzurpator care a ajuns pe tron în urma unei lovituri de stat și a asasinării regelui legitim. Totuși, în versiunea sa oficială asupra evenimentelor, gravată pe un perete înalt de stâncă în Behistun, în nordul Iranului, lângă drumul regal între Ecbatana și Babilon, el afirma că este succesorul legitim al lui Cambise și că domnia lui a fost consfinţită de Ahura Mazda, zeul ocrotitor al conducătorilor ahemenizi. Următoarele citate din inscripţie arată cum voia Darius să fie amintit de posteritate și cum privea imperiul peste care domnea.

Eu sunt Darius Marele Rege, regele regilor, regele Persiei, rege peste toate pământurile (...) Așa spune Darius Regele: neamul meu a avut opt regi, iar eu sunt al nouălea rege în succesiunea neamului meu. Așa spune Darius Regele: sunt rege prin harul lui Ahura Mazda. Ahura Mazda mi-a dat titlul de rege. Următoarele ținuturi sunt ale mele. Eu sunt regele lor prin harul lui Ahura Mazda: Persia, Elam, Babilonia, Asiria, Arabia, Egipt, popoarele de pe mare (Fenicia), Lidia, Ionia, Media, Armenia, Cappadocia, Parția, Drangiana, Aria, Arachosia și Makan, 23 de ținuturi cu totul (...) Așa spune Darius Regele: în aceste ținuturi am avut grijă de oricine era loial și i-am pedepsit aspru pe toți cei lipsiți de credință. Prin harul lui Ahura Mazda aceste ținuturi s-au supus domniei mele. Tot ce le-am spus să săvârșească a fost săvârșit (...).

Inscripţia a fost scrisă în trei limbi: elamită, *lingua franca* în majoritatea imperiului, akkadiană, limba regilor din Babilon, și persana veche, limba oficială a regilor persani. Deoarece această limbă nu mai fusese scrisă până atunci, a trebuit să fie inventat un nou alfabet cuneiform.

prin vestimentaţie, folosirea limbii persane şi educaţia fiilor. Băieţii petreceau primii cinci ani de viaţă departe de tată, în compania mamei şi a altor femei din casă, dar după aceea învăţau să fie soldaţi şi conducători. Se spunea că perşii aşteptau trei lucruri, înainte de orice, de la fiii lor, anume să poată călări un cal, să folosească arcul şi să rostească adevărul.

Elita conducătoare persană nu a rămas complet separată de supuşii din imperiu. Se încuraja căsătoria dintre perşi şi non-perşi, fiicele nobililor persani măritându-se cu prinţi locali şi perşii luând de soţie sau de concubine femei aristocrate locale.

Cirus adoptase o politică de respectare a tradiţiilor locale, reţinând unii aristocraţi locali şi lideri religioşi în administraţia din Media, Lidia şi Babilonia, iar Cambise şi Darius au urmat această politică în Egipt şi în alte părţi. Cei din ţările cucerite, care fuseseră în poziţii de putere, primeau adesea ranguri înalte şi erau acceptaţi la curtea regelui cu titlul onorific de „prieten regal". Un tratament similar era uneori acordat exilaţilor din state din afara imperiului, care căutau protecţia şi ajutorul Marelui Rege.

Regii persani exploatau uriaşul lor imperiu în două moduri principale. Îşi taxau supuşii obligându-i la plata regulată a tributului şi îi foloseau în expediţii militare pentru a cuceri noi teritorii sau ca să înăbuşe revolte în cele unde domneau deja. În câteva satrapii, mezii şi perşii de rang inferior primeau mici proprietăţi care le asigurau venituri modeste. În schimb, se aştepta ca ei să se întreţină ca soldaţi de cavalerie ori conducători de care sau să asigure infanterişti pentru armatele regelui. În anii în care asemenea servicii nu erau solicitate, proprietăţile erau supuse unor taxe în argint sau ceva echivalent, cam la fel ca în restul ţinuturilor din satrapie.

Mărturiile păstrate arată că Imperiul Persan ajunsese la o birocraţie complexă pentru a administra satrapiile şi veniturile lor conform instrucţiunilor regelui. Membrii curţii regale şi multe alte persoane de vază primeau hrană şi provizii din depozitele regale. Un sistem de drumuri lega majoritatea centrelor, precum Sardis, Ecbatana, Babilon, Susa şi Persepolis. Aceste drumuri erau destinate în primul rând soldaţilor şi mesagerilor regali, cărora li se asigurau



Un pumnal de aur cu două capete de leu la plăsele A fost făurit probabil în secolul V î.Hr. ca dar pentru cineva de la curtea regelui persan Asemenea daruri din partea regelui către nobili simbolizau atât faptul că acela care le primea se bucura de favoruri regale, cât şi transferul unei părţi din enorma averea Ahemenizilor către aristocraţi persani.

Ancient Art and Architecture



Acest basorelief provine din palatul regal din Persepolis, construit la sfârşitul secolului VI–secolul V î.Hr. Îi înfăţişează probabil pe cei doi principali constructori ai cetăţii, regele Darius I şi moştenitorul său Xerxes. Aceştia au bărbi lungi şi poartă coroane pătrate. Obiectele în formă de floare purtate de rege şi de moştenitorul său sunt probabil însemne de bronz sau de aur în formă de floare de lotus, ce urmau să fie înmânate la festivaluri membrilor curţii ca simboluri ale favorurilor.

Ancient Art and Architecture

puncte de oprire, dar drumurile facilitau şi negoţul, şi perceperea tributului de-a lungul imperiului. În timpul domniei lui Darius, Imperiul Persan era cel mai mare pe care îl cunoscuse lumea antică. Se întindea din Balcani până la fluviul Ind, iar resursele sale de bogăţie şi umane îl transformaseră pe Marele Rege în cel mai puternic conducător din lumea antică.



O monedă din aur din secolul V î.Hr., cunoscută ca daric, pe care regele este înfăţişat purtând o suliţă şi un arc. Acest tip de monedă a fost introdus de regele Darius la sfârşitul secolului VI î.Hr. Monedele erau folosite în lumea antică pentru a-i plăti pe mercenari. În secolele V–IV î.Hr., aurul persan a jucat un rol tot mai mare în lupta politică a grecilor, regii persani folosindu-şi bogăţia enormă pentru a finanţa războaie dintre statele greceşti.

Ancient Art and Architecture



Vas de aur din Ecbatana Este inscripţionat la exterior cu numele regelui Xerxes în trei limbi: persană veche, akkadiană şi elamită. Fiecare dintre aceste limbi este scrisă cu caractere cuneiforme, stilul de scriere dezvoltat în Mesopotamia în mileniul IV î.Hr. Akkadiana a fost limba regilor babilonieni.

Ancient Art and Architecture

Soldaţii principali din toate armatele persane erau de obicei infanterişti, perşi după naştere, care purtau scuturi grele, făcute adesea din piele şi nuiele de răchită. Luptau cu diverse arme – suliţe lungi, topoare, săbii şi arcuri cu săgeţi. Armura lor era minimă – cel

mult o pavăză căptuşită cu pânză de in şi, probabil, un coif, deşi în majoritatea reprezentărilorei apar purtând cuşme sau glugi. Perşii erau organizaţi în regimente de 1 000 de soldaţi, care puteau fi grupate în divizii de 10 000. Cea mai importantă dintre aceste divizii era cea a „Nemuritorilor", denumită astfel deoarece cei căzuţi în luptă erau înlocuiţi tot timpul pentru a menţine permanent efectivul complet de 10 000. Nemuritorii cuprindeau un regiment de elită, cunoscut ca Suliţaşii Regelui. Acest regiment era alcătuit în întregime din membri ai aristocraţiei persane.

Cucerirea Lidiei în 547 î.Hr. i-a arătat lui Cirus cel Mare necesitatea unui corp eficient de cavalerie, prin urmare a împărţit ţinuturile cucerite nobililor persani, astfel încât să poată creşte cai şi să lupte ca forţe de cavalerie. Regii persani i-au mai folosit pe mezi în acest scop şi, începând cu domnia lui Darius, au recrutat infanterişti şi cavaleri mercenari din rândul triburilor Saka din Asia Centrală. Pentru campaniile majore recrutau trupe din rândul supuşilor imperiului, adunând bărbaţi tocmai din Egipt şi India, dar soldaţii cei mai de încredere erau întotdeauna perşii şi mercenarii din Iran şi Asia Centrală.

ASCENSIUNEA SPARTEI

Grecii care au ţinut piept puterii Imperiului Persan în secolul V î.Hr. erau în cea mai mare parte organizaţi în oraşe-stat mici. Mărimea acestor comunităţi era variabilă, dar consta de obicei dintr-un centru urban cu altarele importante şi clădirile publice, înconjurat de un teritoriu rural lucrat de cetăţenii de sex masculin, de familiile acestora şi de sclavi. Originile istorice ale acestor oraşe-stat sunt ascunse de straturi de mituri şi legende prin care generaţiile ulterioare au înfrumuseţat istorisirile strămoşilor.

Spartanii se trăgeau dintr-un grup de triburi vorbitoare de greacă, aşezate într-o regiune numită Laconia, în sud-estul Peloponesului, către sfârşitul secolului XI î.Hr. Aproximativ 100 de ani mai târziu, cinci sate din câmpia întinsă a râului Eurotas s-au unit

pentru a forma un singur oraş, Sparta (Lacedemonia). Ca parte a compromisuluipresupus de această organizare,s-a decis ca noul stat să fie condus împreună de două familii regale, Agizii şi Euripontizii, fiecare asigurând un rege pentru spartani. Aceşti regi erau sfătuiţi de un consiliu al bătrânilor, numit *gerousia*, al cărui număr de membri avea să fie ulterior limitat la 28.

Noul oraş şi-a exercitat treptat influenţa asupra unora dintre comunităţile învecinate şi le-a adus sub controlul său. Unele erau reduse la condiţia de sclavi, dar altele deţineau un anumit grad de autonomie. Locuitorii lor nu erau integraţi pe deplin de spartani în termeni sociali şi politici, însă luptau alături de aceştia în campanii de expansiune şi de anexare. Locuitorii au ajuns să fie cunoscuţi drept *perioikoi*, „cei care locuiesc în jur". Către sfârşitul secolului VIII î.Hr., spartanii şi aliaţii lor au reuşit să îi înfrângă pe locuitorii din Messenia, o regiune întinsă şi mănoasă din sud-estul Peloponesului, separată de câmpia Laconiei de crestele înalte ale Muntelui Taygetos. Totuşi, messenienii s-au dovedit greu de cucerit, iar la mijlocul secolului VII s-au revoltat împotriva spartanilor implicându-i într-un război lung şi dur. Până la urmă războiul s-a încheiat cu victoria deplină a spartanilor, care au luat Messenia în stăpânire şi i-au transformat locuitorii în sclavi. Fostele pământuri ale messenienilor au fost împărţite în proprietăţi de dimensiuni aproximativ egale şi alocate cetăţenilor spartani, care însă nu locuiau pe acele proprietăţi, ci primeau până la jumătate din producţia agricolă, sub formă de arendă. Messenienii înşişi au ajuns să fie cunoscuţi, ca şi slavii laconieni ai spartanilor, drept „iloţi".

Stăpânirea resurselor umane şi agricole din Laconia şi Messenia le-a permis spartanilor să îşi organizeze comunitatea într-o manieră unică. Iloţii furnizau mână de lucru supusă care asigura spartanilor hrană şi necesităţile de bază, iar *perioikoi* se ocupau de meşteşuguri şi negoţ cu teritoriile din afara Laconiei. Această diviziune a muncii le-a permis cetăţenilor spartani să formeze un grup social şi politic de elită, denumit Egalii *(homoioi).* Aceştia erau conduşi încă de cei doi regi, care acţionau ca nişte comandanţi militari când spartanii plecau la război. Egalii se întâlneau într-o

adunare ca să voteze probleme importante, cum ar fi dacă să plece sau nu la război sau dacă să formeze alianțe cu alte state, dar, ca regulă, comunitatea lor era guvernată de cinci funcționari aleși, numiți „efori".Deja la sfârșitul secolului VI î.Hr. eforii ajunseseră la un grad considerabil de autoritate, chiar și asupra regilor. Egalii se îndeletniceau cu instrucția militară, devenind treptat cea mai eficientă armată din lumea grecească. Ei au desăvârșit arta războiului hoplit, luptând pedestru în formațiuni strânse, folosind un scut mare și rotund și o suliță cu bătaie lungă. Spartanii au ajuns vestiți pentru curajul și disciplina lor și au început să intervină în treburile politice ale orașelor-stat învecinate, de obicei la chemarea unei facțiuni sau a alteia din statul respectiv. (Vezi capitolul „Portret al unui soldat" pentru o descrierea sistemului educațional și social spartan.)

În secolele VII–VI, multe orașe-stat grecești au trecut prin perioade de instabilitate socio-politică. Aristocrațiile ereditare care le conduceau s-au confruntat cu o presiune tot mai mare pentru a împărți puterea și resursele, în primul rând terenul agricol, principala sursă de avuție. Pentru o vreme, această presiune a fost ușurată prin încurajarea emigrării peste mări, mai ales în Sicilia, în sudul Peninsulei Italice și în nordul Mării Egee, unde se întemeiaseră numeroase comunități grecești prospere în secolele VIII–VII. În cele din urmă, necesitatea reformei politice și sociale a dus la conflicte violente, iar în numeroase orașe-stat indivizi charismatici au devenit lideri ai mulțimilor nemulțumite. Aceștia au răsturnat grupurile conducătoare și s-au autoproclamat conducători unici. Pentru a descrie astfel de oameni, grecii foloseau cuvântul *tyrannos*, originar din Orientul Apropiat. De obicei este tradus ca „tiran" în istoriile moderne ale Greciei antice, dar termenul nu avea neapărat conotația unei domnii opresive sau nepopulare pe care îl implică folosirea modernă a lui. În timpul secolului VI, spartanii au răsturnat multe dintre aceste tiranii, inclusiv pe cele din Corint, Sikyon, Naxos și Atena. Ei au încercat să îl răstoarne și pe Policrate, tiranul din Samos.

ATENA ÎNAINTE DE RĂZBOAIELE MEDICE

Atena era unul dintre cele mai mari oraşe-stat din Grecia. Însăşi cetatea Atenei era centrul politico-religios al unui teritoriu întins ce includea toată peninsula Attica. Prin tradiţie, regiunea fusese unificată sub domnia eroului mitic Tezeu, dar la mijlocul secolului VII î.Hr. atenienii erau guvernaţi de nouă magistraţi numiţi anual, denumiţi „arhonţi“, aleşi din rândul vlăstarelor bărbăteşti ale unui grup restrâns de familii aristocratice.

Mulţi dintre oamenii obişnuiţi din Attica nu priveau cu ochi buni monopolul aristocraţilor asupra puterii, iar nemulţumirea lor l-a încurajat pe un aristocrat atenian, Kylon, să încerce să se autoproclame tiran în 632. Kylon fusese învingător într-o cursă de care la Jocurile Olimpice, ceea ce înseamnă că era foarte bogat, şi era căsătorit cu fiica lui Theagenes, tiranul din Megara. Cu ajutorul lui Theagenes, Kylon a strâns un cerc restrâns de adepţi şi a cucerit Acropola din Atena. Lovitura lui nu a reuşit să atragă un sprijin larg în rândul atenienilor, care şi-au unit forţele pentru a-i asedia pe Kylon şi pe oamenii săi. Deşi Kylon şi unii membri apropiaţi ai familiei au scăpat, ceilalţi au fost forţaţi să se predea şi au fost ucişi. Totuşi, motivele de nemulţumire au rămas, printre acestea numărându-se în continuare controlul aristocraţilor asupra pământului, arenzile mari şi folosirea excesivă a servituţii pentru datorii, precum şi excluderea multor cetăţeni mai bogaţi de la participarea la guvernare.

În 594 î.Hr., un aristocrat pe nume Solon a fost ales să revizuiască structurile socio-politice ale Atenei. El a redus tensiunile legate de problema servituţii pentru datorii şi a deschis accesul la funcţia de arhonte non-aristocraţilor bogaţi. A stabilit şi un consiliu al

DREAPTA Figurină de bronz a unui hoplit spartan, realizată în Laconia în secolul VI î.Hr. Asemenea obiecte erau dedicate frecvent zeilor din templele din Grecia, însă figurile hoplite constituie una dintre cele mai frecvente forme de ofrande din Laconia. Aceasta are barba ascuţită şi părul lung ale cetăţenilor spartani.

Ancient Art and Architecture



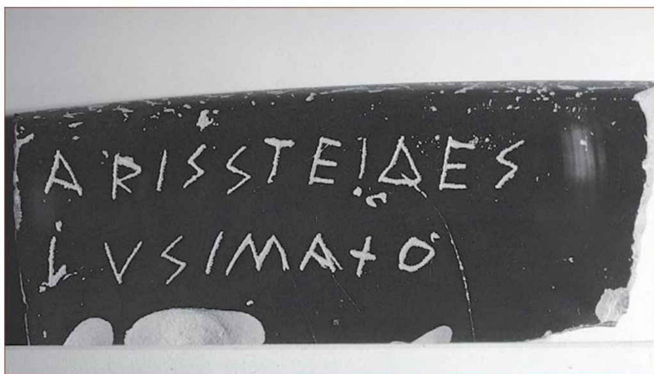
TIRTEU ÎL DESCRIE PE HOPLITUL SPARTAN IDEAL

La mijlocul secolului VII î.Hr., când spartanii se luptau pentru a-i supune pe rebelii messenieni, poetul Tirteu (Tyrtaios) a compus cântece pentru a-şi îndemna concetăţenii să lupte cum se cuvine. În următorul fragment (versurile 21–38 din fragmentul 11), el oferă o descriere contemporană a războiului hoplit grecesc, bazat pe curajul şi pe hotărârea infanteriştilor înarmaţi cu un scut mare şi cu suliţă.

Fiecare bărbat să stea neclintit, cu picioarele depărtate, înfruntând duşmanul
şi muşcându-şi buzele, acoperindu-şi coapsele şi tibia, pieptul şi umerii
cu scutul său cuprinzător.
Să îşi agite suliţa cu mâna dreaptă, creasta coifului său clătinându-se
ameninţător deasupra capului.
Să înveţe războiul în focul bătăliei şi să nu dea înapoi ca să se ferească
de proiectile, ci să înainteze, în rânduri strânse, folosindu-şi suliţa ori sabia
pentru a-şi doborî duşmanul.
Pune-ţi picioarele în faţa picioarelor duşmanilor, scut peste scut, coif contra coif,
atingându-şi crestele, şi apoi luptă corp la corp, cu suliţa ta lungă sau cu sabia
în mână.
Iar voi, cei din infanteria uşoară, ascunzându-vă în spatele scuturilor, aruncaţi pietre
cu praştia şi suliţe asupra lor, sprijinindu-i cum se cuvine pe cei din infanteria grea.

În anii ce au urmat, aceste poeme trebuiau ascultate obligatoriu de armatele spartane. Tirteu a oferit câteva încurajări suplimentare pentru trupele înarmate uşor, recrutate de obicei din rândul iloţilor sau al *perioikoi*. (Vezi capitolul „Portret al unui soldat“ pentru alte fragmente din poemele lui Tirteu.)

poporului cu 400 de membri, pentru a extinde participarea la guvernare. Reformele sale nu au mers suficient de departe pentru mulţi atenieni, care au continuat să se certe cu privire la dreptul de a guverna statul atenian. În 546, după două eşecuri prealabile, un aristocrat pe nume Pisistrate, care devenise extrem de popular ca lider militar împotriva statului învecinat Megara, s-a autoproclamat tiran. A reuşit să rămână la putere până la moarte, în 528, asigurându-se în primul rând că arhonţii din fiecare an erau dominaţi de sprijinitorii lui. Fiul său mai mare, Hippias, a încercat să continue dinastia, dar după ce fratele său mai mic Hipparchos a fost ucis în 514, domnia lui a devenit opresivă şi nepopulară. O puternică



Acest *ostrakon*, ciob de vas, este inscripționat cu numele lui Aristide (Arissteides), fiul lui Lysimachos. Atenienii puteau vota o dată pe an exilarea timp de 10 ani a unui politician înscriindu-i numele în acest mod. Aristide a fost „ostracizat" la sfârșitul anului 480 î.Hr., dar s-a întors să ia parte la înfrângerea lui Xerxes în 480/479. Un om cunoscut pentru cinstea sa, se spune că, în timpul votării, a fost rugat de un cetățean analfabet, care nu l-a recunoscut, să scrie numele Aristide pe un *ostrakon*, ceea ce a și făcut, întrebându-l pe bărbat de ce voia să îl exileze. „M-am săturat să îl aud cum i se spune Aristide «cel Drept»", a răspuns bărbatul.
Ancient Art and Architecture

familie de aristocrați, Alkmeionizii, implicată îndeaproape în înfrângerea încercării lui Kylon de a deveni tiran, a mituit oracolul din Delfi să îi convingă pe spartani să intervină. În 510, regele spartan Kleomenes a înaintat cu o armată în Attica și l-a detronat pe Hippias, care a căutat refugiu la regele perșilor Darius.

Când a intervenit în Atena, Kleomenes urma o strategie spartană bine stabilită de a-i detrona pe tiranii din alte state grecești, astfel încât acestea să poată reveni sub controlul familiilor aristocrate și să devină aliate ale spartanilor. Totuși, în cazul Atenei, certurile din sânul familiilor conducătoare au dus la crearea unei forme de guvernământ diferite. În 508/507, Clistene din neamul Alkmeionizilor,

pierdea teren într-o luptă pentru putere cu un aristocrat rival pe nume Isagoras, însă şi-a atras un sprijin tot mai mare după ce a promis reforma radicală a sistemului politic din Atena. Ca răspuns, Isagoras l-a invitat pe Kleomenes să conducă o armată spartană în Attica şi să-i trimită pe Clistene şi pe susţinătorii lui în exil. Cei mai mulţi cetăţeni atenieni au preferat reformele promise în locul unei continuări a conflictelor dintre aristocraţi, astfel încât în cele din urmă i-au constrâns pe Kleomenes şi pe oamenii lui să se retragă, luându-l cu ei pe Isagoras.

Clistene a reuşit să se întoarcă la Atena şi să aplice programul de reformă. Acesta a introdus o nouă structură organizatorică pentru atenieni, bazată pe 140 de comunităţi locale numite „deme". Toţi bărbaţii cu vârsta peste 18 ani erau înregistraţi drept cetăţeni prin intermediul demei lor, iar demele erau grupate în 10 triburi nou formate, care înlocuiau cele patru triburi anterioare, care fuseseră nuclee de rudenie locale, dominate de anumite familii aristocrate. Demele ofereau o structură eficientă pentru guvernarea locală. Triburile asigurau un mecanism ce permitea tuturor cetăţenilor să devină implicaţi activ în conducerea statului printr-un nou consiliu de 500 de cetăţeni numiţi prin selectarea prin tragere la sorţi a 50 de bărbaţi din fiecare trib. Acest consiliu discuta propuneri pentru noi legi şi politici, dar fiecare propunere trebuia supusă la vot în adunare, înainte de a putea fi aplicată. Toţi cetăţenii de sex masculin aveau dreptul să participe la această adunare şi să voteze măsurile prezentate aici, un principiu al egalităţii politice, *isonomia*. Un bărbat din fiecare trib era ales să facă parte dintr-un consiliu de generali (strategi), care erau în acelaşi timp lideri politici şi militari. Pentru a împiedica mai multe conflicte politice interne de genul celor care duseseră la reformele sale, Clistene a instituit şi o procedură ce permitea adunării cetăţeneşti să poată vota o dată pe an exilarea unei figuri politice marcante pe o perioadă de 10 ani. Votul se efectua prin scrijelirea numelui persoanei respective pe un ciob de vas spart, numit în greacă *ostrakon*, de unde vine şi denumirea de ostracizare (ostracism).

Unitatea lor politică recent descoperită şi puterea militară i-au încurajat pe atenieni să se afirme împotriva altor state greceşti. Ei şi-au înfrânt vecinii din nord, beoţienii, şi au cucerit teritorii din oraşul Chalkis, pe insula Eubeea. Au început şi un război îndelungat împotriva insulei Egina, pentru dominarea golfului Saronic, dar nu aveau o forţă navală importantă care să ţină piept pe mare locuitorilor din Egina. Attica era o regiune prosperă cu o populaţie în creştere, iar unii dintre aristocraţii mai aventurieri au condus expediţii în Hellespont şi în alte părţi ale Mării Egee, unde se înfiinţaseră noi aşezări în timpul guvernării lui Pisistrate şi a fiului său. Unele dintre aceste grupuri s-au întors în Atena la începutul secolului V, pe când regiunea intra sub influenţă persană, în timpul domniei regelui Darius.

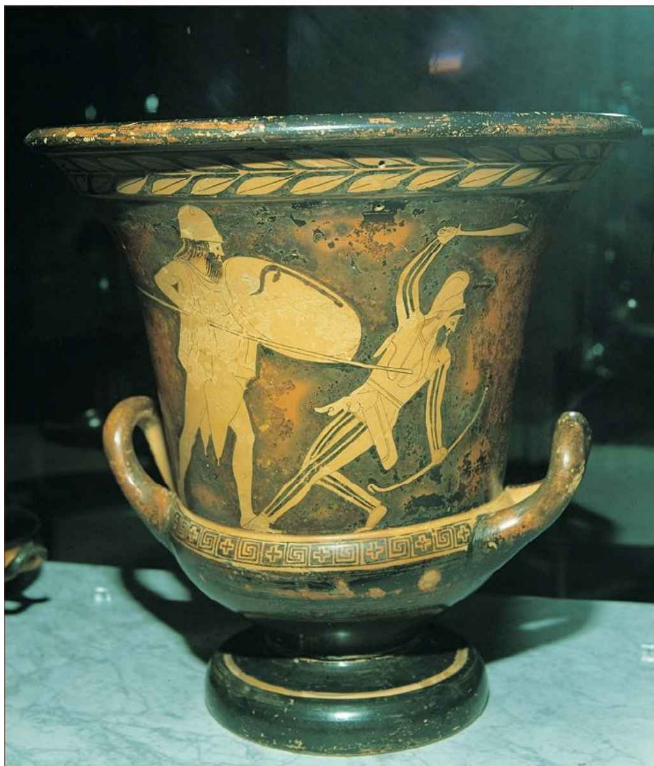
IZBUCNIREA RĂZBOIULUI

DARIUS TRIMITE O EXPEDIŢIE ÎN GRECIA

În 491 î.Hr., regele Darius al Persiei a trimis soli în principalele state din Grecia continentală, cerându-le să se supună domniei sale şi să îi ofere daruri simbolice constând din pământ şi apă. Multe dintre acestea i-au făcut pe plac, inclusiv marea insulă-stat Egina, dar în rândul statelor ce au refuzat să îi recunoască autoritatea s-au aflat Atena şi Sparta. În Atena, solii regelui au fost executaţi prin aruncare într-un puţ folosit de obicei pentru pedepsirea răufăcătorilor. Probabil că atenienii erau parţial motivaţi de propriul conflict în desfăşurare cu Egina, principalul lor rival maritim în golful Saronic. Este posibil ca ei să fi aflat şi de intenţia lui Darius de a-l reîntrona pe Hippias, fiul lui Pisistrate, ca tiran al Atenei.

Darius a adunat o flotă în Cilicia şi le-a poruncit supuşilor săi maritimi, inclusiv grecilor ionieni, să pregătească o flotă de corăbii de război şi transporturi de cai. Acest lucru însemna că trebuiau puşi la dispoziţie zeci de mii de vâslaşi pentru corăbii şi mulţi soldaţi pentru expediţie, dar grosul armatei venea probabil din centrul iranian al Imperiului Persan. Cifrele prezentate de sursele antice pentru mărimea armatei, care variază între 90 000 şi 600 000 de oameni, sunt clar exagerate, dar au constat probabil din circa 25 000 de soldaţi, inclusiv 1 000 de călăreţi, şi dintr-o flotă de până la 600 de corăbii. Comandanţii expediţiei erau Datis, un aristocrat din Media care fusese implicat în contraofensiva persană împotriva ionienilor din 494, şi Artaphernes, fiul satrapului din Lidia şi nepotul regelui.

Scopul acestei expediţii nu a fost cucerirea completă a Greciei continentale, ce presupunea o forţă armată cu mult mai mare,



Vasateniancu figuri roşii de la mijloculsecoluluV î.Hr. Acestnefericitsoldatpersan şi-a folosittoate săgeţile,dupăcum arată tolba goalăde la cingătoareArcul lui nu mai esteacumbun de nimic, deşi îl ţine în mână, sperândcă ar mai putearecuperacâteva săgeţi.Singuralui altă armăesteo sabiecurbată,insuficientămpotrivascutuluimare şi suliţeilungia hoplituluispartancare îl atacă.
Ancient Art and Architecture

ci stabilirea mai curând a unui cap de pod pe coasta estică a Greciei, preferabil la Atena. După asigurarea acestei baze, puteau fi strânse forţe mai numeroase pentru o invazie pe scară largă. Prima ţintă a expediţiei a fost insula Naxos, ai cărei locuitori au decis cu înţelepciune ca, de astă dată, să nu opună rezistenţă perşilor, ci să se refugieze în munţi, abandonându-şi oraşul şi templele în mâinile duşmanului. Şi alte insule din Ciclade s-au supus, iar unele au contribuit cu corăbii la flota Marelui Rege. Locuitorii din Eubeea au rezistat cu hotărâre, forţându-i pe perşi să asedieze oraşele Karystos şi Eretria. Ultimul contribuise cu cinci corăbii la atacul nefericit al ionienilor asupra oraşului Sardis, în 498, şi a cerut ajutorul atenienilor. Atenienii confiscaseră recent o bucată de pământ de la alt oraş din Eubeea, Chalkis, şi instalaseră aici 4 000 din propriii cetăţeni. Aceşti bărbaţi au fost instruiţi să mărşăluiască spre Eretria şi să ajute la apărarea oraşului, dar la sosire au descoperit că eretrienii aveau păreri împărţite în ce priveşte rezistenţa faţă de persani. Prin urmare, coloniştii au traversat marea spre Atena şi au evitat să fie prinşi în Eretria, când Datis şi Artaphernes au sosit cu flota şi armata lor, după ce i-au convins pe karystieni să se predea după doar câteva zile. Perşii au asediat Eretria şi au atacat cu putere, cu mari pierderi de vieţi omeneşti de ambele tabere. Locuitorii au fost puşi să plătească pentru ajutorul pe care îl dăduseră revoltei ioniene; oraşul şi templul le-au fost arse, iar cei mai mulţi au fost luaţi în sclavie.

După ce şi-a atins obiectivele iniţiale, expediţia a ridicat ancora spre coasta Atticii. Având în vedere pierderile suferite în timpul cuceririi Eubeei şi necesitatea de a lăsa în urmă detaşamente puternice, cu Artaphernes care să menţină controlul în insulă, cel mai probabil forţa armată pe care Datis a condus-o în Attica număra mai puţin de 20 000 de oameni. Misiunea lui Datis era să pună piciorul în Attica, să captureze cetatea Atenei şi să îl reinstaureze la putere pe tiranul detronat Hippias. Acesta, care îi însoţea pe perşi în calitate de ghid, consilier şi potenţial conducător-marionetă al Atenei, l-a sfătuit pe Datis să poarte flota prin îngusta strâmtoare eubeeană şi să îşi aşeze tabăra în golful Maraton, pe coasta de est a Aticii. Era

cel mai apropiat loc de acostare față de Eretria și oferea pășuni și apă din belșug. Câmpia de la Maraton era suficient de întinsă pentru desfășurarea întregii armate persane, inclusiv a cavaleriei, împotriva oricăror forțe de apărare. Poate că Hippias se aștepta să fie primit cu căldură de oamenii din estul Atticii, care fuseseră susținători înfocați ai tiraniei tatălui său.

BĂTĂLIA DE LA MARATON

Generalii atenieni au decis să îi înfrunte pe perși imediat ce au ajuns pe uscat, în loc să le permită să mărșăluiască în cetatea lor și apoi să se confrunte cu un asediu, așa cum făcuseră eretrienii. Poate și ei luau în calcul riscul că unii cetățeni ar putea să prefere să treacă de partea invadatorilor și a tiranului exilat Hippias, dacă li s-ar fi permis să se așeze pe teritoriu atenian. Atenienii au adunat o armată de circa 9 000 de soldați, în principal hopliți. Lor li s-au alăturat cam 600 de bărbați din orașul mai mic Plateea, situat în nord-vestul Atticii și care fusese aliat al Atenei de aproximativ 30 de ani. Auzind că perșii au debarcat la Maraton, aceștia au mărșăluit de-a lungul câmpiei centrale din Attica și pe coasta estică până la Maraton.

Atenienii și aliații lor plateeni au ocupat poziții pe o înălțime, lângă drumul sudic ce ducea de la Maraton spre Atena, și au așteptat următoarea mișcare a perșilor. Herodot afirmă că au existat discuții îndelungate în rândul comandanților atenieni dacă ar trebui sau nu să atace, dar acest lucru ar putea reflecta înfrumusețările aduse relatării bătăliei în anii ce au urmat. Cel mai probabil, grecii au așteptat ca dușmanii să facă prima mișcare. Atenienii și plateenii erau cu mult depășiți numeric, iar generalii lor se poate să fi ezitat să se mute din puternica lor poziție defensivă în câmpia deschisă a Maratonului. Acest lucru i-ar fi făcut vulnerabili în fața atacurilor cavaleriei și a riscului de a fi copleșiți de forțele persane mai numeroase. Este de asemenea posibil ca atenienii să fi așteptat sosirea unor întăriri din Sparta. Înainte de a fi plecat din Atena spre Maraton, atenienii îl trimiseseră pe cel mai bun alergător al lor,

Philippides, să ceară ajutor spartanilor. El a parcurs distanţa de circa 225 de kilometri în mai puţin de două zile. Spartanii au fost de acord să trimită o mică armată ca să îi ajute pe atenieni, dar plecarea a fost întârziată deoarece se aflau în toiul unei sărbători religioase importante şi trebuiau să aştepte Luna plină, care să marcheze sfârşitul acesteia. Când au plecat, şase zile mai târziu, au mărşăluit cu o asemenea viteză spre Maraton, încât au avut o întârziere de doar trei zile. Totuşi, a fost prea târziu să mai ia parte la bătălie, care avusese loc în ajun.

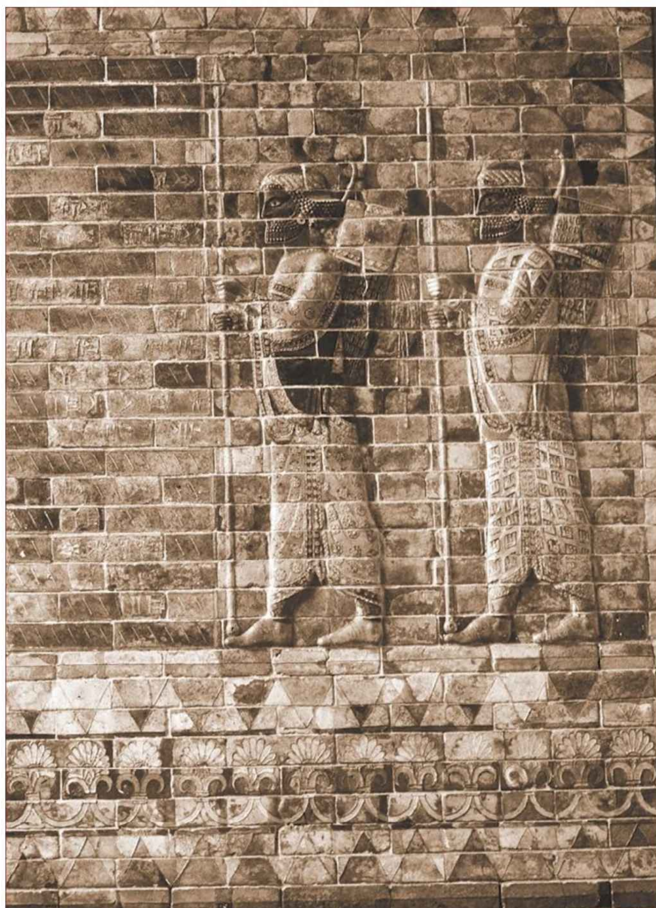
Relatarea lui Herodot descrie un dezacord profund în rândul celor 10 strategi atenieni, jumătate dintre ei susţinând că, din pricina numărului mare al forţelor persane, era recomandabil să aştepte înaintarea acestora, pe când cealaltă jumătate insista să atace imediat. Potrivit lui Herodot, impasul creat de această împărţire egală a opiniilor a fost tranşat de intervenţia lui Kallimachos, care avea funcţia de *polemarchon.* Cu mulţi ani în urmă, acest funcţionar fusese comandantul armatei ateniene, dar noua constituţie democratică prevedea ca armata să fie comandată de un consiliu de 10 generali (strategi) aleşi, unul din fiecare cele 10 triburi. Poziţia lui Kallimachos era mai mult onorifică, dar el însoţea armata când lupta în interiorul graniţelor Atticii şi avea dreptul să voteze în privinţa unor decizii majore.

Herodot afirmă că unul dintre generali, Miltiade, l-a convins pe Kallimachos să voteze în favoarea unui atac, spunând că orice amânare va însemna victorie pentru perşi şi sclavie pentru atenieni. Potrivit lui Herodot, Miltiade ar fi spus că exista riscul ca lipsa de acţiune prelungită să ducă la disensiuni şi teamă în rândul atenienilor, „astfel încât se vor duce la mezi“. Acest lucru pare să fie un indiciu

---

DREAPTA Infanterişti persani din divizia armată numită Nemuritorii. Ei poartă tunici lungi, brodate cu însemne militare, şi sunt înarmaţi cu suliţă şi arc. Acest basorelief din cărămidă smălţuită (circa 520 î.Hr.) figurează pe palatul regelui Darius din Susa, prima capitală a Imperiului Med. Darius a avut aici prima curte regală până la darea în folosinţă a noului palat din Persepolis.

Ancient Art and Architecture



că decizia atacului a fost luată pentru a împiedica trădarea sau dezertările. Prezenţa lui Hippias, fostul tiran al Atenei, în rândul perşilor a oferit un bun motiv de a bănui că unii dintre susţinătorii săi ar putea alege să schimbe tabăra şi să îi convingă pe alţii să îi urmeze.

Exemplul recent al trădării Eretriei era alt motiv. Cu cât atenienii şi plateenii primeau mai multe ordine să se menţină pe poziţii şi să se gândească la puterea armatei inamice, cu atât mai repede ar fi ajuns să creadă că nu o puteau învinge şi că ar fi fost mai bine să se supună domniei Marelui Rege. S-ar putea, de asemenea, ca Datis, comandantul persan, să fi decis să aştepte un semn că hotărârea duşmanilor slăbeşte.

Această stagnare tensionată a durat câteva zile, în timpul cărora nu a avut loc nici un fel de negociere şi nici nu au existat lupte între cele două părţi. În cele din urmă, generalii atenieni au luat decizia să îi atace pe perşi. S-au oferit câteva explicaţii pentru această decizie îndrăzneaţă. Una este că perşii au intrat în formaţiune de luptă şi au început să înainteze spre poziţiile atenienilor, cu intenţia de a-i atrage în luptă pentru o bătălie decisivă. Desigur, dacă voiau să mărşăluiască direct spre Atena, perşii trebuiau să înlăture armata, care bloca rutele spre sud şi vest. O explicaţie alternativă este aceea oferită de un învăţat bizantin care a scris cu câteva secole mai târziu, conform căreia atenienii au fost informaţi de greci ionieni din

---

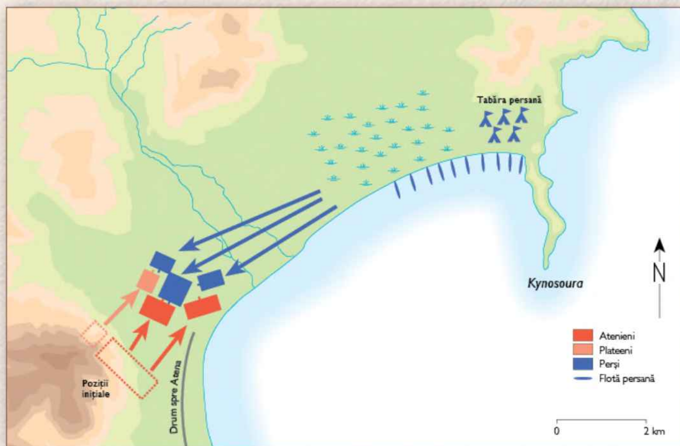
DREAPTA SUS Perşii au debarcat pe plaja din faţa mlaştinii şi şi-au aşezat tabăra în nordul promontoriului Kynosoura. Atenienii şi plateenii s-au poziţionat pe înălţimea din sud, în apropiere de drumul spre Atena. Când Datis i-a deplasat pe perşi spre ei şi a luat poziţie de luptă, grecii au coborât în câmpie şi au atacat. Perşii au respins centrul liniei greceşti, dar au fost înfrânţi pe flancuri şi s-au refugiat spre tabără.

Ancient Art and Architecture

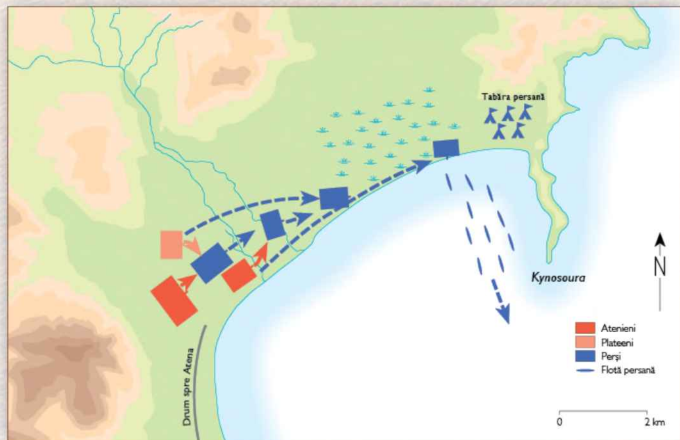
DREAPTA JOS Dându-şi seama că propriile flancuri sunt expuse, perşii din centru s-au retras, atacaţi din ambele părţi de flancurile greceşti victorioase. Majoritatea forţelor persane au ajuns pe corăbii şi au scăpat după lupte crâncene la corăbii, însă mulţi au fost împresuraţi între mlaştină şi plajă şi au fost ucişi.

Ancient Art and Architecture

Bătăliade la Maraton
490: etapa întâi



Bătăliade la Maraton
490: etapa a doua



rândul duşmanilor că părţi din armata persană, mai ales cavaleria, începuseră să se îmbarce pe corăbii ca să se îndrepte spre Attica, ocolind-o pe la sud, şi să atace oraşul de pe mare. Oricum ar fi stat lucrurile, cel mai probabil înaintarea atenienilor a fost declanşată de o schimbare în dispunerea trupelor persane.

Grecii au atacat în zori, cel mai probabil în timp ce comandanţii persani îşi dispuneau încă trupele pe poziţii. Deoarece armata persană era răspândită de-a lungul unui front foarte extins, atenienii şi aliaţii lor plateeni se temeau să nu fie împresuraţi, prin urmare au extins lungimea propriului front, reducând numărul hopliţilor din centru, reţinând însă o forţă puternică pe fiecare aripă. Datis şi-a poziţionat cele mai bune trupe, formate din perşi şi sakai, mercenari din regiunile din nord-estul Iranului. Armata lui includea un mare număr de arcaşi şi trăgători cu praştia, precum şi oameni înarmaţi cu suliţe uşoare, care aveau misiunea să bombardeze, de la o anumită distanţă, duşmanul cu proiectile, după care trupele celelalte aveau să atace cu suliţe, săbii şi securi.

Faţă în faţă pe câmpie, cele două armate erau la circa 1 600 de metri distanţă, iar grecii au fost nevoiţi să traverseze câmpul deschis pentru a se ciocni cu perşii. Ei au înaintat aproape tot drumul la pas, dar au alergat ultimii 200 de metri ca să ajungă la duşman înainte ca rândurile să le fie rărite de săgeţi, suliţe şi pietre. Această decizie de a ataca i-a luat prin surprindere pe perşi care se pare că subestimaseră hotărârea adversarilor, ceea ce nu este cu totul surprinzător având în vedere că îi învinseseră de curând pe eubeeni şi li se permisese să îşi aşeze nestingheriţi tabăra pe teritoriul atenian timp de câteva zile.

DREAPTA Acest coif de bronz poartă următoarea inscripţie pe margine: „Atenienii, lui Zeus, după ce au luat aceasta de la mezi". A fost capturat ca pradă de război, probabil în bătălia de la Maraton în 490, şi închinat lui Zeus în sanctuarul acestuia din Olympia. Închinarea armelor şi armurii capturate constituia o parte esenţială a războiului pentru greci, acest lucru simbolizând că victoria fusese câştigată cu sprijinul şi încuviinţarea zeilor.

Ancient Art and Architecture


ap 5100

Totuşi, s-au pregătit să primească atacul, trimiţând câteva salve de proiectile spre rândurile greceşti, pentru a încetini sau chiar a opri ofensiva şi a-i respinge.

Grecii au redus distanţa dintre cele două armate cât de repede au putut şi s-au ciocnit cu perşii de-a lungul unui front larg. În mijloc, unde erau concentrate trupele lor cele mai bune, perşii i-au respins pe atenieni, urmărindu-i până spre tabăra lor iniţială.

Pe flancuri însă, atenienii şi plateeni, care erau concentraţi pe flancul stâng, au reuşit să respingă forţele persane şi să distrugă coeziunea şi disciplina armatei lui Datis. Sub presiunea atacului violent al grecilor, cele două flancuri ale perşilor au cedat şi s-au retras în tabără. Dându-şi seama că flancurile erau expuse, perşii şi sakaii s-au retras şi ei, fiind în primejdie de a fi înconjuraţi de armata grecilor şi atacaţi din spate. Comandanţii atenieni şi plateeni şi-au adunat forţele armate şi s-au năpustit asupra lor, în timp ce îşi croiau drum spre tabără.

Haosul a fost evitat datorită disciplinei şi experienţei ofiţerilor persani, care au organizat apărarea şi au reuşit să îmbarce mulţi dintre oamenii lor pe corăbiile amarate în ape puţin adânci, chiar la capătul taberei. Pierderile au fost totuşi foarte mari, cu 6 400 de oameni ucişi, mulţi doborâţi în timp ce se înghesuiau, prinşi în capcană între mare, grecii care îi urmăreau şi o zonă mlăştinoasă în nordul taberei persane. Atenienii au pierdut doar 192 de oameni, printre care pe polemarhul Kallimachos; pierderile plateenilor au fost de asemenea uşoare.

Unii cercetători moderni au fost uluiţi de aparenta lipsă de participare la luptă a cavaleriei persane. Herodot nu o pomeneşte deloc în toată relatarea încleştării, acesta fiind principalul motiv pentru care fraza bizantină referitoare la îmbarcarea cavaleriei pe corăbii este luată în serios. Cavaleria persană era alcătuită dintr-o varietate de unităţi etnice, inclusiv perşi nativi şi supuşi din alte părţi ale imperiului. Principalele lor arme erau săbiile şi suliţele, dar foloseau şi arcuri şi săgeţi pentru atacuri fulger. Explicaţia ar putea fi şi aceea că atenienii care au supravieţuit atacului asupra Sardisului şi retragerii ulterioare în Efes, în 498 î.Hr., au exagerat ameninţarea reprezentată

de aceşti cavaleri. Când vânează infanteria grea, cavaleria uşoară are de obicei un avantaj major, dar într-o bătălie corp la corp, într-o zonă relativ restrânsă, infanteria ar fi mult mai puţin vulnerabilă.

Dacă, aşa cum le era obiceiul, comandanţii persani şi-ar fi poziţionat cavaleria pe flancurile formaţiunii principale de infanterie, atunci ar fi fost respinşi de şarja hotărâtă a hopliţilor greci şi, datorită vitezei şi mobilităţii suplimentare asigurate de cai, poate că ar fi fost printre primii care să fi fugit spre corăbii.

În ciuda înfrângerii de pe câmpia de la Maraton, Datis, probabil la sfatul lui Hippias, tot a crezut că exista o şansă să ajungă la Atena pe mare şi să o captureze înainte de întoarcerea armatei ateniene. Prin urmare şi-a purtat pe mare oamenii rămaşi, ocolind capul Sounion, până la golful Phaleron. Dându-şi seama că perşii navigau la sud şi se îndreptau spre cetate, atenienii s-au întors cât mai repede în marş forţat şi au sosit la timp pentru a-i descuraja să lanseze un atac. Herodot menţionează povestea conform căreia perşii au pornit spre Atena deoarece primiseră un semnal, un scut lustruit ce strălucea în soare, despre care unii atenieni susţineau că le-ar fi fost dat de membrii familiei Alkmeionizilor, dar nici Herodot nu crede povestea, iar cercetătorii moderni au fost înclinaţi să fie de acord cu el. Incapabil să obţină alte progrese în lupta împotriva atenienilor, Datis a navigat înapoi spre Asia Mică pentru a raporta regelui eşecul expediţiei.

Atenienii care au murit la Maraton au fost incineraţi, iar cenuşa lor a fost îngropată într-o movilă funerară pe locul bătăliei. Această movilă, cunoscută cu numele de Soros, există şi astăzi şi marchează locul aproximativ al încleştării principale dintre cele două armate. O forţă alcătuită din 2 000 de spartani a sosit pe câmpul de bătălie la o zi după lupte. Ei au inspectat morţii persani şi i-au lăudat pe atenieni pentru victorie înainte de a se întoarce în Sparta.

După ce s-au asigurat că forţele persane nu mai sunt o ameninţare, atenienii şi-au sărbătorit victoria neaşteptată. Era prima oară când o armată grecească învinsese o armată persană. Mai ales pentru atenieni reprezenta şi un triumf considerabil al corpului cetăţenesc democratic. Hopliţii atenieni obişnuiţi (şi plateeni) învinseseră





PAGINILE ANTERIOARE Exteriorul unei cupe de vin cu figuri roşii realizată la Atena pe la 480 î.Hr. Înfăţişează un hoplit grec luptându-se corp la corp cu un infanterist persan. Amândoi poartă suliţe şi scuturi, dar scuturile sunt de tipuri foarte diferite. Scutul grecesc, rotund şi concav, este făcut din lemn acoperit cu bronz şi este ţinut de un mâner pentru mână pe margine şi de un mâner pentru braţ în mijloc. Hoplitul poartă şi armură de bronz, în timp ce adversarul lui este îmbrăcat în veşminte de pânză şi piele.

Ashmolean

o armată mai mare, mai experimentată şi probabil mai disciplinată, într-o manifestare magnifică de solidaritate, bravură şi hotărâre neclintită de a-şi apăra pământul natal. Din punctul de vedere al regelui persan, înfrângerea de la Maraton a fost un recul serios al campaniei sale de a-i pedepsi pe atenieni şi de a cuceri statele greceşti, dar, pentru perşi, Maratonul era departe de a-i pune capăt.

Tumulul de la Maraton unde au fost îngropaţi eroii atenieni căzuţi în luptă.



LUPTA

XERXES INVADEAZĂ GRECIA

Potrivit lui Herodot, Darius a promis că se va răzbuna pentru înfrângerea armatei sale de către atenieni. La scurt timp după aflarea veştilor de la Maraton, el a poruncit ca bărbaţii cei mai buni şi curajoşi din Asia să fie recrutaţi pentru altă campanie. Totuşi, este puţin probabil ca această recrutare să fi fost făcută doar cu scopul de a-i supune pe greci, având în vedere că multe părţi ale Imperiului Persan trebuiau ţinute sub control prin acţiune militară fermă. În 486, Darius a fost chemat să se ocupe de o revoltă în una dintre cele mai problematice provincii ale Imperiului Persan, Egipt. Această satrapie fusese cucerită de predecesorul său Cambise în 525/524 şi rămăsese ulterior sub control persan, chiar şi în timpul revoltelor şi războaielor civile care au caracterizat primii ani de domnie ai lui Darius. În cele din urmă, povara tributului impus de Marele Rege a devenit mult prea mare pentru egipteni, care au încercat să îi alunge pe perşi. Egiptul era una dintre cele mai bogate şi mai importante satrapii din punct de vedere strategic, prin urmare revolta sa a constituit o ameninţare mult mai mare pentru puterea lui Darius decât rezistenţa încăpăţânată a câtorva oraşe greceşti. În timp ce se afla în Persia pregătindu-se pentru o expediţie cu scopul de a restabili ordinea în Egipt, Darius a murit din cauze naturale şi a fost urmat la tron de fiul său cel mare, Xerxes. Noul rege nu a pregetat să înăbuşe revolta egiptenilor, afirmându-şi autoritatea de „rege al tuturor pământurilor“, cel preferat de Ahura Mazda. În 484, întreg Egiptul se afla sub dominaţie persană. Xerxes l-a lăsat aici pe fratele său Achaimenes ca satrap al Egiptului şi s-a întors în Persia.

XERXES SE PREGĂTEŞTE SĂ INVADEZE GRECIA

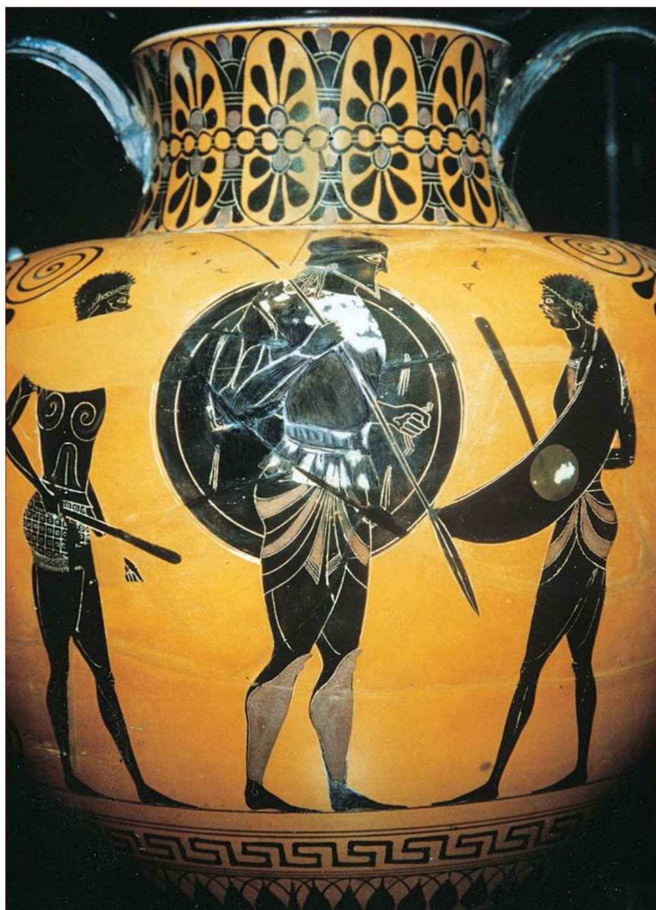
Revolta egiptenilor a fost una dintre multele probleme pe care Xerxes le-a moştenit de la tatăl său. Babilonia, una dintre satrapiile centrale, s-a revoltat de asemenea în 481 î.Hr. Datorită poziţiei sale de-a lungul principalelor căi de comunicaţie dintre jumătăţile estice şi vestice ale imperiului, această satrapie avea o importanţă strategică şi mai mare decât Egiptul. Xerxes a înăbuşit revolta cu o forţă considerabilă şi a împărţit Babilonia în două satrapii mai mici, cu gândul să o facă mai uşor de controlat. Altă preocupare majoră a fiului lui Darius a fost cum să procedeze în privinţa atenienilor şi a celorlalţi greci care înfruntaseră porunca tatălui său de a se supune autorităţii sale. Deşi nu se ştie în ce măsură pregătirile militare ale lui Xerxes din primii ani de domnie vizau înfrângerea grecilor, putem fi siguri că răzbunarea înfrângerii de la Maraton rămânea o prioritate, iar în 481 î.Hr. acesta a fost gata să îşi mute armatele către vest, în Grecia.

Două fapte arată marea importanţă pe care Xerxes o acorda invadării Greciei. În primul rând, avem de-a face cu decizia lui de a conduce personal expediţia. Procedând astfel, el călca pe urmele lui Cirus, Cambise şi Darius, care au purtat campanii majore de expansiune către vest împotriva lidienilor, egiptenilor şi ionienilor. Iar ca nou rege, probabil simţea nevoia să le arate nobililor săi că era un succesor demn al vestitului Darius. În al doilea rând, numărul şi diversitatea impresionante ale forţelor pe care Xerxes le-a adunat din toate părţile imperiului arată că urmărea un mare triumf militar.

DREAPTA Numărul şi diversitatea populaţiilor din Imperiul Persan sunt indicate de acest vas atenian cu figuri negre din secolul V î.Hr. Pe el apar doi soldaţi de culoare cu bâte şi scuturi, prinşi în luptă cu un hoplit grec. Unităţi ethiopiene făceau parte din armata pe care Xerxes a adunat-o pentru invadarea Greciei în 480. Mulţi au luptat şi la bordul corăbiilor egiptene din flota persană.

Ancient Art and Architecture

PAGINILE URMĂTOARE Templul grec al lui Artemis la Sardis







Se dorea, desigur, să fie o realizare persană, dar la care aveau să contribuie şi să fie martore toate popoarele supuse domniei persane.

Xerxes a plecat din Persia în primăvara lui 481 î.Hr. şi s-a îndreptat spre Sardis, fosta capitală a regatului Lidiei şi principalul centru administrativ al stăpânirii persane din vestul Anatoliei. Aici şi-a adunat grosul armatei, apoi a pornit în marş spre nord-vest către Hellespont, pe care l-a traversat la începutul verii, între Abydos şi Sestos. De aici şi-a deplasat armata spre Doriskos, la gura de vărsare a râului Hebros, un loc potrivit de odihnă pentru trupele sale. Aici exista şi un fort-garnizoană, stabilit iniţial de tatăl său Darius în 512, în timpul campaniei împotriva sciţilor. Potrivit lui Herodot, aici, la Doriskos, Xerxes şi-a trecut în revistă armata şi flota, căreia i se poruncise să se întâlnească cu armata de uscat. Herodot foloseşte prilejul acestei treceri în revistă pentru a descrie diferitele contingente ale armatei persane şi mărimea acestora. Pe lângă nucleul obişnuit al infanteriei şi cavaleriei iraniene – perşi, mezi şi sakai –, Herodot spune că armata includea contingente importante din alte părţi ale Asiei, inclusiv bactrieni, babilonieni şi cappadocieni. Din rândul grupurilor mai exotice şi, prin urmare, mai îndoielnice despre care Herodot spune că au fost prezente, acesta inventariază un detaşament de trupe din Arabia, călare pe cămile, şi câteva forţe de infanterie rudimentare din Ethiopia. Supuşii greci din Ionia ai regelui au primit şi ei poruncă să trimită oameni în armată, sub forma hopliţilor, însă principala lor contribuţie, ca şi în cazul egiptenilor, cilicienilor şi fenicienilor, a constat în forţe navale. În general, Xerxes pare să fi recrutat un mare număr de arcaşi şi alte asemenea trupe, precum şi forţe importante de cavalerie. Mărimea armatei lui Xerxes îi pune pe istorici în faţa unei probleme ciudate. Potrivit lui Herodot, armata consta în 1 800 000 de soldaţi recrutaţi din Asia, pe lângă alţi 300 000 din acele părţi ale Europei străbătute de armată în marşul său spre Grecia, ceea ce duce la un total de 2 100 000. În plus, acesta susţine că au existat peste 2 600 000 de slujitori, asistenţi şi alţi oameni care însoţeau tabăra, ducând la o forţă combinată de 4 700 000, fără a include şi personalul flotei. Cifrele avansate de Herodot sunt clar o exagerare,

datorată fără îndoială tradiției istorice din acea vreme de a preamări succesul apărării grecești prin înmulțirea numărului dușmanilor. Numărul de soldați din armata lui Xerxes este, prin urmare, foarte greu de stabilit. Cercetătorii moderni au mari controverse în legătură cu cât să reducă numărul de soldați ai armatei terestre. Unii au scăzut numărul până la 50 000, dar o estimare mai generoasă este 200 000. Probabil cifra oscilează între acestea două, la circa 100 000–150 000 de luptători, dar un răspuns definitiv la întrebare ne scapă.

Este oarecum mai ușor să credem în cifrele avansate de Herodot cu privire la numărul forțelor navale, deoarece corăbiile erau mult mai lesne de numărat decât soldații. Observatorii care stăteau pe țărm și priveau o flotă care trecea pe lângă ei ar fi avut o șansă rezonabilă de a număra cu exactitate fiecare vas individual. Pe de altă parte, dacă, așa cum susțin unii cercetători, Herodot sau sursele sale ar fi avut acces la documente persane oficiale referitoare la forțele implicate în expediție, este mult mai probabil ca numărul diferitelor părți ale flotei să fi fost dat cu exactitate, în timp ce contingentele armatei să fi fost inventariate în termeni generali, în loc să figureze cifre exacte. Herodot ne spune că, la dimensiune maximă, flota lui Xerxes număra 1 207 de trireme de război și era însoțită de peste 3 000 de corăbii de transport și de provizii. În ciuda comentariilor de mai sus, există câteva dificultăți puse de aceste cifre, care par foarte mari, chiar dacă se presupune că reprezintă capacitatea totală a forței navale persane. Herodot susține că au existat peste 250 000 de vâslași și marinari pe aceste corăbii, dar probabil că unele dintre aceste vase erau acționate doar de un echipaj minim sau chiar tractate în spatele altor corăbii, ca să asigure vase de rezervă. Cu siguranță că, la sfârșitul secolului V î.Hr., comandanții navali adoptau procedura curentă de a-și concentra forța armată pe cele mai bune și mai rapide corăbii înaintea unei bătălii.

Indiferent de cifre, este clar că Xerxes dorea cu ardoare să asigure succesul expediției sale și s-a gândit că mobilizarea unei superiorități numerice copleșitoare pe uscat și pe mare era cel mai bun mod de a face acest lucru.

DIN ASIA MICĂ ÎN GRECIA

Xerxes a poruncit să se facă pregătiri extinse de-a lungul rutei expediţiei, din Asia Mică occidentală până în nordul Greciei. Pentru ca armata lui să treacă Hellespontul din Asia spre Europa, s-au construit două pontoane de vase care au traversat una dintre cele mai înguste părţi ale strâmtorii, între oraşele Abydos şi Sestos. Pentru a crea fiecare pod, au fost ancorate câteva sute de carene de vase de război de-a curmezişul curenţilor predominanţi şi legate cu şase frânghii rezistente. Între aceste frânghii au fost puse scânduri de lemn, pentru construirea unei platforme continue, apoi s-a construit un drum deasupra platformei, din pământ şi nuiele. La urmă, s-a construit un gard de fiecare parte a drumului, astfel încât animalele care traversau podul – cai, catâri, boi şi cămile – să nu vadă apa şi să se sperie. Aceste poduri au economisit probabil mult timp, deoarece procesul îmbarcării şi debarcării unei armate atât de mari pe corăbii de transport ar fi durat multe zile, iar vremea nefavorabilă ar fi dus la întârzieri şi mai mari. Chiar şi aşa, vremea era cât pe ce să strice tot planul, căci a izbucnit o furtună în timp ce se construiau podurile şi le-a distrus pe amândouă. Cuprins de furie, Xerxes a poruncit executarea oamenilor care supravegheau lucrările şi, în cadrul unui ritual ce ar putea părea bizar, a biciuit şi a însemnat simbolic cu fierul roşu apele Hellespontului, de parcă ar fi fost un sclav nesupus.

Din Doriskos, armata de uscat şi forţele navale au înaintat de-a lungul coastei Traciei, spre Macedonia, întâlnindu-se în diferite puncte prestabilite de-a lungul drumului. Coordonând astfel mişcările flotei şi ale forţei navale, Xerxes şi comandanţii lui au căutat să îşi ia măsuri de prevedere împotriva riscului ca grecii să

DREAPTA „Scutul Strangford" este o copie romană a scutului ţinut de statuia Atenei, adăpostită în Partenon, cel mai mare dintre templele de pe Acropola ateniană. Statuia era acoperită cu fildeş şi aur, care puteau fi îndepărtate şi folosite pentru plătirea cheltuielilor de război. Deşi Atena era bogată după standardele statelor greceşti din secolul V, bogăţia ei era mică faţă de aceea a Imperiului Persan.

Ancient Art and Architecture



pornească atacuri pe mare asupra forţelor sale de pe uscat şi să facă depozite de provizii, dar şi să se asigure că flota persană urma să aibă la dispoziţie refugii sigure odată ce avea să se îndrepte spre ape ostile. La început, drumurile flotei şi ale armatei de uscat au fost destul de apropiate, dar acestea s-au despărţit lângă Akanthos, urmând trasee distincte. Xerxes era hotărât ca flota să nu cadă victimă furtunilor primejdioase din nordul Mării Egee, care distruseseră corăbiile comandate de Mardonios în 492 în timp ce încerca să navigheze în jurul Muntelui Athos. Prin urmare, a poruncit săparea unui canal prin câmpia joasă, în partea cea mai îngustă a peninsulei, în apropiere de oraşul Akanthos. Unele urme ale acestui canal sunt vizibile şi astăzi.

Cele două părţi s-au reunit la Therme, un orăşel din capătul Golfului Thermaic. Xerxes a condus apoi armata spre sud, în nordul Greciei, trecând prin capătul inferior al regatului Macedoniei, iar de acolo în câmpiile deschise ale Tessaliei. Macedonenii se bucuraseră de relaţii prieteneşti cu perşii încă din vremea lui Darius, ale cărui campanii împotriva sciţilor reduseseră ameninţarea vecinilor din nord la adresa Macedoniei. Regele Macedoniei, Alexandru I, i-a permis lui Xerxes să pregătească un depozit cu provizii pe teritoriul său şi a contribuit cu infanterie la efectivul tot mai mare al armatei persane. Depozitul de provizii făcea parte dintr-o serie de asemenea baze stabilite de-a lungul traseului de marş prin Tracia şi Macedonia. Una dintre cele mai importante realizări ale întregului marş din Sardis până în Grecia centrală este aceea că, până la urmă, comandanţii lui Xerxes au reuşit să hrănească şi să dea apă de băut oamenilor şi animalelor. O armată de peste 100 000 de bărbaţi ar fi avut nevoie de tone întregi de mâncare şi apă, aşa cum ar fi avut şi animalele lor de povară, caii şi cămilele. S-ar putea crede că marea flotă persană trebuia să aprovizioneze armata cărând mâncare şi nutreţ de la un punct de aşteptare la următorul, dar, din cauza dimensiunii impresionante a flotei, această idee era imposibil de pus în practică. Numai cele 1 207 de trireme de război ar fi putut transporta cel puţin 200 000 de vâslaşi, chiar dacă se presupune că multe dintre ele nu aveau echipaj complet. Cele circa 3 000 de vase

despre care Herodot afirmă că au însoţit navele de război poate că nu aveau nevoie de echipaje atât de mari, iar scopul lor era cel de a transporta suficiente provizii încât să asigure necesarul flotei, dar nu şi al armatei de uscat.

Probabil o parte din hrană a fost transportată cu armata folosindu-se animale de povară, inclusiv cămile, precum şi hamali. Rezervele de apă proaspătă au fost probabil strânse şi transportate de la o tabără la alta, dar doar în cantităţi mici. Asigurarea unei rezerve constante de apă a fost întotdeauna o prioritate foarte importantă pentru armatele antice. Herodot susţine că oamenii şi animalele lui Xerxes erau în număr atât de mare încât goleau izvoare şi râuri întregi, dar acest lucru este fără îndoială altă exagerare pitorească pe care nu ar trebui să o luăm prea în serios. Şi totuşi, găsirea şi distribuirea cantităţilor adecvate de apă proaspătă trebuie să fi fost una dintre cele mai grele sarcini cu care se confruntau oamenii responsabili cu funcţionarea armatei şi a forţelor navale, mai ales în ultimele etape ale campaniei, când treceau prin părţi din nordul şi centrul Greciei unde râurile mari sunt rare, iar multe cursuri de apă seacă natural în timpul verii. În practică, detaliile rutelor de marş probabil că au fost în mare măsură determinate de poziţia surselor adecvate de apă potabilă.

Când s-a pus problema găsirii hranei, pe umerii locuitorilor din teritoriile prin care treceau armata terestră şi flota a fost pusă o povară foarte mare. Se aştepta mai ales ca tracii şi macedonenii să asigure mâncare pentru armată şi să permită animalelor să pască pe pajiştile lor. În fiecare etapă a marşului, armata îşi întindea tabăra în jurul unui cort uriaş înălţat pentru Xerxes şi tovarăşii lui cei mai apropiaţi, în primul rând nobili perşi şi mezi, care aveau pretenţia să fie serviţi din vase din aur şi argint. Potrivit relatărilor locuitorilor de pe insula Thasos, ale căror bunuri de pe continent îi obligau să contribuie, costul combinat al primirii lui Xerxes şi a curţii sale în luxul obişnuit şi al asigurării cantităţii necesare de carne şi de pâine pentru soldaţi, precum şi a grânelor pentru animale doar pentru o zi ajungea la enorma sumă de 400 de talanţi de argint. Megakreon, unul dintre cetăţenii de vază din Abdera, le-ar fi zis compatrioţilor

săi că ar trebui să fie recunoscătorică Xerxes lua doar o masă principală pe zi, altminteri ar fi fost nevoiţi să îşi abandoneze oraşul decât să încerce să asigure masa armatei sale de două ori pe zi.

Chiar dacă resurselelor nu se ridicau la înălţimea sarcinii, aceste popoare nu aveau de ales decât să îşi recunoască obligaţiile faţă de Xerxes, ca stăpân al lor, şi să ofere cât mai mult. Forţele lui Xerxes erau prea mari pentru a fi înfruntate direct de conducătorii tribali şi ai oraşelor din regiune, iar faptul că acesta avea intenţia clară să traverseze teritoriul, în loc să se oprească şi să îşi exercite controlul asupra teritoriilor lor, probabil i-a încurajat să facă tot ce puteau ca să îi determine pe perşi să plece cât mai repede.

Perspectiva înrolării într-o armată de invazie atât de masivă de dragul participării la jefuirea grecilor a contribuit probabil la zelul cu care



Interiorul unei cupe de vin cu figuri roşii realizată la Atena, circa 480 î.Hr. Artistul portretizează un tânăr care şlefuieşte un coif de bronz de tip corintic. Coiful a fost făcut dintr-o singură foaie de bronz, încălzită şi adusă la forma dorită prin ciocănire. Coifurile de acest tip erau purtate de obicei de hopliţii greci la începutul secolului V, dar au fost treptat înlocuite de coifuri mai uşoare, ce permiteau o vedere şi un auz mai bune.
Ancient Art and Architecture



popoarele de pe coasta nordică a Mării Egee s-au supus Marelui Rege. Xerxes a insistat asupra adunării acestor forțe suplimentare sub comanda lui, pentru a sublinia apăsat că ținuturile lor de baștină făceau parte din imperiul său. Prin urmare, nu au existat tentative de a opune rezistență armatei terestre sau flotei în timp ce se îndreptau spre Grecia, deși Herodot menționează că unele cămile au fost atacate de lei în timp ce armata trecea prin Macedonia.

GRECII SE PREGĂTESC SĂ SE APERE

În Grecia au existat reacții amestecate la vestea că regele persan pregătea o invazie masivă. Multe orașe-stat grecești s-au unit formând o ligă pe care istoricii moderni au numit-o Liga Elenă deoarece vechii greci se descriau folosind cuvântul *hellenes* (eleni). Unul dintre aspectele cele mai semnificative ale întâlnirii inițiale a acestei ligi, în 481 î.Hr., a fost că statele membre au convenit să pună capăt oricărui conflict dintre ele și au depus un jurământ de a fi aliate permanente. Prin urmare, Atena și Egina, două dintre statele membre care se războiseră peste 20 de ani, au devenit acum aliați strânși pentru a ține piept perșilor. Spartanii au fost numiți comandanți ai forțelor ligii, atât pe uscat, cât și pe mare, în ciuda sugestiei că atenienii ar trebui să conducă contingentele navale. Au fost trimiși spioni în Asia Mică pentru a afla mai multe despre pregătirile lui Xerxes și au fost trimiși soli în unele dintre cele mai puternice state și confederații grecești de-a lungul Mediteranei ca să ceară ajutor.

Este clar dincolo de orice îndoială că toate orașele-stat majore din Grecia s-au alăturat ligii, dar membrii săi exacți sunt greu de stabilit. Herodot dă o listă cu grecii care s-au „medizat", adică s-au supus regelui persan și i-au oferit daruri simbolice constând din pământ și apă pentru a-i recunoaște autoritatea, dar include numeroase state care erau inițial membre ale Ligii Elene, cum ar fi cele ale tessalienilor, tebanilor și focidienilor. Aceste state i s-au supus lui Xerxes după ce armata lui le-a încălcat teritoriul și au fost abandonate de aliați, în timp ce Argos, un dușman înverșunat al Spartei, pur și simplu

Invazia lui Xerxes
480–479 î.Hr.



a refuzat să aibă ceva de-a face cu o alianță sub conducere spartană. Unele dintre celelalte state grecești i-au acuzat pe argieni că își luaseră angajamentul de a-l ajuta pe Xerxes. Argienii chiar nu i-au ajutat în nici un fel pe perși, dar s-ar putea ca ei să fi așteptat rezultatul conflictului cu Liga Elenă *înainte* să se implice.

Alt stat care a refuzat să ajute a fost Siracusa, al cărei suveran, Gelon, conducea o confederație siciliană într-un război de rezistență împotriva influenței tot mai mari a cartaginezilor în Sicilia. De asemenea, confederația orașelor cretane a refuzat să dea vreun ajutor. Prosperul stat insular Korkyra (Corfu de astăzi) a trimis și el o forță de 60 de corăbii ca reacție la chemarea Ligii Elene, dar nu au ajuns mai departe de coasta sudică a Peloponesului și nu au avut nici un rol în lupta propriu-zisă. Este posibil ca și corcireenii, asemenea argienilor, să fi decis să joace un joc de așteptare și să nu se implice în conflict până când nu era clar de partea cui era victoria.

La începutul verii lui 480 î.Hr., cam pe vremea când Xerxes și armata lui treceau Hellespontul, principala familie conducătoare din Tessalia, Aleudai, se pregătea să îl întâmpine, după ce trecuse de partea perșilor încă din 492. Au existat unele grupuri disidente în rândul tessalienilor care nu au sprijinit această politică și au cerut ca Liga Elenă să trimită o forță care să țină piept perșilor la granița dintre Tessalia și Macedonia. O armată de circa 10 000 de hopliți din Liga Elenă, sub comanda lui Euainetos Spartanul, a pornit în marș spre valea râului Peneus, la Tempe, principala trecătoare spre Tessalia din Macedonia inferioară. După doar câteva zile, ei au abandonat această poziție, nelăsându-le altă soluție tessalienilor decât să i se supună lui Xerxes. Comandantul ligii pare să fi decis că existau prea multe trasee către Tessalia pe care Xerxes le-ar fi putut folosi ca să încercuiască trecătoarea Tempe. Merită să observăm că forțele din Liga Elenă au fost transportate pe mare tocmai până în golful Pagasai, la marginea sudică a Tessaliei. Intenția era probabil să își staționeze acolo propria flotă, în eventualitatea în care corăbiile persane ar fi încercat să dea ocol și să debarce forțele în spatele lor.

Părerile în Liga Elenă erau acum împărțite între membrii din Pelopones, precum Sparta și Corint, care susțineau retragerea până

la îngustul istm Corint, şi statele care nu ţineau de Pelopones, cum ar fi Teba şi Atena, care susţineau că teritoriile lor nu ar trebui abandonate fără luptă. S-a hotărât să se facă o încercare de a opri armata persană în Grecia centrală, lângă o fâşie foarte îngustă de uscat între munţi şi mare, numită Termopile (Thermopylai), ceea ce înseamnă „porţi fierbinţi", denumită astfel datorită izvoarelor sale sulfuroase fierbinţi. Practic, era singura rută din Tessalia până în Grecia centrală care putea fi folosită de armata uriaşă a lui Xerxes şi a fost aleasă drept cea mai bună poziţie defensivă posibilă. O mică armată a fost trimisă să ocupe trecătoarea şi a fost adunată o flotă pentru a ocupa o poziţie la Artemision, în capătul nordic al insulei Eubeea. Flota avea să-i împiedice pe perşi să debarce trupe de-a lungul coastei în spatele armatei greceşti de la Termopile. Comanda generală a acestor forţe a fost luată de Leonida, unul dintre regii spartani, iar contingentul naval a fost pus sub comanda altui spartan, Eurybiades.

Armata trimisă la Termopile era alcătuită din circa 8 000 de hopliţi, dintre care foarte puţini erau spartani. Principalul contingent laconian era probabil alcătuit din *perioikoi*. Leonida era însoţit de o gardă formată din 300 de cetăţeni spartani, aleşi pentru curajul şi hotărârea lor şi deoarece fiecare avea fii în viaţă pe care îi lăsase în Sparta. După cum se obişnuia, ei erau însoţiţi de servitori iloţi personali, care puteau participa şi la luptă, ca trupe înarmate uşor. Erau prezenţi alţi 2 800 de peloponesieni, în principal din oraşele Arcadiei, regiune din nordul Laconiei, iar restul trupelor provenea din Grecia centrală, mai ales din regiunile Malis, Focida, Locrida de Est şi Beoţia. Motivul invocat de Herodot pentru numărul mic de spartani este acelaşi care le explicase şi întârzierea cu care ajunseseră la Maraton cu zece ani înainte. Ei celebrau o importantă sărbătoare religioasă, Karneia, şi nu puteau pleca din Sparta până nu se încheia. Numărul limitat al altor peloponesieni este de asemenea explicat printr-un angajament religios, deşi în cazul lor ceea ce îi ţinea departe era festivalul olimpic, desfăşurat o dată la patru ani. Unii cercetători au sugerat un motiv mai puţin nobil, totuşi, anume că statele peloponesiace au şovăit să îşi trimită

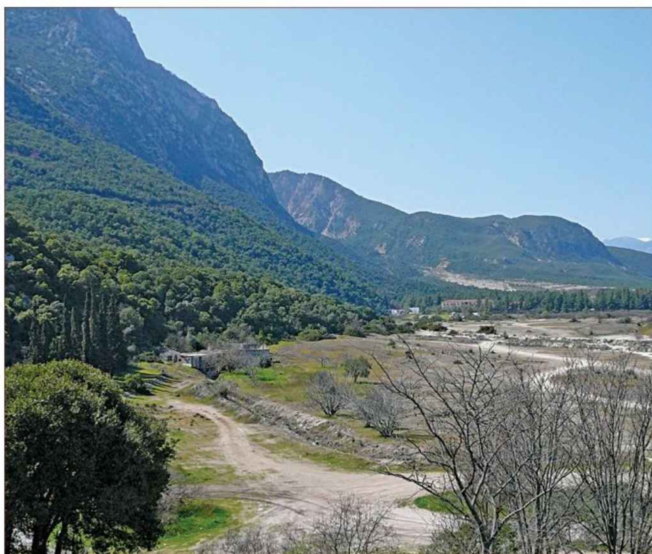
forţele militare în apărarea Greciei centrale, preferând să îşi păstreze oamenii mai aproape de casă.

Şi totuşi, au fost mulţi alţi greci implicaţi în operaţiunea comună de pe uscat şi de pe mare. Herodot afirmă că flota grecească de la Artemision număra 271 de trireme. Principalele resurse navale ale grecilor erau flotele de trireme din Atena, Corint şi Egina. Dacă, la fel ca în anii de pe urmă, fiecare dintre acestea ar fi transportat 170 de vâslaşi şi 30 de marinari şi infanterişti navali, flota ar fi avut circa 54 000 de oameni, inclusiv cel puţin 10 hopliţi şi patru arcaşi pe fiecare corabie, însumând aproape 4 000 de soldaţi.

Puternica prezenţă atenienană era rezultatul unui program foarte recent de construire de corăbii. În 488/487, atenienii aveau vase atât de puţine pentru războiul lor împotriva Eginei, încât au fost nevoiţi să cumpere câteva corăbii vechi de război de la Corint. În 483 atenienii au avut norocul să descopere un filon foarte bogat de argint în minele publice din Laurion. Un politician ambiţios pe nume Temistocle i-a convins să nu împartă profiturile cetăţenilor, ci să le investească într-o nouă flotă de trireme. În 480, atenienii aveau deja 200 de corăbii, ceea ce i-a transformat în cei mai importanţi membri ai Ligii Elene. Erau nerăbdători ca unul dintre generalii lor să fie numit la comanda flotei greceşti, dar numeroşii aliaţi ai Spartei au insistat să fie un comandant spartan.

PERŞII SE APROPIE DE TERMOPILE ŞI DE ARTEMISION

Trecătoarea Termopile era, în vremuri străvechi, o fâşie îngustă de pământ, unde principala rută între Tessalia şi Grecia centrală este mărginită de munţi înalţi pe o latură şi de mare, pe cealaltă. Abia atingea 15 metri lăţime de-a lungul secţiunii sale centrale, cunoscută ca Poarta de Mijloc, unde focidienii construiseră un vechi zid de apărare. Leonida a poruncit câtorva dintre oamenii săi să îl reconstruiască, pentru fortificarea poziţiei în care se aflau. El a ales acest punct pentru poziţia principală deoarece, chiar dacă trecătoarea era chiar mai îngustă la cele două capete (Poarta de Est şi Poarta de Vest),



Trecătoarea Termopile în prezent. Linia ţărmului s-a îndepărtat de munţi.

pantele muntelui erau mult mai blânde în acele puncte şi puteau fi escaladate de mari mase de oameni.

La sosirea lui, unii dintre malienii din partea locului i-au spus că exista o rută prin munţi spre sudul trecătorii Termopile, care se unea cu ruta principală la Poarta de Est. Era cunoscută ca poteca Anopaia. Întrucât această potecă se bifurca la sud în teritoriul Focidei, Leonida i-a dispus pe hopliţii focidieni de-a lungul acesteia, la distanţe egale, împiedicându-i pe perşi să o folosească pentru a-i încercui poziţia şi a-i ataca armata din spate.

Armata lui Xerxes a traversat râul Spercheios şi şi-a aşezat tabăra în apropiere de Trachis, la vest de Termopile, la sfârşitul lui

august 480. Au trecut câteva zile până să se adune toată armata şi perşii să cerceteze poziţiile inamice şi să raporteze regelui şi comandanţilor săi. Când a văzut numărul copleşitor al armatei persane care se formase împotriva lui, Leonida a trimis un mesaj urgent statelor din Liga Elenă, cerând întăriri. Probabil că circulau deja de ceva vreme zvonuri despre uriaşele forţe pregătite de Xerxes pentru invadarea Greciei. Herodot spune că trei spioni greci au fost trimişi în Asia Mică pentru a strânge informaţii. Ei au observat organizarea forţelor lui Xerxes la Sardis, dar au fost capturaţi şi cât pe ce să fie executaţi, când Xerxes însuşi a intervenit poruncind să fie purtaţi prin tabără şi să li se arate toate contingentele de infanterie şi de cavalerie, pentru a-i impresiona cu superioritatea copleşitoare a armatei sale. Ca numeroase dintre anecdotele transmise de Herodot, nici aceasta nu este uşor de crezut, dar, chiar dacă spionilor greci li s-ar fi făcut turul armatei la Sardis, este puţin probabil că aceste rapoarte şi zvonuri ar fi fost crezute pe deplin de conducătorii greci până când nu le-ar fi confirmat cu propriii ochi. În ciuda mărimii înfricoşătoare a armatei persane, Leonida pare să fi fost destul de încrezător că forţa lui armată de 8 000 de oameni era potrivită pentru sarcina de a păzi temporar trecătoarea, dar a simţit nevoia unor trupe suplimentare care să susţină apărarea o perioadă mai lungă. S-a spus mai târziu că Xerxes, într-o încercare de a evita o bătălie, i-a oferit lui Leonida şansa de a se alătura armatei sale şi de a deveni satrapul său în Grecia, dar Leonida a refuzat, spunând că era mai bine să moară pentru libertatea grecilor decât să trăiască şi să îi conducă.

În timp ce armata de uscat persană a ajuns la Termopile, flota şi-a croit drum de la Therme la Aphetai, în capătul sudic al

DREAPTA Statuie de bronz a unui războinic dedicată în sanctuarul lui Zeus la Olympia, în vestul Peloponesului, în secolul VI î.Hr. În perioada invaziei lui Xerxes, Olympia era unul dintre cele mai importante sanctuare din lumea grecească, iar faimosul festival olimpic, ţinut o dată la patru ani, atrăgea mii de participanţi din toată Mediterana. Competiţiile sportive de la festival includeau o cursă de alergare pentru bărbaţi care purtau coifuri de bronz şi scuturi hoplite.

Ancient Art and Architecture



peninsulei Magnesia, întâlnind trei corăbii de recunoaștere din flota grecească și capturând două dintre ele. Perșii au suferit pierderi masive când, în drumul lor, s-au oprit pe țărmul părții estice din Magnesia. A izbucnit o furtună care a făcut să naufragieze aproape o treime din corăbiile persane. În cele din urmă, supraviețuitorii au ajuns la Aphetai și s-au pregătit să îi înfrunte pe greci pe mare.

Se pare că mărimea flotei persane care s-a adunat treptat la Aphetai după furtună i-a șocat pe greci. Înainte să fie lovită de furtună, flota persană număra 1 207 de trireme și circa 3 000 de alte vase. Probabil a fost nevoie de mult timp, posibil câteva zile, ca să se stabilească aici. În acest moment, grecii dezbăteau dacă să își abandoneze poziția la Artemision și să se îndrepte spre sud. Herodot susține că doar prin mită principalii comandanți ai Greciei, atenianul Temistocle, spartanul Eurybiades și Adeimantos corinteanul, au fost convinși să rămână și să continue coordonarea strategiei de a opri înaintarea perșilor pe uscat și pe mare. Grecii aveau 271 de trireme și alte circa 50 de corăbii. Mai târziu li s-au alăturat 53 de trireme ateniene, care se pare că făceau parte din forțele de rezervă ateniene, ținute pe loc pentru a păzi Attica, dar din câte se pare au fost trimise la nord, probabil ca răspuns la solicitarea de a primi întăriri, asemănătoare cu aceea trimisă de Leonida după ce a văzut efectivul armatei lui Xerxes. Avantajul numeric al perșilor era potențial copleșitor, un fapt care pentru greci era probabil o evidență, în timp ce observau sau primeau rapoarte despre masarea forțelor persane la Aphetai.

Perșii erau bine informați în legătură cu numărul forțelor navale ale adversarilor, mai ales după ce capturaseră două trireme grecești și echipajul acestora. Conform lui Herodot, perșii au așteptat forța armată grecească mai mică să ridice ancora la adăpostul nopții, astfel încât, după ce flota regelui se reunise la Aphetai, s-au abținut să îi atace pe greci până ce o escadră de 200 de corăbii, care fuseseră trimise în sud-vest să înconjoare Eubeea și să îi împiedice pe greci să scape, a dat semnalul că era gata de luptă. Deși ideea de bază pare destul de credibilă, există unele probleme în ce privește acceptarea a tot ce spune Herodot despre această stratagemă. El sugerează că

navele au urmat o rută dincolo de insula Skiathos pentru a nu fi văzute în timp ce înconjurau Eubeea, dar acest lucru nu pare să fi funcţionat, din moment ce Eubeea era supravegheată de iscoade greceşti care i-ar fi văzut cu siguranţă pe perşi dacă ar fi plecat la drum şi chiar le-ar fi putut monitoriza înaintarea în câteva locuri de pe drum. Este mai plauzibil că s-au separat de flota principală înainte de sosirea la Aphetai, deşi chiar şi în acest caz nu s-ar fi aşteptat să evite detectarea pe parcursul călătoriei, care, la o distanţă de peste 400 de kilometri, ar fi avut nevoie probabil de câteva zile să se încheie. Mişcarea făcea probabil parte dintr-un plan de a prinde în capcană navele greceşti între cele două elemente ale flotei persane şi de a le captura sau distruge. Se iveşte încă o întrebare în urma acestor consideraţii, şi anume cum puteau perşii să coordoneze cele două părţi ale flotei lor? Herodot afirmă clar că principala forţă de la Aphetai nu trebuia să se confrunte cu grecii până ce nu vedea semnalul care să anunţe apropierea celor 200 de corăbii trimise în jurul Eubeei. Planul era probabil să permită o anumită perioadă de timp, poate trei sau patru zile, până când cele 200 de corăbii aveau să îşi încheie călătoria, după care principala flotă putea presupune că era în poziţie de luptă şi că îi putea îndepărta pe greci din Artemision, atrăgându-i în capcană. Reţinerea iniţială a perşilor de a-i ataca pe greci la Artemision, cel puţin două zile, este explicată astfel de nevoia de a da timp forţei lor de flancare să intre în poziţie de luptă. Având în vedere ce anume spune Herodot despre speranţa perşilor că grecii aveau să fugă, poate că s-au aşteptat chiar să fie informaţi despre ocolul reuşit al insulei Eubeea, pe care îl făcuseră cele 200 de corăbii ca urmare a retragerii panicate a duşmanului.

În timp ce perşii îşi adunau forţa principală la Aphetai, grecii au capturat 15 corăbii care se desprinseseră de restul flotei şi navigaseră spre baza grecească din greşeală. Cel mai probabil grecii au aflat de planul perşilor de a trimite o escadră în jurul Eubeei de la comandanţii acestor corăbii, deşi Herodot relatează povestea lui Skyllias din Skione, un scufundător în slujba perşilor, care se presupune că a înotat de-a lungul strâmtorii din Aphetai până la Artemision, pentru a-i avertiza pe greci despre planul perşilor. Unii dintre căpitanii greci

erau în favoarea evitării bătăliei până la căderea serii, apoi a retragerii pentru a se întâlni cu aceste 200 de corăbii către sud. În cele din urmă, Eurybiades a decis că forţele sale erau suficient de puternice încât să ţină piept flotei persane care nu îşi revenise încă după pagubele cauzate de furtuna de mai înainte. Grecii au ridicat ancora să atace, în timp ce forţele de uscat persane începeau să se lupte cu compatrioţii acestora, care ţineau trecătoarea la Termopile. Flota persană îi depăşea numeric fără probleme pe greci, iar comandanţii săi au răspuns provocării.Cele două flote s-au întâlnit în ape relativ deschise, iar perşii au început imediat să îi încercuiascăpe greci, sperând să se apropie de corăbiile acestora şi să folosească tactici de abordaj ca să le captureze. Corăbiile persane aveau mult mai mulţi soldaţi decât cele greceşti, inclusiv detaşamente de soldaţi perşi, mezi sau sakai. Corăbiile greceşti au rămas aproape una de alta în formaţie circularăpentru a evita să fie atacate pe rând şi abordate, dar treptat s-au înghesuit atât de mult încât au fost silite să rişte o evadare masivă prin liniile inamice. După o ciocnire scurtă, la care greciiexcelaudeoarececorăbiilelor cu mai puţini oameni la bord erau mai uşoare şi mai rapide, au fost capturate 30 de vase persane. De asemenea, o corabie din insula greceascăLemnos a dezertat de la perşi. Eurybiades s-a retras pe timpul nopţii şi i-a trimis un mesaj lui Leonida în care spunea că îşi va menţine poziţia timp de încă o zi.

Peste noapte, detaşamentul persan de 200 de corăbii care dădea ocol Eubeei a fost prins în altă furtună urâtă, într-un loc numit „Gropile“, şi a fost complet distrus. Nu doar că acest lucru anula orice şansă de a-i prinde pe greci în capcană între două secţiuni ale flotei, ci reducea şi avantajul numeric general de care se bucurau perşii. Cele 53 de corăbii ateniene care au sosit în acest moment au contribuit de asemenea la redresarea echilibrului. Când grecii au aflat de norocul lor, au pornit din nou ofensiva lansând un atac rapid asupra perşilor, care aşteptau încă un semn că detaşamentul lor îşi încheiase călătoria. Câteva corăbii din Cilicia au fost scufundate şi Eurybiades i-a spus din nou lui Leonidas că putea să mai reziste încă o zi.

BĂTĂLIADE LATERMOPILE

Apărarea grecească a trecătorii Termopile a durat trei zile. La început, se pare că perşii au crezut că îi puteau copleşi pe greci prin simpla superioritate numerică, dar partea centrală a trecătorii, extrem de îngustă, îi împiedica să folosească eficient acest avantaj numeric. Xerxes însuşi s-a arătat dispreţuitor faţă de mica armată grecească. Herodot spune că ar fi trimis două divizii mede (circa 20 000 de oameni) cu ordin să îi captureze pe greci şi să-i aducă în faţa regelui. Când mezii s-au retras după ce au pierdut foarte mulţi oameni, el i-a poruncit lui Hydarnes, comandantul diviziei persane de elită cunoscute ca Nemuritorii, să ia bătălia în propriile mâini. Dar chiar şi cei mai buni soldaţi ai săi nu au putut învinge rezistenţa hotărâtă a grecilor. Cel mai probabil, Leonida şi mica lui forţă spartană au dus greul atacului, dar grecii îşi roteau forţele, astfel încât puteau să îşi odihnească multe dintre contingente şi să desfăşoare regulat oameni noi în prima linie a luptei. Scuturile mari, rotunde şi suliţele cu bătaie lungă ale hopliţilor greci erau foarte eficiente în acest tip de luptă corp la corp, iar spartanii dezvoltaseră tactici pentru a atrage duşmanul în bătălie. Ei simulau o retragere şi, în timp ce duşmanul înainta, încrezător în victorie, se întorceau şi porneau lupta corp la corp.

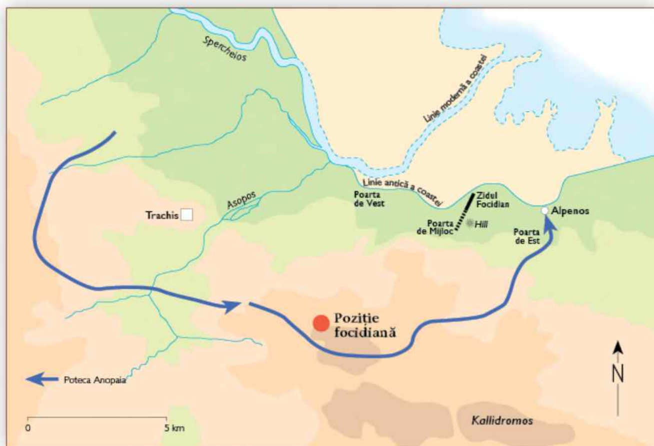
Către sfârşitul celei de-a doua zile de luptă, Xerxes, nerăbdător să înlăture forţele greceşti şi să continue înaintarea spre inima Greciei, i-a poruncit lui Hydarnes să-i poarte pe Nemuritori pe înşelătoarea potecă Anopaia, peste munţi, şi să-i atace pe Leonida şi pe oamenii săi din spate. Cărarea prin munţi era greu de traversat chiar şi pe timp de zi, dar noaptea pericolul era şi mai mare. Din fericire pentru perşi, un localnic din Trachis, Ephialtes, fiul lui Eurydemos, şi-a oferit ajutorul, în speranţa de a primi o răsplată consistentă de la Xerxes. El s-a oferit să le arate calea şi să-i călăuzească de-a lungul potecii şi înapoi, spre intrarea estică a trecătorii. Hydarnes şi oamenii lui au pornit la apus croindu-şi drum spre Poarta de Est a trecătorii. Odată cu ivirea zorilor, perşii i-au întâlnit pe cei 1 000 de focidieni care fuseseră poziţionaţi acolo ca să prevină tocmai o asemenea

mişcare. La început, lui Hydarnes i-a fost teamă că erau mai mulţi spartani, dar Ephialtes l-a liniştit că nu erau. Focidienii au auzit apropierea perşilor, dar nu au avut timp să se pregătească. Presupunând că perşii aveau de gând să se lupte cu ei, imediat ce săgeţile au început să zboare, ei s-au retras într-o poziţie defensivă mai bună pe un deal din apropiere, gata să lupte până la moarte. Hydarnes era un comandant mult prea încercat ca să lase să-i scape această ocazie şi a poruncit oamenilor săi să nu acorde atenţie focidienilor, ci să îşi continue înaintarea spre trecătoare.

Leonida primise cu câteva ore înainte o avertizare referitoare la apropierea perşilor de la unele iscoade care fuseseră staţionate cu focidienii ca să raporteze orice mişcări ale duşmanului. Leonida trebuia acum să ia o decizie crucială: să continue apărarea trecătorii sau să o abandoneze şi să se retragă în sud. Unele surse ale lui Herodot au susţinut că mulţi dintre greci nici măcar nu au aşteptat decizia comandantului lor, ci au fugit imediat ce au auzit că perşii erau pe drum. Herodot este mai înclinat să creadă că ei primiseră porunca de plecare de la Leonida, care şi-a dat seama că forţele greceşti nu mai erau în stare să apere trecătoarea, acum că duşmanul putea ataca din două părţi. În cele din urmă, nu s-au retras toţi grecii deoarece Leonida şi cei 300 de spartani aleşi au rămas în urmă, împreună cu unii dintre beoţieni – anume 400 de tebani, despre care unii greci au susţinut ulterior că au fost ţinuţi ostatici de Leonida – şi 700 de hopliţi din Thespiai.

Decizia lui Leonida de a păstra pe poziţii o mică forţă armată este greu de înţeles în termeni strategici. Forţa era prea mică pentru a întârzia prea mult înaintarea perşilor, deşi a fost gândită probabil ca ariergardă pentru a acoperi retragerea celorlalţi greci. În acest caz, a fost un gest de curaj să lupţi până la moarte împotriva invadatorilor, contrazicând sugestia că spartanii nu erau dedicaţi apărării restului grecilor. Lui Herodot i se pomenise de un oracol transmis spartanilor de preoteasa lui Apollo de la Delfi la începutul campaniei, care spunea că spartanii trebuie să îşi piardă fie cetatea, fie regele în mâna perşilor. Leonida devenise rege în mod destul de neaşteptat deoarece avusese doi fraţi mai mari care muriseră înaintea lui. Poate

Bătăliade la Termopile
480 î.Hr.



că simţise nevoia să facă un act de curaj pentru a-şi justifica poziţia de rege sau poate că fusese într-adevăr o profeţie care sugera că moartea unui rege avea să salveze cetatea Spartei, dar nu avem cum să îi ştim motivele. Decizia beoţienilor de a rămâne în spate şi de a lupta până la moarte cu Leonida şi oamenii lui arată că spartanii nu erau singurii hopliţi greci care puteau fi curajoşi în faţa inamicului copleşitor.

Deşi restul grecilor s-au retras şi a fost trimis un sol pe o corabie la flota de la Artemision pentru a-i spune lui Eurybiades că apărarea trecătorii se încheiase, Leonida a condus înaintarea hopliţilor ca să se confrunte cu duşmanul. Armata principală a lui Xerxes a fost îmboldită de ofiţeri, unii folosind bice pentru a-i mâna în bătălie pe soldaţii mai şovăielnici. Rezultatul a fost o luptă înverşunată şi sângeroasă în care au căzut mulţi perşi, unii călcaţi în picioare de proprii camarazi. La început, hopliţii au luptat cu suliţele, dar după ce acestea s-au rupt, au folosit săbiile scurte. Printre victime s-au aflat şi doi dintre fraţii vitregi ai lui Xerxes, care luptau probabil în primele rânduri ale perşilor. În cele din urmă a căzut şi Leonida, iar trupul său a devenit

un trofeu disputat de spartani şi de perşi. Când Hydarnes şi Nemuritorii au apărut de pe poteca Anopaia şi s-au apropiat de spatele armatei greceşti, spartanii, iloţii supravieţuitori şi thespienii s-au mutat pe un mic deal din spatele Zidului Focidian şi au rezistat, o ultimă oară, luptându-se cu săbiile, cu mâinile goale şi chiar cu dinţii, până când perşii s-au retras şi i-au ucis pe ultimii dintre ei cu săgeţi. Unii tebani au reuşit să se desprindă şi să se predea, dar regele persan era neînfrânat la victorie. Acesta i-a luat în sclavie pe tebani şi i-a însemnat cu simbolul său regal; cetatea i se supusese, dar tebanii se alăturaseră duşmanului. De asemenea, a poruncit ca trupul lui Leonida să fie tras în ţeapă şi decapitat, într-atât îi era de mare mânia pricinuită de sfidarea regelui spartan. Potrivit lui Herodot, Leonida şi armata lui l-au costat pe Xerxes 20 000 de oameni.

Ulterior, grecii i-au onorat pe Leonida şi pe camarazii săi căzuţi la datorie cu un monument şi câteva epitafuri în versuri, unul dintre acestea fiind pentru Megistias, un prezicător şi un ghicitor din Akarnania, în vestul Greciei, care îl însoţise pe Leonida. Se spune că a prezis că dezastrul era pe cale să se întâmple când a cercetat animalul sacrificial care fusese ucis în zori, în timp ce Hydarnes şi Nemuritorii îşi croiau drum prin munţi. Leonida i-a oferit şansa să se alăture retragerii, însă acesta a refuzat, trimiţându-şi fiul în loc. Epitaful i-a fost compus de prietenul său, poetul Simonide:

În amintirea vestitului Megistias, ucis de mezi în timp ce traversau râul Spercheios; deşi prezicătorul şi-a văzut clar soarta iminentă, el a ales să nu îşi abandoneze conducătorul spartan.

Ephialtes, localnicul care îi călăuzise pe perşi prin munţi şi în spatele grecilor, a fugit în Tessalia, de teama răzbunării persane. S-a pus

---

DREAPTA Acest bust dinamic al unui războinic spartan din secolul V î.Hr. este considerat de unii un portret al regelui eroic spartan Leonida, care a murit în bătălia de la Termopile. Bustul surprinde hotărârea care le-a permis lui Leonida şi micii lui armate să se împotrivească armatei uriaşe a lui Xerxes după ce poziţia lor devenise fără speranţă.
Ancient Art and Architecture



un preţ pe capul lui şi, deşi a fost ucis în urma unui conflict personal cu alt bărbat din Trachis, spartanii l-au răsplătit totuşi pe ucigaş.

EVACUAREA ŞI CAPTURAREA ATENEI

Pe mare, grecii câştigaseră o încredere considerabilă în urma succeselor şi norocului de până atunci, dar a treia zi de lupte nu a mers prea bine pentru ei. Adversarii reuşiseră din nou să îi încercuiască, iar în lupta ce a urmat au fost pierderi mari de ambele părţi, pe care grecii nu şi le puteau permite. După ce a auzit veştile proaste de la Termopile, flota grecească s-a îndreptat spre insula Salamina, în largul coastelor Atenei. A procedat astfel la cererea atenienilor, care erau evacuaţi la Troizen, în estul Peloponesului, şi pe insulele Salamina şi Egina, într-o încercare de a fi salvaţi în faţa perşilor. Decizia abandonării Atenei şi Atticii în mâinile perşilor, dar şi a evacuării populaţiei pe mare a fost un act de curaj, luată prin votul adunării cetăţenilor atenieni. Este un exemplu remarcabil al democraţiei ateniene în acţiune, când punctul de vedere al majorităţii prevalează asupra unei dezbateri pătimaşe, purtate sub spectrul invaziei persane.

În timp ce perşii înaintau prin nordul Greciei, atenienii au trimis o delegaţie oficială la faimosul oracol al zeului Apollo din Delfi, ca să ceară călăuzire divină. Procedura obişnuită a consultării oracolului din Delfi era ca solii sacri trimişi la preoteasa lui Apollo, numită Pythia, să rostească apoi cuvintele zeului, care erau de obicei un şuvoi de expresii ininteligibile pe care preoţii trebuiau să le „interpreteze“ pentru solicitanţi. Şi totuşi, de această dată, nici nu se aşezaseră bine solicitanţii în camera sacră a Pythiei, că aceasta a şi început să ţipe la ei spunându-le: „Vai vouă, de ce staţi aici? Părăsiţi-vă casele şi cetatea de piatră şi fugiţi până la capătul pământului!“ Această poruncă a fost urmată de avertizări cumplite privitoare la dezastrul iminent nu doar pentru atenieni, ci şi pentru multe alte cetăţi greceşti care ar fi căzut în mâinile perşilor. Deşi au fost luaţi prin surprindere de această izbucnire, cei doi soli

aveau o misiune de îndeplinit, astfel încât au urmat sfatul unui înalt slujbaş de la Delfi şi au cerut încă o dată, cu umilinţă, călăuzirea lui Apollo. A doua lor încercarea dus la un răspuns ceva mai încurajator. După cum era obiceiul, oracolul a fost oferit atenienilor într-o formă poetică:

Nu stă în puterea lui Pallas Atena să îl domolească pe olimpianul Zeus, deşi îl roagă stăruitor cu multe vorbe şi iscusită înţelepciune, dar o să vă vorbesc a doua oară, după ce am devenit aproape de neclintit.

După ce vor fi cucerite toate celelalte ţinuturi de sub stăpânirea lui Kekrops şi crângurile tainice ale divinului Kithairon, cerescul Zeus le va da copiilor lui Triton un zid de lemn, singurul care va mai rămâne în picioare, spre folosul vostru şi al fiilor voştri.

Nu aşteptaţi sosirea de pe uscat a cavaleriei şi infanteriei, ci retrageţi-vă şi întoarceţi-le spatele. Vă veţi lupta din nou cu ei.

Divină Salamina, vei nimici fiii femeilor, fie când Demeter va fi spulberată, fie când va fi întregită.

Cum se întâmpla adesea când statele obţineau un răspuns oficial de la oracolul din Delfi, la întoarcerea în Atena a existat o dispută cu privire la semnificaţia acestor cuvinte. Referirea la Atena care nu îl putea domoli pe Zeus şi la cucerirea ţinuturilor stăpânite de Kekrops (un rege mitic al Atenei) şi mărginite de crângurile Muntelui Kithairon (la graniţa cu Beoţia) a sugerat că toată Attica avea să fie invadată de perşi. Referirea la zidul de lemn ce avea să rămână în picioare a însemnat pentru unii atenieni porunca de a apăra o singură zonă, bineînţeles Acropola din Atena, cu palisadă din lemn, dar Temistocle şi susţinătorii lui spuneau că există alt înţeles. Ei au făcut trimitere la menţionarea insulei Salamina, din golful Saronic, la vest de Atena, şi la menţionarea unei armate ce venea de pe uscat, interpretând oracolul ca pe o îndrumare de a părăsi teritoriul invadat al Atticii şi de a se retrage în Salamina. Potrivit interpretării lor, zidul de lemn era unul simbolic şi însemna carenele din lemn ale noii flote ateniene. Referirea la Demeter, zeiţa recoltelor, chiar indica o perioadă a anului pentru victoria promisă. Argumentelelor

au prevalat, iar Adunarea Poporului a adoptat un decret ce ordona evacuarea şi pregătirea flotei. O versiune revăzută a acestui decret s-a păstrat la Troizen. Iată un fragment:

Hotărâre a Consiliului şi a Poporului:

Temistocle, fiul lui Neokles, din dema Phrearrhioi, a propus: cetatea va fi încredinţată protecţiei ocrotitoarei sale Atena şi protecţiei tuturor celorlalţi zei, împotriva barbarilor pentru apărarea pământului. Toţi atenienii şi străinii care locuiesc în Atena îşi vor muta soţiile şi copiii la Troizen (...) şi pe bătrâni şi bunurile lor la Salamina (...). Ceilalţi atenieni şi străinii rezidenţi care au ajuns la vârsta bărbăţiei se vor îmbarca pe 200 de corăbii pregătite şi se vor lupta cu barbarii pentru libertatea lor şi a celorlalţi greci (...).

Decretul a fost adoptat în vara lui 480 î.Hr., înainte de bătălia de la Salamina. Atenienii luaseră decizia să reziste în faţa perşilor şi să aibă încredere în cooperarea celorlalţi greci. Un decret anterior îi rechema pe toţi cetăţenii atenieni ostracizaţi şi le cerea să meargă la Salamina. Câţiva dintre adversarii politici ai lui Temistocle s-au aflat printre exilaţii care se adunaseră acolo.

La urmă au mai rămas câţiva oameni în cetate, mai ales trezorierii templelor şi preotesele cultelor de pe Acropole, care nu puteau fi lăsate în întregime în mâinile duşmanului. Unii dintre atenienii mai săraci au stăruit în convingerea că un zid de lemn chiar avea să reziste în faţa perşilor, astfel încât s-au baricadat pe Acropole, în spatele unei palisade din lemn. Perşii au ocupat Attica la începutul lui septembrie 480 şi au incendiat Atena. Ei au ocupat o poziţie pe dealul Areopagului, în faţa intrării în Acropole, şi au tras în palisadă cu săgeţi aprinse. Unii atenieni din neamul Pisistratizilor erau de partea perşilor şi au încercat să îi convingă pe apărători să se predea, dar în cele din urmă perşii au fost nevoiţi să ia cu asalt citadela. Aceştia i-au ucis pe ultimii apărători, apoi au jefuit templele şi le-au dat foc.

De asemenea, Xerxes a trimis o parte a armatei sale în Focida să distrugă zona rurală şi să jefuiască oraşele. Focidienii s-au refugiat în vest, aşa cum au făcut numeroşi cetăţeni din Delfi, dar sanctuarul lui



Acest soldat persan este membru al diviziei cunoscute sub numele de Nemuritorii. Divizia cuprindea 10 000 de oameni şi îşi păstra întotdeauna efectivul, dând astfel impresia că nici unul dintre soldaţi nu era ucis vreodată. Spre deosebire de hopliţii greci greu înarmaţi, care erau specializaţi în lupta corp la corp, trupele persane preferau să lupte de la distanţă, bazându-se mai curând pe arcuri şi săgeţi decât pe suliţe.
Ancient Art and Architecture

Apollo a scăpat de jaful perşilor. Povestea pe care slujbaşii de la Delfi i-au spus-o lui Herodot pentru a explica acest lucru susţine că, în timp ce un detaşament persan se apropia, preoţii rămaşi l-au întrebat pe zeu ce să facă, iar acesta a răspuns că îşi va proteja oamenii. Apoi, în timp ce soldaţii persani veneau de-a lungul potecii de munte înguste către sanctuar, s-a auzit un bubuit de tunet şi două fulgere au lovit stâncile de deasupra lor, dislocând doi bolovani enormi, care au ucis câţiva soldaţi, iar pe restul i-au pus pe fugă. O explicaţie alternativă este că Xerxes a fost binevoitor cu preoţii de la Delfi, care făcuseră tot posibilul să îi convingă pe greci că rezistenţa era zadarnică, astfel încât a salvat special sanctuarul de la jaf. Un asemenea respect faţă de centrele religioase importante nu era neobişnuit în provinciile Imperiului Persan.

FLOTELE SE PREGĂTESC DE LUPTĂ

După ce a ajutat la evacuarea atenienilor la Salamina, flota grecească a aşteptat în golf, pe partea estică a insulei, în timp ce comandanţii dezbăteau dacă să se retragă pe partea de uscat mai uşor de apărat, în istmul Corint. Multe dintre statele peloponesiace hotărâseră deja că această fâşie îngustă de pământ le oferea cea mai bună şansă de a ţine piept înaintării persane. Când au aflat vestea înfrângerii de la Termopile, spartanii şi ceilalţi peloponesieni, care tocmai încheiaseră celebrarea festivalului olimpic, s-au adunat imediat la istm şi au început construirea unui zid de fortificaţie de-a lungul celui mai îngust punct al său. Comandanţii flotei au început să discute opţiunile rămase în timp ce perşii intrau în Attica. După o zi de certuri fără rezultat, s-au despărţit la lăsarea serii. În ziua următoare, flota persană a sosit şi a ocupat poziţii pe apă, dincolo de golful Phaleron, la est de Salamina. Numărul corăbiilor se împuţinase din cauza furtunilor şi a luptelor, dar flota primise nişte întăriri de la grecii care fuseseră forţaţi să treacă de partea perşilor, prin urmare efectivul era probabil de peste 700 de corăbii. Grecii, care aveau doar puţin peste 300 de corăbii, nu au ieşit să lupte. În schimb, au continuat deliberările care fuseseră întrerupte de vestea că perşii cuceriseră Acropola din Atena. De asemenea, o mare parte a armatei persane a început să se îndrepte spre istmul Corint. Aceste lucruri nu au făcut decât să încurajeze majoritatea comandanţilor să abandoneze Salamina înainte de încercuirea flotei persane. Temistocle şi atenienii s-au rugat de Eurybiades, spartanul care era încă la comanda întregii flote, dar el a insistat că varianta istmului era cea mai bună. A poruncit căpitanilor de corăbii să se pregătească de plecare la adăpostul nopţii. Dar în aceeaşi noapte Eurybiades s-a răzgândit, iar în dimineaţa următoare flota grecească se afla încă la Salamina, gata să se lupte cu perşii. Ce anume a provocat această schimbare de plan?

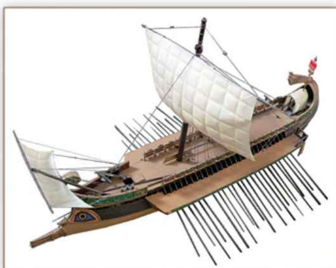
Fiecare flotă era conştientă de poziţia celeilalte, deşi nici una dintre părţi nu îşi vedea direct adversarii şi se afla suficient de departe pentru a putea face unele manevre fără a fi descoperită. Comandanţii trebuiau să obţină mai multe informaţii înainte să facă

următoarea mişcare. Din punctul de vedere al perşilor, cea mai importantă informaţie era dacă flota grecească avea să staţioneze la Salamina sau dacă urma să se retragă spre vest, prin strâmtoarea Megarei. Într-o oarecare măsură, acest lucru ar fi putut fi stabilit prin observarea poziţiei greceşti de pe uscat, din Salamina situată vizavi, deşi mica insulă Hagios Ghiorghios stătea în drum şi, cel mai important, grecii s-ar fi putut strecura, dacă era nevoie, la adăpostul nopţii. Din punctul de vedere al grecilor, cea mai importantă întrebare era dacă aveau la dispoziţie o cale de scăpare. Armata persană înainta de-a lungul coastei golfului Eleusis şi avea să ocupe curând ţinutul de la nord de Salamina, până la strâmtoarea Megarei. Dacă o parte a flotei persane ar fi ocolit pe la sud de Salamina şi ar fi pătruns în strâmtoare din vest, în timp ce flota principală rămânea în est, perşii i-ar fi eliminat complet pe greci din Pelopones. O mişcare similară fusese deja încercată de perşi împotriva grecilor când îşi aveau baza la Artemision. Iar dacă nu ar fi izbucnit o furtună, ar fi reuşit să îi prindă în capcană.

Herodot spune că perşii au făcut exact acest lucru. Şi dă vina pe Temistocle pentru iniţierea desfăşurării lor de forţe, afirmând că acesta a trimis un sclav de încredere, pe nume Sikkinos, la Xerxes cu un mesaj secret, în care se spunea că grecii se pregăteau să plece şi era îndemnat să profite de şansa de a-i ataca înainte să scape. Astfel, Xerxes avea să îi surprindă dezbinaţi şi nepregătiţi de luptă şi avea să câştige o victorie rapidă. A trimis Temistocle cu adevărat un mesaj duşmanilor şi chiar au crezut aceştia că era autentic? Un motiv ca să ne îndoim de poveste este că Temistocle însuşi avea să fie exilat mai târziu de atenieni şi a căutat azil la perşi. Poate că duşmanii lui politici au inventat stratagema mesajului pentru a-i întina reputaţia. În orice caz, nu se ştie sigur dacă mesajul ar fi schimbat situaţia. Cert e că perşii au început să îşi aşeze corăbiile în poziţie chiar în acea noapte, dar întrebarea rămâne deschisă dacă au procedat astfel datorită mesagerului lui Temistocle sau deoarece regele hotărâse în mod independent să pornească ofensiva în acea noapte. Ei au trimis o escadră de 200 de corăbii egiptene care au ocolit Salamina pe la vest, pentru a închide ruta spre istm prin

strâmtoarea Megarei. Altă escadră a fost trimisă cu ordine să se îndrepte spre calea de acces sudică şi cea estică spre insulă, în timp ce restul flotei a înaintat prin strâmtoarea îngustă dintre Salamina şi uscat către poziţiile greceşti. O mică forţă de elită a infanteriei persane a debarcat pe micuţa insulă Psyttaleia, cu gândul să o ocupe în aşteptarea câtorva corăbii ce aveau să ancoreze aici în timpul luptelor. Corăbiile persane aveau nevoie de destul de mult timp ca, pornind din Phaleron, să ocolească spre capătul strâmtorii, astfel încât, chiar dacă unele dintre ele plecaseră în zori, tot ar fi ajuns la punctul de sosire către miezul nopţii. Majoritatea căpitanilor erau noi în apele din jurul Salaminei, iar Herodot adaugă detaliul că aceste mişcări erau „pe tăcute", astfel încât grecii să nu îşi dea seama de ele. Pare logic să presupunem că perşii sperau să îi scoată pe greci din canalele strâmte din jurul părţii estice a insulei şi să îi aducă în apele mai deschise ale golfului Eleusis.

Poate că grecii nu se aşteptaseră să încerce să învingă principala forţă a corăbiilor lui Xerxes, ci mai curând să fugă spre vest şi să încerce să îşi croiască drum pe





Vasul marinei elene *Olympias* este o reconstituire a unei trireme de război de genul celei folosite de atenieni în secolul V î.Hr. Corabia este pusă în mişcare de până la 170 de vâslaşi, care stau pe bănci de câte trei, pe fiecare parte. Triremele foloseau pânze pentru călătorii pe distanţe lungi, dar pânzele şi catargele erau de obicei lăsate pe ţărm în timpul bătăliei. Atât grecii, cât şi perşii foloseau triremele ca vase standard în forţele lor navale, dar resursele mai importante ale Imperiului Persan însemnau că Marele Rege îşi permitea să echipeze flote mai mari.
Ancient Art and Architecture



lângă detaşamentul egiptean mai mic. Comandanţii lui Xerxes au trebuit să pornească devreme pe mare, indiferent de mesajul lui Temistocle, deoarece el trebuia să îşi închidă capcana înainte de căderea întunericului şi înainte ca grecii să poată scăpa mai uşor. Prin urmare, nu neapărat mesajul lui Sikkinos a fost cel care l-a făcut pe Xerxes să acţioneze. Perşii ar fi trebuit să urmeze acelaşi program şi fără el, având în vedere că iscoadele lor de pe uscat, plus corăbiile de observaţie pe care le-ar fi putut avea pe mare nu i-ar fi putut vedea pe greci dacă ar fi hotărât să scape la adăpostul întunericului sau chiar în zori. Închizând orice căi de scăpare posibile odată cu lăsarea întunericului, ei s-au asigurat că acest lucru nu avea să se întâmple.

Grecii au primit două rapoarte despre aceste mişcări. Unul a venit de la echipajul altei corăbii greceşti care dezertase de la perşi, de data aceasta de pe insula Tenos. Acesta le-a dezvăluit planul persan lui Eurybiades şi comandanţilor săi, dar spusele echipajului au fost puse sub semnul întrebării. Şi totuşi, mai târziu în acea seară, unul dintre exilaţii atenieni întorşi, Aristide, a revenit dintr-o călătorie de recunoaştere cu vestea că perşii înconjurau poziţiile greceşti şi că retragerea spre istm nu mai era posibilă fără luptă. Temistocle şi-a reînnoit îndemnul de a se lupta cu flota persană, susţinând că strâmtoarea din estul Salaminei era un loc mai bun pentru luptă decât golful Eleusis sau apele mai deschise din jurul istmului. Ameninţarea lui Temistocle şi a susţinătorilor lui atenieni de a-i abandona cu totul pe ceilalţi greci şi de a-şi lua familiile în Italia se pare că a avut o greutate specială în discuţie. Corăbiile ateniene alcătuiau de departe cel mai mare contingent al flotei greceşti, prin urmare prezenţa lor era esenţială pentru orice confruntare navală cu perşii. În aceste împrejurări, nu este deloc surprinzător că Eurybiades s-a răzgândit şi a fost de acord să conducă flota grecească în luptă. Orice speranţă de a se retrage la adăpostul nopţii fusese spulberată de perşii care îşi desfăşuraseră corăbiile înainte de plecarea grecilor. Singura cale de acţiune era să iasă la luptă şi să se încreadă în faptul că navele persane nu vor fi capabile să îşi folosească superioritatea numerică în apele relativ înguste din jur.

BĂTĂLIADE LA SALAMINA

Aşteptând cu nerăbdaremăreaţa victorie,regeleXerxespregătiseun post de observaţie de unde să urmărească bătălia. Acesta era situat vizavi de oraşul Salamina, cu o bună vedereasuprainsulei Psyttaleia, unde un detaşament al trupelorpersane debarcaseîn timpul nopţii. Dar, în loc să asiste la triumful final al flotei sale asupra grecilor, Xerxes a văzut cum un dezastru naval i se desfăşoarăîn faţa ochilor. Diferitele contingente etnice ale flotei persane erau aliniate pe câteva rânduri în adâncime de-a lungul canalului îngust, între fenicieni pe flancul drept, cel mai aproape de poziţia lui Xerxes, şi ionieni pe stânga, cel mai aproape de Salamina. În timp ce înaintau pe canal, corăbiilelor s-au înghesuit atât de mult şi haotic, încât le-a fost cu neputinţă să păstreze formaţiunea. Echipajele nu dormiseră toată noaptea, erau obosite şi, de parcă nu era de ajuns, a început o hulă puternică, îngreunând şi mai mult înaintarea corăbiilor.

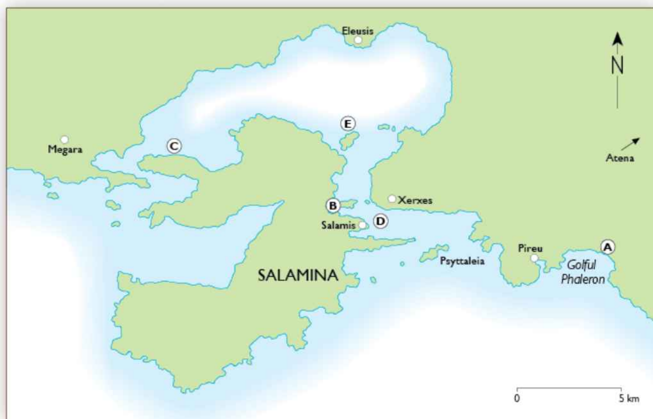
Temistocle, care cunoştea foarte bine condiţiile locale de pe mare, anticipase acest lucru şi se pare că le-a cerut celorlalţi comandanţi greci să întârzie confruntarea cu perşii până când dezordinea avea să pună stăpânire pe ei. Acest lucru avea să explice aparenta retragerea grecilor despre care Herodot spune că a precedat prima ciocnire şi care poate fi interpretată ca o schimbare de la o formaţiune pasivă de corăbii într-un rând la una mai activă, cu corăbiile ateniene şi din Egina pe cele două flancuri greceşti conducând atacul grecilor, pentru a străpunge liniile persane şi pentru a scufunda corăbii individuale în timp ce se străduiau să facă manevre. Din punctul de vedere al perşilor, se părea că navele greceşti făceau cale întoarsă, astfel încât aceştia au presupus că încercau să se retragă, ceea ce anticipaseră propriii lor comandanţi.

Tragediograful Eschil, în piesa *Perşii*, menţionează un semnal dat flotei greceşti cu o goarnă, care s-ar putea să fi fost un semnal prestabilit pentru a spune căpitanilor când să înainteze şi să atace. Semnale fuseseră de asemenea folosite pentru a coordona acţiunile flotei greceşti la Artemision. S-ar părea, prin urmare, că ambele părţi stabiliseră dinainte, într-o oarecare măsură, modul în care avea



Monumentul modern de la Salamina închinat victoriei navale din septembrie 480 î.Hr.

Bătălia de la Salamina
480 î.Hr.



În ajunul bătăliei, principala flotă persană și-a părăsit poziția din golful Phaleron (A) și a vâslit în liniște spre poziția flotei grecești (B). Un detașament din 200 de corăbii egiptene a fost trimis spre strâmtoarea Megara (C), ocolind insula Salamina, ca să blocheze ruta de retragere spre vest a grecilor. Grecii au vâslit în zori, iar principala bătălie a avut loc în canalul îngust (D) în nordul insulei Psyttaleia, unde Xerxes staționase 400 de soldați de elită. Corăbiile corintiene au părăsit flota grecească și au navigat la nord, spre egipteni, dar după ce au ajuns aproximativ în punctul (E) fără să vină în contact cu dușmanul, s-au întors și s-au alăturat flotei principale. Din poziția lui din promontoriul de vizavi de Salamina, Xerxes putea vedea toată bătălia.

---

să fie dusă bătălia. Și totuși, ca în toate bătăliile, după ce acțiunea începea, menținerea unui plan anume era imposibilă, chiar dacă exista unul, și depindea de căpitanii corăbiilor individuale să ia decizii la fața locului. Principala decizie luată de mulți dintre căpitanii lui Xerxes a fost să întoarcă spatele grecilor care atacau, provocând și mai multă confuzie în timp ce întâlneau propriile corăbii ce încercau să îl impresioneze pe Marele Rege cu vitejia lor. În haosul ce a urmat, căpitanii corăbiilor grecești și-au încurajat echipajele, mult mai odihnite, și și-au continuat atacul cu mare succes.

Relatarea bătăliei, pe care Herodot o face după aceea, este alcătuită în mare parte din anecdote despre faptele mai multor indivizi şi grupuri. Aceste anecdote, asemenea multor poveşti pe care Herodot le narează în *Istoriile* sale, sunt versiuni ale evenimentelor pe care le-a aflat de la diferite grupuri sau indivizi, prin urmare sunt adesea foarte părtinitoare şi nu avem imaginea completă a bătăliei. Herodot reproduce povestea conform căreia, în ultima clipă, cele 70 de corăbii corintiene s-au întors într-adevăr şi au fugit spre golful Eleusis. Cel mai probabil, această retragere aşa-zis laşă spre nord, pe care Herodot o prezintă ca pe o defăimare ateniană împotriva corintenilor, a fost o mişcare deliberată pentru a atrage în luptă escadra egipteană şi pentru a-i împiedica să-i atace pe greci din spate. Corintenii au susţinut că navele lor nu i-au întâlnit pe egipteni, ci s-au reîntors în luptă şi s-au cruţat pe ei înşişi, dar şi pe oricare dintre ceilalţi greci.

Una dintre cele mai vii anecdote se referă la Artemisia, conducătoarea Halicarnasului, oraşul natal al lui Herodot, care era supus perşilor. Ea comanda propria corabie, în linia întâi a flotei persane. Când o triremă ateniană s-a apropiat de ea, a încercat să scape, dar şi-a găsit drumul blocat de alte corăbii persane. Deznădăjduită, a poruncit cârmaciului să lovească una dintre ele, o corabie comandată de regele Kalydnei, în Licia.

Corabia s-a scufundat, ducând la moartea regelui şi a echipajului. Căpitanul atenian care o urmărea a presupus că nava Artemisiei era de partea lui şi a schimbat cursul, îndreptându-se către alt vas persan. Xerxes şi sfetnicii lui au văzut incidentul şi au recunoscut corabia Artemisiei după pavilion, dar au presupus că ea scufundase o triremă grecească, fapt ce i-a adus admiraţia regelui său. Se spune că Xerxes ar fi zis: „Bărbaţii mei s-au purtat ca nişte femei, iar femeile mele ca nişte bărbaţi".

Altă poveste se referă la soldaţii persani de pe insula Psyttaleia. Ei fuseseră aduşi aici în aşteptarea grosului flotei greceşti, care era alungată la nord şi la vest de insulă. În loc de asta, ei au fost izolaţi de propriile corăbii şi expuşi atacurilor venite dinspre ţărmurile apropiate ale Salaminei. Aristide, care fusese ales printre generalii



Un arcaş cu o bonetă ascuţită de tip scitic de pe sculpturile ce decorau templul de la Aphaia, pe insula Egina. Grecii foloseau arcaşi ca sprijin pentru infanteria grea şi în luptele navale. Arcaşii făceau parte din echipajul standard de trireme şi se pricepeau să tragă cu arcul îngenuncheaţi sau ghemuiţi pentru a contracara mişcarea corabiei.

Ancient Art and Architecture

atenieni după întoarcerea lui prematură din exil, a capturat câteva bărci uşoare şi a condus spre insulă un grup de hopliţi atenieni. Chiar în faţa ochilor lui Xerxes, trupele lui de elită, din care făceau parte şi trei dintre nepoţii lui, au fost ucise de atenieni. De-a lungul coastei Salaminei, alţi perşi care reuşiseră să ajungă pe ţărm din corăbiile lor ce se scufundau au fost ucişi sau capturaţi.

Unele corăbii feniciene, care fuseseră cel mai aproape de poziţia regelui, s-au confruntat cu mai puţine probleme cu înaintarea spre greci şi au intrat în bătălie mai devreme decât ionienii de pe flancul opus. Principalii lor adversari au fost atenienii, care le-au deviat cursul şi au atras spre mal câteva echipaje feniciene, chiar în locul de unde Xerxex privea din carul său regal. Aceştia au mers la rege şi au încercat să îşi justifice eşecul plângându-se că au fost trădaţi de ionieni, pe care i-au învinuit pentru haosul din flota persană. Din nefericire pentru ei, în timp ce se aflau în prezenţa regelui, una dintre corăbiile ioniene, din Samotrace, a fost văzută cum loveşte o triremă ateniană şi apoi cum este lovită de una din Egina. Marinarii de pe corabia ioniană au abordat-o imediat şi au capturat vasul din Egina, dovedindu-i lui Xerxes atât loialitatea, cât şi curajul lor. Regele a fost atât de furios de cele văzute, încât a poruncit ca fenicienii să fie decapitaţi.

Spre sfârşitul zilei, flota persană s-a retras în confuzie spre golful Phaleron, după ce pierduse peste 200 de corăbii şi dăduse greş în obiectivul de a-i alunga pe greci din Salamina. Grecii pierduseră doar circa 40 de corăbii şi respinseseră duşmanul în punctul de ancorare. Victoria neaşteptată i-a îndemnat firesc pe unii să o interpreteze ca un act de putere divină, o îndeplinire a oracolului delfic dat atenienilor la începutul anului. S-au răspândit rapid poveşti despre apariţii divine în timpul luptei, un fulger misterios ce a fost văzut venind de la sanctuarul lui Demeter din Eleusis sau despre sunetul unui cor sacru care cânta rugăciuni. S-a răspândit şi anecdota că regele Xerxes şi-a abandonat imediat armata şi a fugit înapoi în Asia.

De fapt, deşi se apropiau de sfârşitul anului şi vremea era din ce în ce mai neprielnică, se pare că Xerxes a încercat să ducă mai departe campania alte câteva zile. A încercat să construiască alt pod

de vase de-a lungul strâmtorii spre Salamina şi a poruncit flotei să se pregătească de noi lupte. Perşii aveau în continuare mai multe corăbii decât grecii, iar escadra egipteană cel mai probabil s-a alăturat intactă flotei principale, după ce a devenit clar că grecii nu aveau să fie atraşi în capcana întinsă de ei.

Armata terestră mărşăluise prin teritoriul Megarei tocmai până la templul lui Poseidon de pe istmul Corint, unde era cartierul general al Ligii Elene. Perşii l-au jefuit şi incendiat, apoi s-au îndreptat spre liniile de apărare greceşti din vest, pe care însă nu le-au atacat. În acest punct, Xerxes pare să se fi răzgândit, iar flota persană s-a îndreptat spre ţărmurile Asiei Mici. Grecii i-au urmărit până la Andros, dar apoi au renunţat şi s-au întors spre Salamina. Între timp, Xerxes şi-a retras armata prin Beoţia către Tessalia şi Macedonia, unde putea petrece iarna în locuri cu suficiente rezerve de hrană şi nutreţ. O parte a armatei s-a întors cu Marele Rege însuşi în Persia.

Grecii au crezut că Xerxes pur şi simplu îşi ieşise din fire şi plecase acasă, dar au existat alte motive ale retragerii şi întoarcerii sale în Persia. Într-o oarecare măsură, campania fusese un succes. Deşi flota nu se acoperise de glorie, armata de uscat câştigase prima confruntare majoră, deşi cu pierderi însemnate. Perşii uciseseră una dintre principalele căpetenii ale duşmanilor şi cuceriseră cetatea detestaţilor atenieni. Chiar şi după retragerea în Tessalia, imperiul se întinsese considerabil către vest şi s-ar putea susţine că prezenţa lui Xerxes nu era esenţială pentru restul campaniei, care putea fi reluată anul următor.

O eclipsă de soare a avut loc la începutul lui octombrie. Aceasta probabil a fost interpretată ca un semn de rău augur că zeul ocrotitor al lui Xerxes, Ahura Mazda, nu era în favoarea altor lupte pentru o vreme. Existau şi motive politice bune ca el să nu poposească prea mult la marginile vestice ale imperiului său, nu în ultimul rând primejdia revoltei în unele dintre satrapiile cheie. În 479, Xerxes a înăbuşit altă revoltă serioasă în Babilonia şi este destul de plauzibil că veştile începerii acestor tulburări l-au făcut să decidă să părăsească Grecia înainte de încheierea pacificării noilor teritorii.

BĂTĂLIADE LA PLATEEA

Comandantul persan lăsat în Grecia a fost Mardonios, un văr al lui Xerxes şi, de asemenea, ginerele său; comandant secund a fost Artabazos, care ulterior a devenit unul dintre satrapii din Frigia, în vestul Asiei Mici. Necesităţi logistice l-au constrâns pe Mardonios să se retragă în Tessalia şi Macedonia pe timp de iarnă. Obiectivul său pe termen lung era să zdrobească ce mai rămăsese din statele greceşti, iar în acest scop trebuia să invadeze neapărat Peloponesul. Fortificaţiile din istmul Corint au fost terminate la începutul lui 479, transformându-l într-o poziţie foarte puternică. Trebuia ca Mardonios să se pregătească pentru întoarcerea flotei persane, astfel că în primăvara lui 479 a decis să încerce să destrame Liga Elenă invitându-i pe atenieni să „fie de partea mezilor".Dacă ar fi reuşit să le scoată forţele navale din luptă, ar fi avut şanse mari să învingă corăbiile greceşti rămase şi să debarce trupe persane în spatele fortificaţiilor de pe istm. L-a folosit pe regele Macedoniei, Alexandru, să facă propunerile iniţiale deoarece era atât supus al Marelui Rege, cât şi, în parte deoarece furnizase cherestea pentru construcţia flotei ateniene, recunoscut oficial ca prieten şi binefăcător al atenienilor. Mardonios s-a oferit să obţină aprobarea lui Xerxes ca atenienii să îşi păstreze teritoriile, să câştige mai mult pe seama celorlalţi greci şi să îşi reconstruiască templele pe cheltuiala regelui.

Auzind de acest mers al lucrurilor,spartanii şi-au trimis în grabă propriii soli la Atena pentru a-i îndemna pe atenieni să nu părăsească alianţa. În ciuda propunerilor atrăgătoare ale lui Mardonios, atenienii erau hotărâţi şi au stăruit în faţa lui Alexandru că nu vor face niciodată pace cu Xerxes. În acelaşi timp i-au îndemnat pe spartani să vină din Pelopones şi să apere Attica prin luptă, altminteri ar fi trebuit să îşi reconsidere poziţia.

Acest lucru a creat o problemă pentru spartani şi ceilalţi membri peloponesieni ai Ligii Elene, dat fiind că nu exista nici o poziţie evidentă la nord de istm unde ar fi putut spera să ţină în loc armata persană. Trebuiau să rişte o bătălie în câmp deschis împotriva a ceea ce era, fără îndoială, o armată mai mare. Spartanii l-au numit pe

Pausanias, un nepot al lui Leonida, regent al tânărului său fiu Pleistarchos, prea fraged ca să comande o armată. Celălalt rege al lor, Leotychides, a preluat comanda flotei elene, care s-a adunat la Egina pentru următoarea campanie.

Vara, Mardonios a mărşăluit cu armata lui către sud, prin Beoţia şi spre Atena. Dându-şi seama că ajutorul peloponesienilor nu avea să vină la timp, atenienii au organizat altă evacuare către Salamina. Mardonios s-a abţinut de la jefuirea Atenei până când atenienii aveau să primească altă şansă de a accepta oferta lui de pace. Herodot spune că, atunci când propunerea a fost repetată în faţa consiliului atenian al celor 500, un singur om a afirmat că ar trebui supusă la vot în adunarea cetăţenilor, iar acesta a fost lapidat de colegii lui. Ei chiar au trimis mesaje spartanilor să se plângă de faptul că fuseseră puşi într-o situaţie a cărei alternativă nu era decât trecerea de partea perşilor. Acest lucru a avut efectul scontat şi s-a strâns o armată mare care să-l atace pe Mardonios. Pe lângă cele câteva mii de *perioikoi* şi câteva mii de alţi hopliţi peloponesieni, armata care mărşăluia cu Pausanias, pornind din Pelopones, cuprindea 5 000 de cetăţeni spartani, cea mai mare forţă spartană care făcuse vreodată acest lucru.

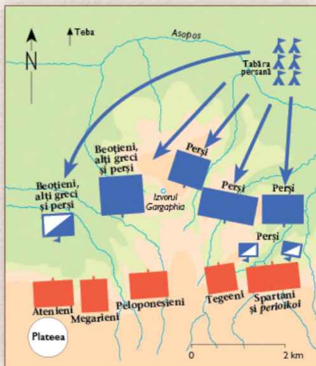
Din punctul de vedere al lui Mardonios, apariţia grecilor din Pelopones era al doilea cel mai bun lucru pentru o dezertare a atenienilor. El şi-a mutat armata în Teba, pe câmpiile Beoţiei, care erau destul de întinse ca să exploateze avantajul numeric şi cavaleria. Lui Pausanias i s-au alăturat o forţă ateniană numeroasă, precum şi alte câteva grupuri de aliaţi. Armata grecească a ocupat în cele din urmă o poziţie puternică pe pantele nordice ale Muntelui Kithairon, înfruntându-i pe perşi, care şi-au stabilit o tabără fortificată de-a lungul râului Asopos din câmpie, care era mai potrivită pentru cavalerie. Spartanii şi tegeenii erau în dreapta liniei, restul peloponesienilor în centru, iar atenienii şi megarienii la stânga. Numărul total al hopliţilor greci, potrivit lui Herodot, era de 38 700, de patru ori mai mult decât cei care luptaseră la Termopile. Erau şi zeci de mii de iloţi care îi însoţeau pe spartani şi mulţi soldaţi din infanteria uşoară din celelalte state greceşti.

Probabil că Mardonios avea mult mai mulţi oameni decât Pausanias, inclusiv câteva zeci de mii de soldaţi din Teba şi din celelalte oraşe din Beoţia, deşi nu plateenii care luptaseră de partea grecilor. Armata lui cuprindea mult mai multă cavalerie decât a grecilor, iar el obişnuia să hărţuiască liniile de aprovizionare ale lui Pausanias şi pe oamenii lui. Odată, cavaleria lui a capturat o întreagă coloană de aprovizionare. Cavaleriştii au reuşit chiar să facă de nefolosit principala sursă de apă a grecilor, un izvor numit Gargaphia. Aceste atacuri de cavalerie au continuat aproape două săptămâni, reducând treptat liniile de aprovizionare greceşti, până când Pausanias nu a mai avut altă soluţie decât să îşi mute armata mai aproape de oraşul Plateea, unde existau apă şi provizii suficiente de mâncare.

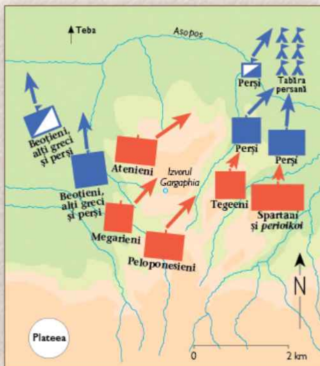
Pausanias a decis o retragere pe timp de noapte şi a trimis mesaje diferitelor contingente ale armatei sale să se retragă la adăpostul întunericului. Flancul stâng al armatei greceşti s-a retras în apropiere de zidurile Plateei, dar în rândul unora dintre contingentele spartane şi peloponesiace a apărut confuzia. Potrivit unei relatări reluate de Herodot, un comandant spartan a refuzat categoric să se retragă, ceea ce a întârziat mişcarea celorlalţi, astfel încât erau încă departe de destinaţie la ivirea zorilor, iar cavaleria persană şi-a reluat atacurile. Mardonios a fost informat de iscoadele sale că grecii se retrăgeau şi a decis să îi atace cât timp nu erau în formaţiune de luptă. Infanteria persană a lui Mardonios i-a înfruntat pe spartani şi tegeeni, care se aflau cel mai aproape de ei, în timp ce Pausanias a trimis un sol pentru a chema restul armatei în ajutor, dar aceasta a fost împiedicată să intervină de beoţieni şi de ceilalţi greci din armata lui Mardonios, care au traversat în grabă râul Asopos ca să atace fostul flanc stâng al armatei lui Pausanias, inclusiv pe atenieni. Spartanii şi tegeenii au trebuit să se lupte pe cont propriu cu principala forţă a lui Mardonios. Sorţii le stăteau împotrivă, dar grecii erau mai bine echipaţi pentru lupta corp la corp, iar spartanii excelau în lupta disciplinată, ca întreg. După o luptă înverşunată, grecii şi-au respins adversarii şi Mardonios însuşi a fost ucis. Acest lucru a provocat panică în rândul liniilor persane, în timp ce bărbaţii se întorceau la adăpostul taberei lor. De cealaltă parte a câmpului de

Bătălia de la Plateea
479 î.Hr.

ETAPA ÎNTÂI



ETAPA A DOUA



ETAPA ÎNTÂI **Iniţial, armata lui Pausanias a ocupat mica creastă deasupra râului Asopos la nord-est de Plateea, şi a folosit izvorul Gargaphia ca sursă de apă. Cavaleria persană şi a grecilor aliaţi le-a blocat ruta de aprovizionare dinspre Plateea şi a făcut izvorul inutilizabil, astfel încât Pausanias a poruncit o retragere pe timp de noapte către Plateea. În zori, flancul său stâng (atenienii şi megarienii) se apropia de Plateea, odată cu centrul armatei (alcătuit din peloponesieni), dar flancul drept (spartani, *perioikoi* şi tegeeni) a fost întârziat. Când cavaleria persană a luat contact cu spartanii, Mardonios a poruncit întregii armate de-a lungul râului Asopos să-i atace pe greci.**

ETAPA A DOUA **Spartanii şi tegeenii i-au înfrânt pe perşi, l-au ucis pe Mardonios şi şi-au trimis oamenii în tabăra persană. Ei au fost urmaţi de ceilalţi peloponesieni. La început, atenienii şi megarienii au fost împiedicaţi să se alăture acestora de către beoţienii şi ceilalţi greci care luptau de partea perşilor. 600 de megarieni au fost ucişi în total, în timp ce traversau câmpia către spartani. În cele din urmă, atenienii şi-au alungat adversarii şi s-au alăturat atacului asupra taberei persane.**

PAGINILE URMĂTOARE **Acest urcior cu figuri roşii din Atena ilustrează o temă artistică extrem de răspândită în secolul V î.Hr. Reprezintă un personaj feminin în straie medice, cu o tunică pestriţă şi pantaloni, călare pe cal. Călăreaţa este descrisă ca una dintre amazoane, un trib mitic de femei războinice, dar imaginea simbolizează puterea perşilor.**

Ancient Art and Architecture





luptă, hopliţii din Atena, Phleious şi Megara au fost hărţuiţi la început de cavaleriabeoţiană şi tessaliană, dar în cele din urmă au blocat principalul corp al infanteriei tebane şi l-au înfrânt, punându-i pe fugă şi pe tebani. Tegeenii şi spartanii deocamdată nu puteau să ia cu asalt tabăra persană, protejată de o palisadă rezistentă, dar sosirea atenienilor le-a permis să atace fortificaţiile şi să captureze cantităţi uriaşe de pradă de război, precum şi mulţi prizonieri.

Fără să aştepte recuperareacadavrelor,chiar şi pe cel al lui Mardonios, Artabazos s-a retras odată cu rămăşiţele armatei persane, ce număra încă 40 000 de soldaţi. El a mărşăluit din Grecia direct spre Asia Mică. Pierderile grecilor au fost surprinzător de mici, ridicându-se doar la 91 de spartani, 16 tegeeni şi 52 de atenieni, deşi megarieniişi phleiasieniiau fost greu loviţi de cavaleriaboeţiană, cu 600 de morţi pe câmpul de luptă. Această victorie răsunătoare a Ligii Elene a pus capăt ameninţării persane la adresa părţii continentale a Greciei. La 11 zile după bătălie, grecii victorioşi au mărşăluit spre Teba, oraşul grecescce fusese o bază importantă a perşilor după Termopile şi care contribuisedin plin la armata lui Mardonios. Mai ales atenienii erau nerăbdători să îi vadă pe vecinii lor beoţieni cum plătesc pentru trădareacauzei elene. După un asediu de 20 de zile, tebanii s-au predat, oferindu-i pe acei cetăţeni de vază despre care credeau că purtau cea mai mare vină pentru colaborarea cu perşii. Pausanias şi-a lăsat armata la vatră, i-a luat pe prizonierii tebani la Corint şi i-a executat.

Pausanias a fost tratat ca eroul momentului. A fost răsplătit cu o zecime din toată prada de război luată din tabăra persană, ce includea numeroase obiecte din aur şi argint, dar şi corturi scumpe şi alte echipamentepentru nobilimea persană. Existau numeroşi non-combatanţi printre prizonieri, inclusiv servitori, concubine şi alţi însoţitori. Pausanias i-a pus pe bucătarii lui Mardonios să pregăteascăun banchet persan tipic în cortul bogat împodobit al stăpânului lor. Alături a aşezat mâncărurispartane tradiţionale, pentru comparaţie. Cu umor sec a observat în faţa celorlalţi comandanţi că acest lucru arăta sminteala perşilor, care trăiau în lux, dar tot încercausă-i prăduiască pe bieţii greci. Pentru a-şi sărbători victoria, statele Ligii

Elene i-au dedicat un trepied de aur lui Apollo, la Delfi. Acesta a fost aşezat pe o coloană de bronz, sculptată sub forma a trei şerpi împletiţi, simbolul lui Apollo. În secolul IV d.Hr., Constantin a luat acest monument pentru a împodobi hipodromul noului său oraş, Constantinopol. Părţile inferioare ale şerpilor se pot vedea şi astăzi. Spartanii au sculptat pe şerpii răsuciţi numele statelor greceşti care au trimis oameni să lupte împotriva perşilor, dar Pausanias şi-a gravat propriul nume la bază, susţinând că era îndreptăţit să facă aşa ceva în calitate de comandant principal al grecilor.

BĂTĂLIADE LA MYCALE

Înfrângerea flotei lui Xerxes la Salamina a încurajat câteva dintre oraşele din nordul Mării Egee să se revolte împotriva perşilor. Printre acestea, cele mai importante au fost Olynthos şi Potideea. Ambele au fost asediate de Artabazos, care a purtat 60 000 de oameni prin Macedonia şi Tracia, ca să îl escorteze pe Xerxes înapoi în Asia Mică. Olynthos a fost cucerit în urma unui atac înverşunat, iar populaţia masacrată, pentru a descuraja revolte ulterioare. Potideea a fost mai greu de atacat, iar Artabazos a ţinut-o trei luni sub asediu, înainte să renunţe şi să i se alăture lui Mardonios. Totuşi, grecii s-au gândit că exista o mare probabilitate de a-i separa pe mai mulţi dintre fraţii lor ionieni de perşi, astfel încât au navigat spre Samos, unde flota lui Xerxes se oprise pe timp de iarnă, cu o mică armată în apropiere, ca să îi supravegheze pe grecii ionieni.

Flota grecească era mult mai mică decât cea care luptase la Salamina, în primul rând deoarece foarte mulţi soldaţi trebuiau să apere partea continentală. Herodot spune că doar 110 corăbii s-au adunat la Egina pe timp de vară, sub comanda regelui spartan Leotychides. Temistocle nu era atât de popular în rândul atenienilor pe cât sperase, probabil deoarece foarte mulţi dintre ei îşi pierduseră casa şi proprietăţile când perşii jefuiseră Atena, prin urmare nu el conducea micul contingent atenian, ci unul dintre rivalii săi, Xanthippos. Cu toate acestea, după dezastrul de la Salamina,

comandantul persan Tigranes, alt văr al lui Xerxes, nu voia sub nici o formă să îi înfrunte pe greci într-o bătălie navală, prin urmare şi-a trimis cele mai bune corăbii din Fenicia înapoi în porturile de origine şi a debarcat celelalte echipaje pe promontoriul continental din Mycale, vizavi de Samos. Ei şi-au fortificat tabăra şi au aşteptat duşmanul. Leotychides, la rândul său, şi-a debarcat echipajele şi a condus soldaţii greci în atacul asupra poziţiilor persane. Pe măsură ce se apropia de perşi, i-a îndemnat pe ionienii din rândul lor să dezerteze, ceea ce i-a făcut pe perşi să îi dezarmeze pe samieni, care, deoarece trăiau pe o insulă mare, ar fi putut să fie mai porniţi să îl înfrunte pe Marele Rege decât cei care locuiau pe uscat. Într-adevăr, potecile montane care ocoleau principalele fortificaţii persane ce asigurau o posibilă cale de scăpare erau păzite de greci din Milet, a căror loialitate era indubitabilă.

Leotychides şi oamenii lui s-au apropiat de tabăra persană dinspre est şi au lansat un atac. După lupte prelungite în afara taberei, perşii s-au retras în spatele palisadei, care a fost în curând străpunsă cu ajutor din partea samienilor reţinuţi înăuntru. Mulţi perşi au pornit pe calea lor de scăpare, pregătită din vreme, şi în cele din urmă au ajuns în capitala de satrapie Sardis, dar comandantul lor Tigranes a fost ucis. Această victorie în teritoriul inamic a încurajat revolte tot mai extinse în rândul ionienilor şi a creat o oarecare dilemă pentru Liga Elenă. Cum să-i protejeze oare pe ionienii rebeli de la o distanţă atât de mare şi chiar sub nasul satrapilor perşi? Peloponesienii au propus ca ionienii să fie aduşi înapoi în Grecia şi să li se dea oraşele acelor greci care trecuseră de partea mezilor. Atenienii s-au împotrivit categoric, iar în cele din urmă Leotychides a fost constrâns să îi primească în ligă pe insulari, inclusiv populaţiile din Samos, Lesbos şi Chios. Apoi au navigat înapoi spre Hellespont, cu gândul să distrugă podurile lui Xerxes, dar acestea fuseseră deja doborâte de furtună. Leotychides şi peloponesienii au navigat spre casă, dar Xanthippos şi atenienii au rămas în Hellespont şi au cucerit oraşul Sestos în urma unui asediu. Atenienii se gândeau acum ca, în loc să apere Grecia, să pornească război pe teritoriul regelui persan.

PORTRETUL UNUI SOLDAT
ARISTODEM SPARTANUL

Unul dintre numeroasele personaje întâlnite în *Istoriile* lui Herodot este cetăţeanul spartan Aristodem, care a murit în timpul bătăliei de la Plateea. Din detaliile oferite de Herodot şi din alte surse de informaţii, îi putem reconstitui viaţa şi obţinem câteva detalii relevante despre caracterul spartanilor. Aristodem s-a născut din părinţi spartani, într-unul dintre cele cinci sate ce alcătuiau „cetatea“ Spartei, probabil undeva între 520 şi 515 î.Hr., şi a primit numele tatălui mitic al primilor doi regi spartani. Un tată spartan nu avea automat dreptul să îşi crească proprii fii. Imediat după naştere, tatăl era obligat să arate copilul unui grup de cetăţeni mai în vârstă care inspectau micuţul şi decideau dacă era normal din punct de vedere fizic şi avea şanse să fie sănătos. Toţi copiii care nu treceau această examinare erau duşi într-o strâmtoare izolată de pe Muntele Taygetos şi lăsaţi să moară. Băieţii care treceau examinarea erau căliţi de la o vârstă fragedă, fiind îmbăiaţi în vin, hrăniţi cu mâncăruri simple şi obişnuiţi cu condiţii aspre. Când ajungea la vârsta de cinci ani, un băiat era luat din casa părintească şi dus în barăci, împreună cu alţi băieţi de aceeaşi vârstă. El stătea în acest grup până la bărbăţie, în jurul vârstei de 19 sau 20 de ani, şi era primit în rândurile cetăţenilor spartani ca unul dintre Egali.

EDUCAŢIA LUI ARISTODEM

Educaţia băieţilor spartani era organizată ca pregătire formală numită *agoge*, cu scopul de a-i pregăti pentru viitorul rol de soldaţi-cetăţeni. Prin urmare, se concentra pe competenţe şi calităţi

considerate a fi potrivite pentru un hoplit. Se punea accent pe disciplină, egalitate şi valori de grup, dar şi pe duritate fizică şi mentală. Cântatul şi dansul erau obligatorii, cu accent pe păstrarea ritmului şi învăţarea pe de rost a poemelor corale ale lui Tirteu. De la vârsta de 10 ani, cântatul şi dansul erau şi probe de concurs, cu premii regulate pentru cei mai buni băieţi şi testare pentru a se stabili dacă erau suficient de puternici ca să treacă de la un stadiu la celălalt.

Băieţii tineri mergeau cu picioarele goale şi aveau foarte puţine haine, fiindu-le îngăduită doar o singură mantie ca să se protejeze de vreme rea. Adesea făceau exerciţii goi, ca şi fetele spartane, care nu treceau prin *agoge*, dar erau crescute pentru a fi în formă şi rezistente, ca să nască prunci puternici şi sănătoşi. Mâncarea era simplă şi frugală, atât ca să promoveze un trup zvelt, cât şi pentru a-i obişnui pe băieţi cu senzaţia de foame. Astfel, ei erau încurajaţi să fure mâncare suplimentară, faptă care nu era dezaprobată, deoarece promova şiretenia şi inventivitatea, dar erau aspru pedepsiţi dacă erau atât de neatenţi încât să fie prinşi. O cunoscută anecdotă povesteşte că un băiat spartan a fost prins de unul dintre tovarăşii lui mai în vârstă şi a încercat să ascundă o vulpe pe care o ducea sub mantie. Vulpea l-a muşcat de stomac, dar băiatul nu a ţipat de teamă să nu fie dat de gol, preferând să moară decât să fie descoperit. Toate etapele *agoge* erau supravegheate de bărbaţi mai în vârstă, unii devenind prieteni apropiaţi ai băieţilor. Acest obicei ducea deseori la pederastie, dar era încurajat ca un mod de integrare a băieţilor, care în cele din urmă se alăturau bărbaţilor mai în vârstă la *syssitia* (singular *syssition*), mese comune ale cetăţenilor.

ÎNDATORIRILE UNUI SPARTAN

Aristodem a trecut toate testele şi a fost ales pentru una dintre *syssitia*. Acum era cetăţean spartan cu drepturi depline şi trebuia să fie gata pentru a fi chemat la luptă ca membru al armatei spartane, care includea de obicei bărbaţi între 20 şi 40 de ani.

Când a ajuns la vârsta de 25 de ani, i s-a cerut să se însoare. Într-o oarecare măsură, își putea alege singur partenera, dar probabil trebuia să ceară încuviințarea bătrânilor din satul lui, iar tatăl fetei trebuia să fie și el de acord cu alegerea viitorului soț. De obicei bărbații se căsătoreau cu femei cu cinci ani mai tinere. Scopul căsătoriei era nașterea mai multor copii pentru statul spartan, astfel încât să fie menținut numărul spartanilor. O legătură emoțională strânsă între soț și soție nu era considerată necesară. Până la vârsta de 30 de ani, Aristodem nu a locuit cu soția lui, ci a stat în barăci cu camarazii lui de *syssition*. Vizitele la soție trebuiau să aibă loc doar pe întuneric și nu foarte frecvent. Se aștepta totuși ca vizitele să ducă la sarcină. În caz contrar, obiceiul era să nu își păstreze soția, ci să o repudieze ca fiind stearpă și să își găsească alta. Aristodem a zămislit cel puțin un copil, un fiu, dar probabil a avut mai mulți.

Când a ajuns la 30 de ani, Aristodem a devenit cetățean spartan cu drepturi depline și putea trăi într-o casă, alături de soție și de familie. Putea, la rândul său, să îi supravegheze pe băieți și pe bărbații tineri și să se antreneze cu comesenii lui de la *syssition* în arta războiului. Se cuvenea ca spartanii mai în vârstă să fie un model pentru cei mai tineri, exemple de *andragathia*, „virtute bărbătească". O bună ocazie pentru Aristodem să își pună antrenamentul în practică și să dea dovadă de bărbăție s-a ivit în 480 î.Hr. când a pornit în marș pentru a-i întâlni pe perși la Termopile. În mod normal, Aristodem ar fi trebuit să aștepte să meargă la război cu ceilalți bărbați maturi din sat, grupați într-un regiment de până la 1 000 de bărbați, numit *lochos*. Pentru Termopile s-au făcut pregătiri speciale deoarece era în desfășurare un important festival religios și se credea că este o insultă față de zei ca armata spartană să plece înainte de încheierea acestuia. Regele Leonida a fost ales să comande armata grecească și a obținut o dispensă religioasă specială ca să ia 300 de oameni, ca gardă personală. În condiții normale i s-ar fi asigurat tineri de 20 de ani, dar în perspectiva că ar putea fi uciși de uriașa armată persană, a decis să aleagă bărbați mai în vârstă, care aveau deja un fiu, pentru a menține numărul spartanilor. Aristodem s-a aflat printre cei aleși și a considerat fără îndoială că era o mare onoare să fie selectat astfel.

ARISTODEMLATERMOPILE

La trecătoareaTermopile,în timp ce greciiaşteptau ca perşii să facă o mişcare, au avut timp suficient să contemple vasta întindere a armatei lui Xerxes.Probabil atunci unul dintre trachinieniidin partea loculuia observat că, atunci când perşii aveau în sfârşit să tragă cu arcurile,aveau să fie atât de multe săgeţi încât urmau să întunece lumina soarelui.Unul dintre spartani, pe nume Dienekes, le-a spus camarazilorsăi: „Ceea ce spune prietenulnostru din Trachinia sunt veşti bune, căci dacă mezii ascund soarele, ne vom bate în umbră".Este de asemenea cu putinţă ca, în timp ce aşteptau, spartanii să fi recitat unele dintre versurile mai încurajatoare ale lui Tirteu. Se spune că regele Leonida considera în mod special poemele lui Tirteu ca fiind potrivite să înflăcărezespiritul celor tineri, astfel încât să fie curajoşi şi îndrăzneţi în luptă. Următoarele versuri din fragmentul 12 arată limpede cum Tirteu evidenţiază virtuţile hoplite ale curajului,camaraderieişi disponibilităţii de a-ţi sacrificaviaţa pentru ceilalţi:

Nici un bărbat nu este respectat în război dacă nu este în stare să suporte priveliştea sângelui şi a morţii, să se lupte corp la corp cu duşmanul.

Aceasta-i desăvârşirea, cea mai mare răsplată pe care o vor câştiga cei tineri şi temerari.

E bine pentru toţi oamenii statului ori de câte ori un bărbat stă neclintit în primele rânduri, rămânând pe poziţii şi refuzând cu tărie şi să se gândească la ruşinoasa fugă, riscându-şi viaţa cu o inimă dârză şi încurajându-ipe cei din jur.

Un asemenea bărbat are mare preţuire în război.

El respinge în grabă şuvoiul suliţelor duşmane şi nerăbdarea lui schimbă cursul bătăliei.

Cel care îşi pierde viaţa căzând în primele rânduri aduce glorie tatălui său, camarazilor şi cetăţii, iar pieptul, armura şi scutul ghintuit îi sunt străpunse de multe ori de loviturile frontului.

Tineri şi bătrâni deopotrivă, precum şi tot statul îi deplâng pierderea.

Mormântul lui și copiii lui sunt cinstiți, așa cum vor fi cinstiți copiii copiilor lui și toată stirpea lui.

Numele și gloria vitejiei lui nu vor dispărea niciodată, ci el este nemuritor chiar dacă zace în mormânt, orice bărbat pe care zeul războinic Ares îl ucide în timp ce se luptă pentru patrie și copii apărându-i cu fermitate și vitejie.

Acest fragment descrie mai mult sau mai puţin ceea ce s-a întâmplat cu spartanii şi Leonida în strâmtoarea Termopile; cu toţi spartanii, mai puţin cu doi dintre ei. Aristodem şi un alt spartan, pe nume Eurytos, se îmbolnăviseră de infecţii oculare care au devenit atât de acute încât regele le-a spus să părăsească rândurile celor 300, deoarece nu mai puteau să lupte. Ei au fost duşi la Alpenos, un sat din apropiere, ca să se vindece, de către servitorii lor iloţi. În timp ce majoritatea armatei greceşti se retrăgea pe lângă ei, trimisă de Leonida înainte să fie încercuită de perşi, cei doi spartani se certau dacă era sau nu datoria lor să se întoarcă şi să moară alături de camarazii lor, deşi nu vedeau, sau să stea în afara luptei, după cum li se poruncise. În cele din urmă, Eurytos şi-a forţat ilotul să îl conducă înapoi în luptă şi a fost repede ucis, deşi ilotul a reuşit să scape. Aristodem s-a supus ordinelor şi a rămas pe loc, supravieţuind astfel bătăliei. A mai supravieţuit un alt spartan, pe nume Pantites, deoarece fusese trimis în Tessalia ca mesager înainte de începutul bătăliei, iar când s-a întors, aceasta se încheiase.

„LAŞUL"

Deşi Leonida şi armata lui de 298 de spartani ucişi au fost preamăriţi ca eroi, Aristodem şi Pantites s-au pomenit dispreţuiţi la întoarcerea în Sparta. Opinia generală era că, dacă erau adevăraţi spartani, ar fi murit alături de camarazii lor. Se presupunea că le fusese mult prea frică să lupte, o insultă adusă vitejiei, pe care Aristodem a resimţit-o foarte puternic. Suferinţa lui nu putea decât să fie agravată de epitaful compus pentru spartanii care muriseră alături de Leonida la

Termopile. Acesta a fost gravat pe un monument înălţat pe locul unde a avut loc ultima confruntare:

Străine, spune spartanilor că aici ne-au rămas oasele, ca act de ascultare faţă de cuvintele lor.

Şi totuşi Aristodem primise ordin de la Leonida să se retragă de pe câmpul de luptă, astfel încât s-a supus poruncilor regelui. Doar diferendul cu Eurytos, care i-a nesocotit ordinele şi s-a întors la Termopile, i-a provocat pe ceilalţi spartani să îl critice pe Aristodem deoarece nu făcuse la fel. Unii chiar au sugerat că el şi cu Pantites fuseseră amândoi trimişi ca soli şi şi-au întârziat deliberat întoarcerea ca să evite lupta. Pe scurt, au fost consideraţi amândoi nişte laşi. Acuzaţia de laşitate era cea mai ofensatoare care îi putea fi adusă unui adevărat spartan. Cei care fugiseră din calea duşmanului sau refuzaseră să lupte alături de camarazii lor erau numiţi *tresantes*, ceea ce înseamnă „laşi“. Erau dispreţuiţi deoarece se aflau la polul opus faţă de idealul hoplit. „Laşii“ trebuiau să poarte petice colorate pe mantiile lor roşii, ca să fie uşor de deosebit, şi erau ocoliţi de ceilalţi Egali. Comesenii lor de la *syssition* nu voiau să aibă nimic de-a face cu ei, până într-acolo încât refuzau să le vorbească. Ei nu puteau deţine nici o funcţie publică şi nu puteau avea câştig de cauză în urma unor insulte sau vătămări, şi nici nu puteau încheia acorduri legale cu ceilalţi spartani. Nici un spartan nu îngăduia fiicei sale să ia de soţ un „laş“, iar Aristodem îşi făcea probabil griji cu privire la viitorul urmaşilor deoarece nimeni nu ar fi vrut să îşi căsătorească odraslele cu fiii sau fiicele unui „laş“. Pantites nu a mai putut să îndure şi s-a spânzurat, dar Aristodem a trăit cu această ruşine, sperând că va avea ocazia să îşi recapete reputaţia.

DREAPTA Această statuie modernă a regelui spartan Leonida se află în centrul oraşului Sparta. Inscripţia de pe frontispiciu este o faimoasă replică pe care se spune că ar fi rostit-o când Xerxes i-a îndemnat pe spartani să se predea prin depunerea armelor. Leonida i-a răspuns în greacă, *Molon labe*, „Vino şi le ia“.

Ancient Art and Architecture


ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

ARISTODEMLA PLATEEA

Ocazia a venit un an mai târziu. În ciuda acuzaţiilor de laşitate şi a izolării sale de restul Egalilor, Aristodem s-a aflat printre bărbaţii chemaţi de efori în anul următor să se alăture armatei pe care regentul Pausanias a luat-o în bătălia de la Plateea. Spartanii îşi doreau atât de mult o armată mare, încât i-au trimis probabil pe toţi bărbaţii cu vârsta sub 40 de ani, oprindu-i doar pe cetăţenii cei mai în vârstă ca să păzească Sparta împotriva unei eventuale revolte a iloţilor messenieni. Aristodem a mărşăluit cu oamenii din *lochos*-ul său, dar probabil că aceştia îl tratau în continuare cu răceală. Singura lui companie era aghiotantul lui personal, un ilot, care îi căra echipamentul şi gătea pentru el. În timp ce se apropia de câmpia din Beoţia unde erau campaţi perşii, singurul lui scop era să demonstreze că nu era un laş, ci un adevărat spartan. Printr-o faptă de vitejie de netăgăduit, avea să dobândească onoruri publice şi să îşi reabiliteze reputaţia, şi, chiar dacă avea să îl coste viaţa, tot ar fi meritat de dragul familiei.

Pausanias şi-a poziţionat armata pe o creastă de deal, lângă Plateea, dar câteva zile de atacuri ale cavaleriei l-au constrâns să se retragă pe timp de noapte. Perşii i-au atacat pe spartani în zori, mai întâi cu forţe de cavalerie, apoi de infanterie, care s-au oprit la o aruncătură de băţ de spartani şi i-au copleşit cu o ploaie de săgeţi din spatele unui zid de scuturi de răchită. Pausanias trebuia să îi atace pe perşi, dar a întârziat, aşteptând întăriri şi sorţi favorabili. După obicei, comandantul, însoţit de doi efori şi de prezicătorii săi oficiali, sacrifica o capră chiar în faţa rândurilor spartane, trimise în faţă să atace duşmanul, şi îi cerceta măruntaiele pentru a vedea dacă zeii trimiteau sorţi favorabili pentru succesul bătăliei. Când eforii şi prezicătorii rosteau sorţi favorabili, armata putea să atace. Prima oară când Pausanias a făcut sacrificiul, sorţii erau nefavorabili, prin urmare a poruncit spartanilor să aştepte. Oamenii deveneau tot mai nerăbdători, în timp ce perşii trimiteau tot mai multe săgeţi, prin urmare Pausanias a mai făcut un sacrificiu, apoi altul, dar tot nu a dat ordinul de atac. În cele din urmă, Aristodem nu a mai suportat

şi, fără să aştepte ordinul, a rupt rândurile *lochos*-ului său şi i-a atacat pe perşi. La stânga lui, tegeenii s-au năpustit şi ei în luptă. Pausanias a ales acest moment ca să dea şi el ordin spartanilor să înainteze, având în vedere că sorţii erau acum vădit favorabili. Aristodem probabil a ucis câţiva perşi înainte să fie doborât. Spartanii şi tegeenii i-au respins pe perşi, le-au ucis comandantul, Mardonios, şi au câştigat bătălia.

Aristodem a dat dovadă cu siguranţă de curaj cu atacul său împotriva liniilor persane, iar Herodot a considerat că fusese cel mai viteaz om al zilei, dar spartanii nu au fost de acord. Ei au refuzat să îl cinstească drept un erou al statului deoarece credeau că alesese în mod deliberat să se lase ucis. El a arătat că avusese curajul unui adevărat spartan, dar eşuase să se conformeze standardelor lor ridicate de disciplină şi de supunere la ordine. Deşi mormântul şi copiii lui nu aveau să rămână în memoria generaţiilor următoare, totuşi, datorită cercetărilor lui Herodot, a dobândit faimă veşnică.

LUMEA DIN JURUL RĂZBOIULUI

ARHITECTURA PERSANĂ

PERŞII ÎN TRAGEDIA ATENIANĂ

De două ori pe an, atenienii se adunau în teatrul lui Dionysos să privească şi să asculte competiţii corale. Deja la începutul secolului V î.Hr. aceste spectacole se transformaseră în piese dramatice, cu texte atent scrise ce explorau teme tragice sau comice. Unele dintre cele mai bune piese s-au păstrat şi au încă puterea să fascineze spectatorii la aproape 2 500 de ani de la reprezentaţiile originale. Piesele tragice îşi luau de obicei subiectul din bogatele tradiţii ale mitologiei greceşti, dar uneori dramaturgul îşi amplasa lucrarea într-un decor contemporan lui.

În 493 î.Hr., tragediograful atenian Phrynikos a prezentat la teatrul lui Dionyos din Atena o piesă intitulată *Cucerirea Miletului*. Piesa, care se inspira din căderea recentă a oraşului ionian în mâinile perşilor şi uciderea şi luarea în sclavie a unei bune părţi a populaţiei sale, a fost atât de emoţionantă, încât spectatorii au început să plângă. Această reacţie extrem de emoţională i-a îndemnat pe atenieni să îl amendeze pe Phrynikos şi să dea un decret conform căruia piesa nu avea să se mai joace vreodată. Atenienii au recunoscut că soarta Miletului ar putea fi şi a lor dacă aveau să ţină piept perşilor. Herodot spune că aceştia l-au amendat pe Phrynikos deoarece le amintea de propriile nenorociri şi de ameninţarea sumbră a Imperiului Persan. Textul piesei nu s-a păstrat.

Şi totuşi, în 472, la opt ani după bătălia de la Salamina, marele tragedian Eschil, care luptase aici şi al cărui frate, Kynegeiros, fusese ucis în bătălia de la Maraton, a compus o piesă mai cunoscută, intitulată *Perşii*. A fost un mare triumf pentru Eschil, care a câştigat

premiul întâi al competiţiei. *Choregos,* a cărui datorie cetăţenească era să plătească pentru producţie, era Pericle, fiul generalului atenian Xanthippos. Textul acestei piese ne permite să vedem o parte a procesului prin care semnificaţia războaielor cu perşii era definită pentru generaţiile viitoare. Acţiunea dramatică are loc în palatul regelui persan Xerxes, unde curtenii şi familia sa aşteaptă veşti despre expediţia de cucerire a grecilor. Prin relatări ale faptelor sale, Xerxes este descris ca un bărbat impulsiv şi dictatorial, a cărui ambiţie şi mândrie îi vor duce pe perşi la dezastru. Acesta este un scenariu tipic pentru o tragedie greacă, dar piesa este unică printre lucrările păstrate de acest gen prin aceea că foloseşte un subiect contemporan şi prezintă povestea din perspectiva curţii persane.

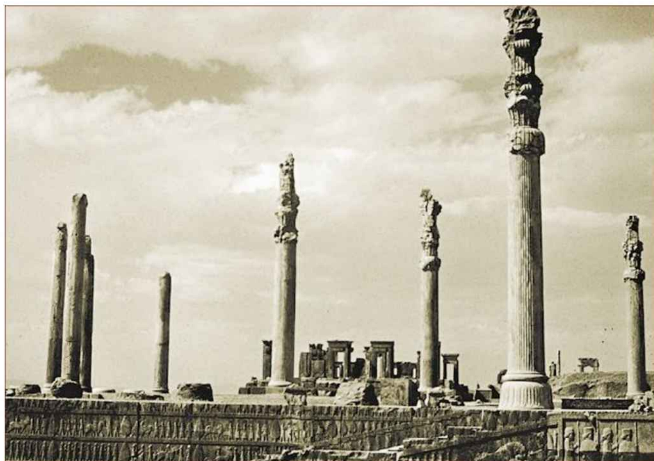
În următorul fragment (versurile 230–245), Atossa, văduva regelui Darius şi mama regelui Xerxes, îi cere corului, alcătuit din bătrâni perşi, să îi spună mai multe despre destinaţia expediţiei fiului ei, căci avusese un vis care prevestea dezastrul. La scurt timp soseşte un sol cu veşti despre înfrângerea fiului ei la Salamina.

Atossa: *Iată ce vreau să ştiu, prieteni: unde, în numele zeilor,*
se află Atena?
Cor: *Departe, departe ca locul unde asfinţeşte soarele.*
Atossa: *Este aceasta cetatea pe care fiul meu e nerăbdător*
să o distrugă?
Cor: *Da, căci astfel toţi grecii supuşi regelui vor fi.*
Atossa: *Armata lor cuprinde aşadar mulţi oameni?*
Cor: *Da, armata lor a fost îndeajuns de puternică încât*
să le aducă mezilor mari nenorociri.
Atossa: *Ce se mai ştie despre ei? Cetatea lor este foarte bogată?*
Cor: *Pământul lor bogat are izvoare de argint.*
Atossa: *Se înarmează cu arcuri şi săgeţi?*
Cor: *Nu, deloc; se luptă corp la corp cu suliţi şi se apără cu scuturi.*
Atossa: *Cine le e căpetenie, comandantul armatei lor?*
Cor: *Ei nu sunt sclavii sau supuşii nimănui.*
Atossa: *Şi cum ţin ei piept atunci atacului duşman?*
Cor: *Atât de bine că au distrus măreaţa armată a lui Darius.*
Atossa: *Vorbele tale sunt cumplite pentru părinţii bărbaţilor noştri.*

Acest scurt schimb de replici arată că atenienii se considerau eliberatorii grecilor datorită curajului hopliţilor lor de la Maraton şi a priceperii flotei, pe care au construit-o cu profiturile obţinute din minele de argint de la Salamina. În acelaşi timp se credeau superiori perşilor deoarece nu erau „sclavi“ supuşi unui singur conducător. Această perspectivă conform căreia victoriile greceşti din războaiele cu perşii au fost un triumf al democraţiei şi libertăţii ateniene asupra monarhiei şi sclaviei persane ascunde faptul că atenienii aveau mulţi aliaţi cu regimuri departe de a fi democratice şi că ei înşişi nu se dădeau înapoi să-i supună pe ceilalţi greci. Şi totuşi, era o idee

Ruinele *Apadana* sau sala de audienţe din palatul regal de la Persepolis. Iniţial au existat 72 de asemenea coloane de calcar, cu o înălţime de peste 20 de metri. Ele sprijineau grinzile masive din cedru, aduse din Liban, ale acoperişului. *Apadana* era deschisă pe trei laturi ca să permită intrarea luminii şi să ofere regelui puncte de observaţie pentru a urmări ceremoniile şi procesiunile din curtea palatului.

Ancient Art and Architecture



puternică, o idee care a continuat să influenţeze toate discuţiile ulterioare despre semnificaţia mai largă a războaielor cu perşii.

PERSEPOLIS, APOGEUL ARHITECTURII REGALE PERSANE

Grecii au fost uluiţi că reuşiseră să înfrângă armata terestră şi forţele navale ale Marelui Rege din Persia. Ei erau obişnuiţi cu ideea că perşii erau incredibil de bogaţi şi de puternici şi că simpla mărime a imperiului lor îi făcea invincibili. Într-o mare măsură, aceasta era o imagine pe care regii perşi o promovaseră deliberat. În lumea Orientului Apropiat din secolul V î.Hr., nu exista nici un ţinut care să pară atât de îndepărtat şi totuşi atât de impresionant precum capitala persană Persepolis. Cei mai mulţi oameni călătoreau luni întregi până acolo, în inima Imperiului Persan, şi puţini au reuşit să o vadă vreodată, dar Persepolis a reprezentat apogeul arhitecturii imperiale ahemenide.

Regele care a început clădirea Persepolisului a fost Darius. Acesta a vrut o nouă capitală pentru noua dinastie care se crease. Eforturile i-au fost continuate de fiul său Xerxes şi de fiul acestuia, Artaxerxes. A fost un exemplu monumental al eficienţei cu care regii persani foloseau resursele vastului lor imperiu. Ei au luat materiale şi meşteri din toate colţurile imperiului, şi chiar şi unii greci ionieni sunt amintiţi în rândul meşterilor care au construit palatele, precum şi numeroşi muncitori. Palatele au fost construite ca să impresioneze şi să ofere vizitatorilor o idee despre puterea şi măreţia copleşitoare a regilor persani. Chiar şi în ruină, acestea transmit acelaşi aer de măreţie până astăzi.

PORTRETE DE CIVILI

DEMOKEDES ȘI DEMARATOS

DEMOKEDES, UN MEDIC REGAL

În relatarea lui Herodot despre războaiele cu perşii există câteva istorii despre exilaţi greci care au ajuns să trăiască în Persia, dar care au căutat un prilej să se întoarcă în ţara natală. Una dintre cele mai neobişnuite se referă la medicul Demokedes, fiul lui Kalliphon. Acesta era originar din oraşul grecesc Crotona (azi Crotone), în sudul Peninsulei Italice, unde se dezvolta o renumită şcoală de medicină. Potrivit lui Herodot, după ce a învăţat elementele de bază ale medicinei, aşa cum era cunoscută la acea vreme în Crotona, Demokedes s-a certat cu tatăl său şi a decis să plece din Peninsula Italică în 526 î.Hr. şi să încerce să-şi caute norocul. S-a stabilit în Egina, unde s-a specializat într-o formă de medicină care, spre deosebire de practicile medicale răspândite la acea vreme, nu s-a bazat pe instrumente chirurgicale pentru incizii şi extracţii, ci a preferat să folosească tehnicile manuale, masajul şi loţiunile. Tehnicile lui au avut un succes atât de mare încât, numai după un an, locuitorii din Egina îi plăteau lui Demokedes un onorariu de 6 000 de drahme. În anul următor a fost adus la Atena de Hippias, fiul lui Pisistrate, care l-a plătit cu 10 000 de drahme, iar un an mai târziu, Policrate, tiranul din Samos, l-a plătit cu 12 000 de drahme ca să vină şi să practice aici medicina.

Pe când era în Samos, Policrate a fost capturat şi ucis de satrapul persan Oroites, care i-a luat în sclavie pe oamenii din casa lui Policrate, inclusiv pe Demokedes. Oroites a fost ucis la rândul său din porunca regelui Darius, care se pare că îl considera pe ambiţiosul satrap o ameninţare la tron, iar sclavii săi au intrat în proprietatea

regelui. Ceva mai târziu, Darius şi-a dislocat glezna când a coborât de pe cal, iar medicii regelui, care erau în cea mai mare parte egipteni, nu au reuşit să vindece rana. În disperare de cauză, Darius, care avea dureri mari şi nu se putea mişca din pricina rănii, a fost de acord să fie tratat de sclavul grec, de care şi-a amintit unul dintre sfetnicii săi din vremea pe când era medic la curtea lui Policrate. Demokedes i-a vindecat glezna, iar regele şi-a revenit complet, instalându-l după aceea pe Demokedes în casa lui şi instruindu-le pe soţiile lui să îl răsplătească cu aur deoarece a salvat viaţa regelui. Pe lângă aceasta, a vindecat-o şi pe soţia principală, Atossa, una dintre fiicele lui Cirus cel Mare, de un abces la sân.

Probabil că Demokedes ar fi putut trăi tot restul zilelor ca membru respectat al suitei regelui persan. Ar fi fost găzduit şi hrănit pe cheltuiala regelui, fiindu-i alocate provizii de grâne, vin şi alte lucruri necesare din depozitele regale.

Însă când Darius a plănuit să îşi extindă imperiul spre vest, Demokedes, ca răsplată pentru vindecarea reginei Atossa, a făcut în aşa fel încât să fie inclus într-o expediţie de recunoaştere, alcătuită din 15 nobili perşi, pe care Darius a trimis-o cu două trireme şi o corabie cu provizii ca să cerceteze coastele şi porturile Greciei şi Peninsulei Italice. După ce au încheiat misiunea de recunoaştere în Grecia, perşii au pornit spre oraşul Tarent, din sudul Italiei, unde Demokedes a scăpat de sub supravegherea lor spunând autorităţilor că sunt spioni regali. Din Tarent s-a întors la Crotona, unde perşii l-au urmat şi au încercat să îl prindă ca „sclav fugar al regelui", dar au întâmpinat rezistenţă din partea locuitorilor Crotonei. În cele din urmă, perşii s-au întors la Darius, dar abia după ce au naufragiat în strâmtoarea Otranto.

Povestea lui Demokedes este un exemplu tipic de saga orale pe care Herodot le culegea în călătoriile sale în jurul Mediteranei şi Orientului Apropiat. Schiţa de bază ar putea fi credibilă, deşi nu putem fi siguri de nimic, având în vedere că nu s-au păstrat alte informaţii referitoare la Demokedes. Poate că un medic renumit s-a mutat dintr-un oraş grecesc în altul şi a ajuns în slujba regelui persan, care îşi putea permite să fie mult mai generos decât oricine. Şi totuşi,

e limpede că numeroase detalii care i-au fost furnizate lui Herodot sunt extrem de suspecte. Acesta susţine că, la început, Demokedes ar fi pretins în faţa lui Darius că nu este medic şi că a trebuit să fie ameninţat cu tortura pentru a recunoaşte că are ceva cunoştinţe medicale, şi totuşi Darius s-a lăsat imediat în grija lui. Se presupune că regina Atossa i-ar fi propus expediţia de recunoaştere lui Darius, în iatacul lor, pur şi simplu ca o favoare faţă de Demokedes, care voia să se întoarcă acasă. Aceste înflorituri fac povestea mai antrenantă, dar dau şi apă la moară celor care preferă să îl considere pe Herodot nu părintele istoriei, ci părintele minciunilor.

DEMARATOS, UN REGE SPARTAN ÎN EXIL

Chiar şi un spartan se putea afla în slujba regelui persan. Îl întâlnim prima oară pe regele spartan Demaratos în relatarea lui Herodot despre cele întâmplate când o mare forţă peloponesiacă a invadat Attica în 506 î.Hr., condusă de ambii regi. Scopul expediţiei a fost răsturnarea noului regim democratic creat de Clistene şi readucerea la putere a adversarului lui înfrânt, Isagoras. Demaratos a fost convins de unii dintre aliaţii săi, mai ales de corinteni, că nu aveau dreptul de a încerca să-i forţeze pe atenieni să aducă înapoi un aristocrat exilat şi să distrugă un regim instaurat la putere cu sprijin popular. Demaratos a sprijinit decizia corintenilor de a se retrage din invazie, care trebuia anulată. În urma acestui dezacord dintre cei doi regi, spartanii au decis că nu ar mai trebui să existe expediţii comune ale celor doi regi, ci că unul dintre ei ar trebui să rămână mereu în Sparta.

Incidentul a declanşat şi un conflict pe termen lung între cei doi regi. Demaratos l-a acuzat de corupţie pe celălalt rege, Kleomenes, în legătură cu invazia Atticii, iar Kleomenes a reacţionat urzind un complot cu vărul lui Demaratos, Leotychides, ca să-l detroneze pe Demaratos. Motivul era, susţineau aceştia, că Demaratos nu era fiul legitim al predecesorului său, Ariston. Existau unele îndoieli asupra chestiunii deoarece mama lui Demaratos, care fusese a treia soţie



Un *rhyton* (cupă) de aur cu mâner sculptat în forma unui leu înaripat. Regii Ahemenizi și aristocrații perși care îi însoțeau în expediții militare luau cu ei o mare cantitate de asemenea obiecte din aur și argint. Când grecii au capturat taberele persane în bătăliile de la Maraton și Plateea, au fost uluiți de bogăția și de luxul în care trăiau barbarii.
Ancient Art and Architecture

a lui Ariston, a născut prematur şi se credea că Ariston avea bănuieli în legătură cu paternitatea copilului. Până la urmă, în 491 î.Hr., zvonurile au fost puse în circulaţie de Kleomenes, iar Leotychides i-a constrâns pe efori să acţioneze. Aşa cum făceau de obicei în vremuri de criză, magistraţii spartani au consultat oracolul lui Apollo de la Delfi. Kleomenes i-a mituit pe preoţii din Delfi să ofere un oracol fals în care să se spună că Demaratos era fiu nelegitim. În consecinţă, eforii l-au detronat pe Demaratos şi l-au pus rege pe fratele său. Demaratos a fost păstrat scurtă vreme în Sparta ca magistrat, dar Leotychides l-a obligat să plece. El s-a refugiat apoi la regele persan Darius, care i-a dat pământuri şi l-a făcut membru al curţii sale. Probabil a procedat astfel deoarece era pe cale să invadeze Grecia şi voia să-i folosească pe aristocraţii greci nemulţumiţi ca guvernatori ai teritoriilor nou cucerite. Hippias, fostul tiran din Atena, se număra şi el printre curtenii lui Darius. A participat la expediţia din 490 î.Hr., dar după înfrângerea de la Maraton şansele lui de a fi reinstalat conducător al Atenei au dispărut, iar la scurtă vreme a murit.

Potrivit lui Herodot, Demaratos a primit ordin să îl însoţească pe fiul lui Darius, Xerxes, în campania de invadare a Greciei în 480. Cel mai probabil, Xerxes îi făgăduise că avea să îl reîntronezeîn Sparta ca un conducător supus autorităţii regelui persan. Herodot spune că Xerxes l-a consultat pe Demaratos de câteva ori în legătură cu puterea şi caracterul spartanilor. Cu primul prilej, după traversarea Hellespontului, Demaratos, care se obişnuise cu politica de la curtea regală a Persiei, se spune că ar fi întrebat dacă Xerxes doreşte un răspuns plăcut sau unul adevărat. Fiind rugat să rostească adevărul, el a spus că spartanii nu i se vor supune niciodată lui Xerxes, chiar dacă toţi ceilalţi greci ar fi cuceriţi, deoarece simţul spartan al libertăţii, datoriei şi supunerii nu le îngăduia să accepte alt stăpân în afară de propriile legi, care se dovediseră prea puternice chiar şi pentru Demaratos însuşi. Cu al doilea prilej, la Termopile, insistenţa lui Demaratos privitoare la faptul că spartanii erau cei mai curajoşi şi mai independenţi dintre greci şi, prin urmare, cei pe care Xerxes ar trebui să facă tot posibilul să-i învingă a fost primită cu scepticism. După înfrângerea lui Leonida şi a gărzii sale spartane, Xerxes

Monumentul funerar al unui hoplit atenian pe nume Aristion. El poartă un coif mic de bronz şi o platoşă din piele întărită şi pânză de in, cu o tunică dedesubt. De asemenea poartă cnemide, care îi apără gambele. Singura lui armă este o suliţă lungă. Bărbaţi ca el s-au ciocnit cu armata regelui spartan Kleomenes, care a încercat să împiedice aplicarea reformelor democratice ale lui Clistene, în 507 î.Hr.
Ancient Art and Architecture



s-a răzgândit şi i-a cerut lui Demaratos să-l sfătuiască referitor la cum să-i învingă cel mai uşor pe spartani. Răspunsul a fost să folosească flota pentru a ocoli istmul Corint şi să atace Sparta de pe mare. Din câte se pare sfatul i-a fost respins, deşi se prea poate ca Xerxes să fi avut această strategie în minte când a încercat să distrugă flota grecească la Salamina, astfel încât să nu se împotrivească debarcărilor persane pe coasta peloponesiacă.

Demaratos nu a mai apucat să se întoacă în Sparta în calitate de conducător marionetă al lui Xerxes. Probabil s-a întors în Persia împreună cu Xerxes şi şi-a trăit viaţa în exil la curtea persană. Urmaşii lui au devenit mici aristocraţi în teritoriul controlat de perşi din jurul Hellespontului, unde istoricul atenian Xenofon i-a întâlnit la începutul secolului IV î.Hr.

Ironia a făcut ca şi Kleomenes să fie detronat deoarece spartanii au descoperit înşelătoria cu oracolul din Delfi, astfel încât a fost forţat să plece din Sparta la scurtă vreme după Demaratos. Kleomenes a încercat să se alieze cu arcadienii, vecinii de la nord ai Spartei, ca să îl ajute să revină la putere, iar spartanii i-au îngăduit, după multe ezitări, să se întoarcă. Totuşi, aproape imediat, a început să se comporte atât de violent încât familia lui a decis că înnebunise şi a fost nevoită să îl ţină închis. A murit la scurt timp după aceea – dar nu se ştie clar dacă s-a sinucis sau a fost omorât de familie. I-a urmat la domnie fratele lui mai mic, Leonida.

Conversaţiile lui Demaratos cu Xerxes trebuie tratate cu prudenţă, dat fiind că este greu să ne dăm seama de unde a avut Herodot informaţii atât de detaliate, dar relatarea de bază a exilului său în Persia şi dezamăgirea pricinuită de eşecul întoarcerii sale pot fi considerate credibile din punct de vedere istoric. Avea reputaţia unui om greu de cap, dar cu o fire plăcută. Se spune că odată, la o întâlnire de consiliu, ar fi răspuns următoarele cuiva care l-a întrebat dacă păstrează tăcerea fiindcă era prost sau pur şi simplu nu îşi găsea cuvintele: „Fără îndoială un prost nu ar şti când să tacă“.

CUM S-AU ÎNCHEIAT RĂZBOAIELE

GRECII ATACĂ IMPERIUL PERSAN

Dublele victorii de la Plateea şi Mycale nu au însemnat sfârşitul Războaielor Medice. Atenienii nutriseră ambiţia să controleze Hellespontul vreme de câteva decenii şi erau din ce în ce mai implicaţi în comerţul cu oraşele şi triburile din regiunile de la nord de Marea Egee şi de Marea Neagră. Aceste interese comerciale explică în parte de ce Xanthippos şi corăbiile sale au rămas în urmă în Hellespont ca să captureze oraşul Sestos. În anul următor, 478 î.Hr., Pausanias a trecut la comanda forţelor navale ale Ligii Elene şi le-a condus în două expediţii, mai întâi în Cipru, unde perşii fuseseră alungaţi, apoi în Byzantion, rămas de asemenea fără garnizoană persană. Dar Pausanias avea propriile ambiţii, iar stilul despotic de comandă şi purtarea extravagantă au început să îi deranjeze pe aliaţi. Eforii spartani au încercat să îl oprească, dar după o revenire în Sparta pentru a primi un avertisment, a încercat să se aşeze în Byzantion, ca tiran. A fost împiedicat însă de o forţă armată ateniană sub comanda lui Cimon, fiul lui Miltiade. Pausanias s-a întors în Sparta, dar a intrat din nou în conflict cu eforii şi a trebuit să se refugieze într-un templu. Ca să nu ofenseze zeii, spartanii nu au încercat să îl alunge de acolo, preferând să îl lase să moară de foame.

Dezamăgiţi de conducerea spartană, grecii ionieni s-au adresat Atenei. Pe insula Delos a avut loc o întâlnire, în 478/477, care a dus la formarea unei noi alianţe. Membrii săi au jurat să continue lupta împotriva perşilor şi să facă ravagii pe teritoriul regelui, pentru compensarea propriilor pierderi. Au căzut de acord să treacă sub conducerea atenienilor şi să contribuie cu corăbii de război sau cu bani

la un fond al ligii, administrat de slujbaşi atenieni numiţi *hellenotamiai*, „trezorieriai grecilor".

Numărul de corăbii sau valoarea tributului care trebuia plătit de fiecare oraş era calculat de Aristide, principalul arhitect al noii alianţe rămase în istorie ca Liga de la Delos deoarece trezoreria a fost stabilită la Delos.

Temistocle nu a avut prea mari legături cu noua ligă, dar i-a convins pe atenieni să îşi consolideze fortificaţiile propriului oraş şi principalul său port, Pireu. Spartanii au încercat să împiedice această dezvoltare, dar Temistocle le-a amânat intervenţia şi atenienii au început să îşi transforme oraşul în cel mai puternic din Grecia.

În cele din urmă au înconjurat oraşul, porturile şi limba îngustă de pământ dintre ele cu un rând de ziduri de fortificaţie. Temistocle a căzut din nou în dizgraţie, iar la mijlocul anilor 470 î.Hr. a suportat umilinţa de a fi ostracizat de adunarea atenienilor. După ce a trăit în Argos o vreme, s-a dus la curtea persană. Regele l-a numit guvernator local al Magnesiei, unde a murit în 459.

Prima campanie militară importantă a Ligii de la Delos, condusă de fiul lui Miltiade, Cimon, a fost împotriva oraşului Eion, ultima fortăreaţă persană din nordul coastei Mării Egee. Oraşul a fost capturat în 476. În anul următor, Cimon a condus forţele ligii împotriva unui alt obiectiv, insula Skyros, la nord-est de Eubeea. Motivul oficial al cuceririi acestei insule a fost că locuitorii săi se îndeletniceau cu pirateria împotriva negustorilor care navigau în zonă, dar se pare că nu era decât o scuză pentru mascarea unui act de imperialism atenian. Cimon a „descoperit" pe insulă un mare schelet uman, a afirmat că sunt osemintele eroului atenian Tezeu şi le-a înapoiat atenienilor în triumf. La scurt timp după aceea insula Skyros a fost colonizată de atenieni. Alt loc ce s-a confruntat cu puterea tot mai mare a atenienilor a fost Karystos în Eubeea, care a refuzat să se alăture Ligii de la Delos, dar a fost constrâns de altă expediţie militară condusă de atenieni. Când Naxosul a încercat să părăsească liga, în 470, oraşul a fost atacat, forţat să îşi predea corăbiile, să îşi dărâme zidurile şi să plătească un tribut în bani. Liga de la Delos semăna tot mai mult cu un imperiu atenian, copiat după cel persan.



Acest basorelief care reprezintă hopliţi şi un car într-o procesiune oficială a făcut iniţial parte din frontispiciul unei statui, ridicată probabil pe la 490 î.Hr. În 478, baza statuii a fost demontată şi, alături de multe alte sculpturi, a fost încorporată în zidurile Atenei. Atenienii se grăbeau să termine zidurile înainte ca spartanii să poată interveni şi să-i împiedice, astfel încât nu aveau timp să taie şi să pregătească noi blocuri de piatră pentru toate.

Ancient Art and Architecture

Aceasta nu înseamnă, totuşi, că atenienii au neglijat scopul de a purta război pe teritoriul regelui persan. În 466, Cimon s-a aflat la comanda unei mari flote a Ligii de la Delos, într-o campanie de-a lungul coastei sud-vestice a Asiei Mici, pentru a-i alunga pe perşi din regiune. Aceasta a culminat cu o bătălie pe fluviul Eurymedon, în Pamfilia, în care au fost distruse 200 de corăbii din flota feniciană a Marelui Rege. Xerxes a murit în 465, iar fiul său Artaxerxes I nu a mai reuşit să recupereze teritoriul pierdut în favoarea Ligii de la Delos. Altă revoltă majoră în Egipt, între 459 şi 454, a fost ajutată de o flotă ateniană, dar perşii au înăbuşit revolta şi au redobândit controlul. La scurt timp după aceea, Cimon a fost ucis în lupta împotriva perşilor, în Cipru, iar în 449 un tratat de pace, cunoscut ca Pacea lui Callias, a fost negociat între Atena şi regele persan. Conform tratatului, se garanta autonomia grecilor ionieni, regele persan era de acord ca vasele sale să nu navigheze la vest mai departe de insulele Gelidonya şi ca satrapii din Asia Mică să nu le îngăduie soldaţilor să se apropie la mai mult de o zi de călărit de oraşele greceşti. În schimb, atenienii au fost de acord să nu pornească război împotriva teritoriului regelui.

CONCLUZII ŞI CONSECINŢE
RĂZBOIUL PELOPONESIAC

Anii 440 şi 430 î.Hr. au însemnat o perioadă de mare prosperitate şi putere pentru Atena. Trezoreria Ligii de la Delos a fost transferată în Acropola ateniană în 454 şi s-au păstrat informaţii detaliate despre o cotă constând dintr-o şesime din tributul cu care contribuiau aliaţii plătită zeiţei Atena. Din aceste liste şi din alte surse, istoricii au reconstituit încălcarea treptată de către Atena a autonomiei aliaţilor săi din ligă, pe care a ajuns să îi considere supuşi ai imperiului atenian. Atena a devenit tot mai bogată şi a cheltuit o mare parte din avere pe temple magnifice şi pe alte proiecte edilitare. Politicianul de frunte al perioadei a fost Pericle, fiul lui Xanthippos, care a rămas faimos pentru afirmaţia conform căreia Atena dă o lecţie celorlalţi greci prin excelenţa cetăţenilor şi amploarea realizărilor sale.

Creşterea puterii ateniene a provocat resentimente şi teamă în rândul multor altor state greceşti. Ionienii şi-au dat seama că au schimbat conducerea persană cu cea ateniană, iar spartanii, corintienii şi beoţienii s-au alarmat din cauza încercărilor Atenei de a-şi extinde imperiul în Marea Egee, în vestul Mediteranei şi chiar în partea continentală a Greciei. După o serie de conflicte neconcludente, spartanii au fost convinşi să conducă o coaliţie a aliaţilor greci într-un război împotriva atenienilor. Acest conflict a cuprins majoritatea lumii greceşti între 431–404 î.Hr. Istoricii l-au numit Războiul Peloponesiac, deoarece majoritatea aliaţilor Spartei erau din Pelopones. În 413, atenienii au sprijinit o revoltă în Caria împotriva regelui persan Darius al II-lea, ceea ce i-a atras pe perşi în Războiul Peloponesiac de partea spartanilor şi a aliaţilor acestora. În schimbul sprijinului financiar şi militar împotriva Atenei, spartanii au fost

de acord să recunoască revendicarea regelui persan de a conduce oraşele şi insulele grecilor ionieni. Cursul războiului, încheiat cu înfrângerea atenienilor, este descris în volumul *Războiul Peloponesiac.*

PACEA REGELUI

Spartanii victorioşi au decis să se înfrupte dintr-o mare parte din ceea ce fusese imperiul Atenei. Aceasta i-a atras într-un nou conflict cu Persia. În 405/404, Darius al II-lea a murit, fiind succedat la tron de fiul lui cel mai mare, Artaxerxes al II-lea, dar un fiu mai mic, Cirus, care se ocupase de ajutorul dat spartanilor în Războiul Peloponesiac,

Acest basorelief din secţiunea tezaurului din palatul regal al Ahemenizilor din Persepolis a fost situat iniţial în centrul treptelor ceremoniale care duceau spre magnifica *Apadana* sau sala de audienţe. Înfăţişează un aristocrat în straie medice care aduce un omagiu ritual regelui, probabil Darius. În faţa regelui sunt două arzătoare de tămâie. În spatele tronului se află fiul său Xerxes, un servitor eunuc (nu are barbă) şi soldaţi din regimentul de elită al Suliţaşilor Regelui, care făceau parte din aristocraţia persană.
Ancient Art and Architecture



a contestat decizia și a pregătit o expediție militară pentru a-și înfrunta fratele. Le-a cerut sprijin spartanilor și i s-a oferit ajutor pentru a recruta o forță armată din 10 000 de mercenari greci, în cea mai mare parte peloponesieni, sub conducerea unor ofițeri spartani. A mărșăluit cu armata lui în Babilonia, în 401, ciocnindu-se cu forțele fratelui său într-o bătălie la Cunaxa. În ciuda eficienței soldaților săi greci, Cirus a fost ucis, iar cei 10 000 de greci au trebuit să se retragă din Imperiul Persan, spre Hellespont. Drumul lor a fost relatat de unul dintre participanți, Xenofon, un istoric atenian, într-o lucrare pe care a intitulat-o *Anabasis*.

A urmat războiul dintre Sparta și Persia, după ce regele spartan Agesilaos a îmbrățișat cauza libertății grecilor într-o expediție împotriva satrapiilor vestice din Asia Mică, în 396 î.Hr. Ca reacție, regele persan a sprijinit celelalte state grecești într-un război împotriva Spartei. Ca o ironie a sorții, principalul aliat grec al perșilor era acum Atena. Generalul atenian Konon a fost numit comandantul flotei persane care a distrus forța navală spartană în 394 î.Hr. și a înlăturat numeroase garnizoane spartane din orașele și insulele ioniene. Konon chiar a folosit flota pentru a contribui la reconstrucția fortificațiilor Atenei, distruse la sfârșitul Războiului Peloponesiac. Și totuși, atenienii au început să își redescopere propriile ambiții imperiale, iar în 387/386 î.Hr. un sol spartan pe nume Antalkidas a reușit să negocieze un tratat cu regele persan. Conform prevederilor tratatului, cunoscut ca Pacea Regelui, s-a convenit un armistițiu general între toate statele grecești, ce limita autonomia grecilor ionieni. Relațiile de pace dintre greci erau garantate de puterea regelui persan. În cele din urmă, rivalitatea dintre greci și perși a fost rezolvată prin cucerire. Alexandru cel Mare a invadat Imperiul Persan în 334 î.Hr., iar în 330, ultimul dintre regii Ahemenizi, Darius al III-lea, a murit, și Alexandru a devenit noul conducător al unui imperiu care, o scurtă perioadă de timp, a fost chiar mai mare decât cel al lui Darius și Xerxes.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare
Dillon, M. şi Garland, L., *Ancient Greece: Social and Historical Documents from Archaic Times to the Death of Socrates*, Londra, 1994
Herodot, *Istorii*
The Persian Empire from Cyrus II to Artaxerxes I, trad. şi ed. Maria Brosius, London Association of Classical Teachers – Original Records Series LACTOR 16, 2000

Surse secundare
Boardman, J., Hammond, N., Lewis, D., Ostwald, M. (ed.), *The Cambridge Ancient History*, vol. 4: *Persia, Greece and the Western Mediterranean c. 525 to 479 BC*, ediţia a 2-a, Cambridge, 1988
Burn, A.R., *Persia and the Greeks. The Defence of the West c. 546–478 BC*, Londra, 1962; ediţie nouă cu postfaţă de David Lewis, 1984
Cartledge, P., *Spartan Reflections*, Londra, 2000
Green, P., *The Year of Salamina 480–479 BC*, Londra, 1970; ediţie revizuită intitulată *The Greco-Persian Wars*, Berkeley şi Los Angeles, 1996
Hanson, V.D., *The Wars of the Ancient Greeks*, Londra, 1999
Kuhrt, A., *The Ancient Near East c. 3000–330 BC*, vol. 2, Londra 1995
Lazenby, J., *The Spartan Army*, Warminster, 1985
Lazenby, J., *The Defence of Greece 490–479 BC*, Warminster, 1993
Sekunda, Nicholas şi McBride, A., *The Ancient Greeks*, Oxford, 1986
Sekunda, N. şi Chew, S., *The Persian Army 560–330 BC*, Oxford, 1992